



**T.C.**  
**NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TERÖRİZMİN TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNDEKİ**  
**MAKROEKONOMİK ETKİLERİ: 1980-2018 DÖNEMİNİN ANALİZİ**

**Yüksek Lisans Tezi**

**Nuri ÇIRACI**

**Danışman**

**Prof. Dr. Serdar ÖZTÜRK**

**Nevşehir**

**Ocak 2020**

## BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK


Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

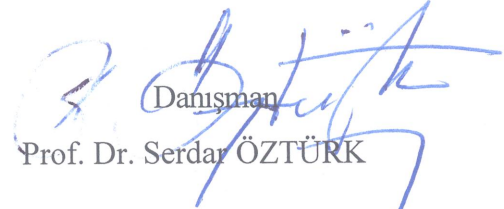
Tezi Hazırlayan  
Nuri ÇIRACI




## TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK

“Terörizmin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Makro Ekonomik Etkileri:1980-2018 Döneminin Analizi” adlı Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.

  
Tezi Hazırlayan  
Nuri ÇIRACI

  
Danışman  
Prof. Dr. Serdar ÖZTÜRK

  
İktisat Ana Bilim Dalı Başkanı  
Doç.Dr.Serap ÇOBAN

## KABUL VE ONAY SAYFASI

Prof. Dr. Serdar ÖZTÜRK danışmanlığında Nuri ÇIRACI tarafından hazırlanan “Terörizmin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Makro Ekonomik Etkileri:1980-2018 Döneminin Analizi” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

22/01 / 2020

### Jüri

Danışman : Prof. Dr. Serdar ÖZTÜRK  
Üye : Dr.Öğr. Üyesi Ebru TOPCU  
Üye : Doç.Dr. Aslıhan NAKİPOĞLU

### İMZA



### ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 17 / 02 / 2020 tarih ve 2020.10.235... sayılı Kararı ile onaylanmıştır.

17 / 02 / 2020

  
Doç.Dr. Vedat AKTEPE  
Enstitü Müdürü



## Teşekkür

Bu bitirme tezinin hazırlanmasında, benden yardımlarını esirgemeyen ve katkılarıyla çalışmanın tamamlanmasında yanımda olan değerli danışman hocam Prof. Dr. Serdar ÖZTÜRK'e ve tezin her aşamasında bana destek olan kıymetli aileme sonsuz saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Nuri ÇIRACI

İmza

# TERÖRİZMİN TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNDEKİ MAKROEKONOMİK ETKİLERİ: 1980-2018 DÖNEMİNİN ANALİZİ

Nuri ÇIRACI

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

İktisat Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, 2020

Danışman: Prof. Dr. Serdar ÖZTÜRK

## ÖZET

Terörizm kavramının tanımlanması konusu oldukça karmaşıktır. Yasal olarak, uluslararası toplum henüz terörün kapsamlı bir tanımını kabul etmemiş olsa da, mevcut bildirimleri, kararları ve belirli yönleriyle ilgili evrensel “sektörel” anlaşmalar belirli eylemleri ve temel unsurları tanımlamaktadır. 1850’li yıllardan sonra radikal ideolojilerin, devrimlerin ve iç savaşların ortaya çıkışıyla beraber dinamitin icadı ve kitle iletişiminde bir devrimin yaşanması terörizmi bazı gruplar için cazip bir seçenek haline getirmiştir. En büyük uluslararası terör eylemi, 11 Eylül 2001’de, ABD’de gerçekleştirilmiştir. 11 Eylül saldırıları, yolcu uçaklarının kullanıldığı intihar saldırılarıdır. Dünyadaki başka hiçbir saldırıda yolcu uçaklarını bomba olarak kullanmamış, bu kadar büyük bir öfke yaratmamış ve dünyanın karakterini yeniden şekillendirebilecek kadar geniş bir kitlesel tepkiye yol açmamıştır. Terörizmin dünyada toplumsal, kültürel, sosyal ve ekonomik etkilerinden bahsedilebilir. Bu bağlamda Tarihsel süreçte yaşanan terör olaylarının dünyadaki pek çok devlette olduğu gibi Türkiye de de bu tür olumsuz etkiler yarattığını söylemek mümkündür.

**Anahtar Kelimeler:** Terör Kavramı, Terörizm, Terör Örgütleri, Terörizm Türleri, Terörizmin Ekonomik Etkileri

**THE ECONOMIC EFFECTS OF TERRORISM ON TURKISH ECONOMY:  
ANALYSIS OF THE 1980-2018 PERIOD**

**Nuri ÇIRACI**

**Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences**

**Economics M. B. A, 2020**

**Supervisor: Professor Dr. Serdar ÖZTÜRK**

**ABSTRACT**

The definition of the concept of terrorism is complex. Legally, although the international community has not yet adopted a comprehensive definition of terrorism, universal “sectoral” agreements on existing declarations, decisions and specific aspects define specific actions and key elements. With the emergence of radical ideologies, revolutions and civil wars after the 1850s, the invention of dynamite and a revolution in mass communication made terrorism an attractive option for some groups. The largest international terrorist act took place on 11 September 2001 in the United States. The September 11 attacks were suicide attacks using passenger planes. In no other attack in the world has he used passenger planes as bombs, created such anger, and has not caused a massive reaction that can reshape the character of the world. The social, cultural, social and economic effects of terrorism in the world can be mentioned. In this context, as the terrorist attacks in the historical process in many states around the world to say that Turkey is also possible to create such adverse effects.

**Keywords:** Concept of Terror, Terrorism, Terror Organizations, Types of Terrorism, Economic Effects of Terrorism

## İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK .....	ii
TEZ YAZIM KLAUZUNA UYGUNLUK .....	iii
KABUL VE ONAY SAYFASI .....	iv
TEŞEKKÜR .....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT .....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR VE SİMGELER.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
TABLolar LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ	

### BİRİNCİ BÖLÜM

#### TERÖRİZMİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ VE TARİHSEL SÜREÇTEKİ GELİŞİMİ

1.1. Terör ve Terörizm Kavramı .....	3
1.2. Terörizmin Doğuşu ve Tarihsel Süreçteki Gelişimi .....	6
1.3. Terörizmin Amaçları .....	12
1.3.1. Toplumsal ve Psikolojik Amaçlar .....	13
1.3.2. Ekonomik Amaçlar .....	14
1.3.3. Siyasal Amaçlar .....	16
1.3.4. Sosyo-Kültürel Amaçlar .....	17
1.3.5. Dışsal Amaçlar .....	19
1.4. Terörizmin Unsurları .....	19
1.4.1. İdeoloji Unsuru .....	20
1.4.2. Örgüt Unsuru .....	21
1.4.3. Şiddet Unsuru .....	22
1.5. Terörizmin Türleri .....	23
1.5.1. Devlet Terörizmi .....	24
1.5.2. Dini Terörizm .....	25



1.5.3. İdeolojik Terörizm .....	25
1.5.4. Biyoterörizm .....	26
1.5.5. Siber Terörizm .....	27
1.5.6. Narko Terörizm .....	28
1.5.7. Nükleer Terörizm .....	29
1.6. Terörizmin Finansmanı .....	30

## **İKİNCİ BÖLÜM**

### **DÜNYADA TERÖRİZM**

2.1. Terörizmin Genel Çerçevesi .....	35
2.2. Uluslararası Terörizm .....	36
2.3. Uluslararası Terör Örgütleri .....	38
2.3.1. Avrupa'daki Terör Örgütleri .....	38
2.3.1.1. ETA Terör Örgütü .....	38
2.3.1.2. IRA Terör Örgütü .....	40
2.3.1.3. RAF (Kızıl Ordu Fraksiyonu) .....	41
2.3.1.4. Kızıl Tugaylar .....	41
2.3.2. Amerika'daki Terör Örgütleri .....	42
2.3.2.1. FARC/FARC-EP (Kolombiya Devrimci Silahlı Güçler) .....	42
2.3.2.2. Aydınlik Yol ve MRTA (Tupac Amaru Devrimci Hareket) .....	43
2.3.2.3. Ku Klux Klan (KKK) .....	45
2.3.3. Orta Doğu ve Asya Terör Örgütleri .....	46
2.3.3.1. El Kaide Terör Örgütü .....	46
2.3.3.2. Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD-DAEŞ) Terör Örgütü .....	47
2.3.3.3. Hizbullah Terör Örgütü .....	49
2.3.3.4. Hamas .....	50
2.4. Küresel Terörizmin Dünyaya Ekonomik ve Sosyal Maliyeti .....	52

## **ÜÇÜNCÜ BÖLÜM**

### **TÜRKİYE'DE TERÖRİZM VE EKONOMİK YAPI ÜZERİNE ETKİLERİ**

3.1. Türkiye'de Terörizmin Tarihsel Süreçte Gelişimi .....	59
--	----

3.1.1. Sol İdeoloji Temelli Terörizm .....	60
3.1.2. Etnik Kökenli ve Ayrılcı Terörizm (PKK) .....	62
3.1.3. Radikal İslami Terörizm .....	64
3.2. Terörizmin Ekonomik Etkileri .....	68
3.3. Türkiye'de Terörizmin Ekonomik Etkileri .....	70
3.3.1. Terörizmin Turizm Sektörü Üzerine Etkileri .....	71
3.3.2. Terörizmin Tüketim ve Yatırım Harcamaları Üzerine Etkileri .....	75
3.3.3. Terörizmin Dış Ticaret Üzerine Etkileri .....	79
3.3.4. Terörizmin Finans Sektörü Üzerine Etkileri .....	80
3.3.5. Terörizmin GSYH Üzerine Etkileri .....	81

## **SONUÇ**

## **KAYNAKÇA**

## **ÖZ GEÇMİŞ**

## KISALTMALAR VE SİMGELER

- BR:** Kızıl Tugaylar (Brigate Rosse)
- DHKP-C:** Devrimci Halk Komünist Partisi Cephesi
- DYY:** Doğrudan Yabancı Yatırımlar
- ETA:** BASK Vatanı ve Özgürlüğü (Euskadi ta Askatasuna)
- ETKO:** Esir Türkleri Kurtarma Ordusu
- FETÖ/PDY:** Fethullahçı Terör Örgütü/Paralel Devlet Yapılanması
- GSYH:** Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
- GTI:** Global Terörizm Endeksi
- IBDA-C:** İslami Büyük Doğu Akıncıları
- IRA:** İrlanda Cumhuriyet Ordusu (The Irish Republican Army)
- İŞİD (DAEŞ):** Irak-Şam İslam Devleti
- MİSK:** Milliyetçi İşçi Sendikaları Federasyonu
- MSSPY:** Marksist-Leninist Silahlı Propaganda Birliği
- PKK:** Kürdistan İşçi Partisi (Partiya Karkeren Kürdistan)
- RAF:** Kızıl Ordu Fraksiyonu (Rote Armee Fraktion)
- THKO:** Türk Halk Kurtuluş Ordusu
- THKO-C:** Türk Halk Kurtuluş Ordusu Cephesi
- TİKKO:** Türk İşçi Köylü Kurtuluş Ordusu
- TİP:** Türk İşçi Partisi
- TİT:** Türk İntikam Tugayı
- TYK:** Türk Yıldırım Komandoları
- ÜGD:** Ülkücü Gençlik Derneği
- ÜİD:** Ülkücü İşçiler Derneği
- ÜOD:** Ülkü Ocakları Derneği



## ŞEKİLLER LİSTESİ

<b>Grafik 1:</b> Terörizmin Küresel Ekonomik Maliyeti: 2000-2018 .....	53
<b>Grafik 2:</b> Terörist Saldırı Sayısı: 2009-2018 .....	54
<b>Grafik 3:</b> Terörizmin Yaşam Maliyeti: 2009-2018 .....	54
<b>Grafik 4:</b> GSYH'nin Oranı Olarak Terörizmin Ekonomik Maliyeti: Dünyada İlk On Ülke, 2018 .....	55
<b>Grafik 5:</b> Türkiye'de Terörizmden Kaynaklanan Ölümler .....	60
<b>Grafik 6:</b> Türkiye'nin Yıllara Göre Turizm Gelirleri: 1980-2019 .....	73
<b>Grafik 7:</b> Turizm Gelirlerinin GSYH İçindeki Payı (%) .....	74
<b>Grafik 8:</b> Turizm Gelirlerinin İhracat Gelirleri İçerisindeki Payı (%): 1980-2019 ...	75
<b>Grafik 9:</b> Türkiye'ye Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri: 1995-2018 .....	78

## TABLÖLAR LİSTESİ

<b>Tablo 1:</b> Terörist Bir Saldırının Doğrudan Saldırı Maliyeti .....	33
<b>Tablo 2:</b> Avrupa Global Terörizm İndeks Skoru, Sıralaması ve Skor Değişikliği: 2002-2018 .....	70



## GİRİŞ

Terör terimi, “korkutmak” anlamına gelen Latince “terrere” kelimesinden gelmektedir. Terörizmin tanımlanmasının oldukça karmaşık olduğu söylenebilir. Çünkü Terörizmin, herkesin üzerinde anlaştığı tek bir tanımı yoktur. Terörizm, siyasal ya da ideolojik amaçların peşinde olan sivilleri hedef alan şiddet eylemleriyle ilgili bir kavramdır. Yasal olarak, uluslararası toplum henüz terörün kapsamlı bir tanımını kabul etmemiş olsa da, mevcut bildirimleri, kararları ve belirli yönleriyle ilgili evrensel anlaşmalar belirli eylemleri ve temel unsurları terör olarak tanımlamaktadır.

Modern terörizmin tarihinin 1850’li yıllara dayandığı söylenebilir. Radikal ideolojiler, devrimler ve iç savaşlar, dinamitin icadı ve kitle iletişimindeki hızlı gelişme bazı gruplar için terörizmi cazip bir alternatif haline getirmiştir. Tarihteki en büyük uluslararası terör eyleminin 11 Eylül 2001’de, ABD’de gerçekleştirildiği kabul edilmektedir. 11 Eylül saldırıları, terör amacıyla yolcu uçaklarının kullanıldığı ilk intihar saldırılarıdır. Dünyadaki başka hiçbir saldırı da yolcu uçaklarını bomba olarak kullanmamış, bu kadar büyük bir öfke yaratmamış ve dünyanın karakterini yeniden şekillendirebilecek kadar geniş bir kitlesel tepkiye yol açmamıştır.

Terör sorununu anlamak ve çözmek için insanların terörizmin nedenlerini fark etmesi ve tanımlayabilmesi gerekir. Terörizm, sosyal, ekonomik, dini ve politik vb. gibi çeşitli nedenleri olan karmaşık bir olgudur. Dünyada birçok terörist hareketin olduğu ve hiçbir teorinin hepsini kapsamadığı açıktır. Terörizmle uğraşan grupların amaçları, üyeleri, inançları, kaynakları ve siyasi bağlamları son derece çeşitlidir.

Terör örgütlerinin temel amacı gelir elde etmek olmamakla beraber faaliyetlerini gerçekleştirebilmek için finansal kaynakları sağlamaları zorunludur. Terörizm birçok farklı biçimde gerçekleşebilir. Terörün finansman biçimleri de buna göre değişmektedir. Terör örgütleri, örgütün işleyişini sürdürmek, temel teknik gereksinimlerini sağlamak ve ilgili ideolojilerin yayılması ile ilgili maliyetleri karşılamak vb. gibi hem terörist fiillerin üstlenilebilmesi hem de diğer hususlar için önemli fonlara ihtiyaç duyarlar. Dolayısıyla terörü başarılı bir şekilde önlemek için,

terörist finansmanın etkili bir şekilde engellenebilmesi gerekir, çünkü bu, terörist grupların gelişmesine imkân veren önemli bir olgudur.

Terörist faaliyetler, yüzyılın başından bu yana, İslamcı aşırıcılık ve aşırı sağcı terörizm de dâhil olmak üzere bir dizi aşırılık yanlı ideolojinin etkisiyle sistematik olarak büyümüşür. 2012 yılından sonra ise terörizmin küresel ekonomik maliyetinin Irak ve Suriye'de hızla kötüleşen bir durum ve IŞİD'in ortaya çıkması nedeniyle kademeli olarak hızlı bir şekilde yükseldiği görülmektedir. Ancak 2014 yılından sonra terörizm ve terör korkusundan kaynaklanan endişelerin yerini iyimserliğe bırakması ve Irak, Nijerya ve Pakistan'da terörizme bağlı şiddetin azalması terörizmin yarattığı maliyetin hızla düşmesine neden olmuştur.

Türkiye coğrafik ve jeopolitik konumu itibariyle oldukça hassas bir konumdadır. Terörizm kaynaklı ölümlerin bölgesel olarak yaklaşık % 80'ini ve küresel çaptaki terörizm kaynaklı ölümlerinde üçte birini oluşturan Irak ve Suriye ile sınır komşusudur. Üstelik her iki bölgede de siyasi ve askeri olarak aktif rol almaktadır. Bu kırılgan yapıyla iç içe olan Türkiye, Dünyada terörizmden en çok etkilenen ülkelerin de başında gelmektedir.

Bu bağlamda çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Terör ve Terörizm Kavramı, Terörizmin Tarihsel Süreçteki Gelişimi, İkinci bölümde Dünyada Terörizmin Yapısı, Eylemleri ve Sonuçları Üçüncü ve son bölümde ise Türkiye'de Terörizmin Doğuşu, Gelişimi, Eylemleri, Terörizme Karşı Verilen Mücadele ve Terörizmin Ekonomik Yapı Üzerindeki Makro Ekonomik Etkileri incelenmeye çalışılmıştır.



# BİRİNCİ BÖLÜM

## TERÖRİZMİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ VE TARİHSEL SÜREÇTEKİ GELİŞİMİ

### 1.1. Terör ve Terörizm Kavramı

Terör terimi, “korkutmak” anlamına gelen Latince “terrere” kelimesinden gelmektedir. Bu kelimeye ilk defa Dictionnaire de l’Academie Française’nin 1789 yılında yayınlanan ekinde rastlanmaktadır. 1789 yılındaki Fransız İhtilali sonrasında Fransa’daki Terör Saltanatı döneminde “Rejime de la terreur” olarak ifade edildiği bilinmektedir (Helvacıköylü, 2007; Elazığ Emniyet Müdürlüğü, 2019). Terör, “Devlet dışı bir aktör tarafından, korku, zorlama ve korkutma yoluyla politik, ekonomik, dini veya sosyal bir hedefe ulaşmak için yasadışı güç ve şiddet tehdidi veya fiilin kullanılması” şeklinde tanımlanabilir (GTD, 2019). Terör kavramı dehşet ve korkuyu ifade ederken terörizm kavramının bu sürece süreklilik ve siyasal içerik kattığı söylenebilir. Yani terörizm geçici veya diyalektik bir fenomen olduğundan belirleyici veya sabit bir eylem olarak değil bir süreç olarak ele alınmalıdır (Schinkel, 2019:176-198).

Avrupa Birliği terör suçlarına maddeler halinde saymıştır:

- Bir kişinin ölümüne neden olabilecek hayatına saldırmak;
- Bir kişinin fiziksel bütünlüğüne saldırılar;
- Kaçırılma veya rehin alma;
- Bir devlet veya kamu tesisi, bir ulaşım sistemi, bir bilgi sistemi de dahil olmak üzere bir altyapı tesisi, kıta sahanlığında yer alan sabit bir platformda kapsamlı yıkıma neden olmak, insan hayatını tehlikeye sokabilecek veya büyük ekonomik kayıplarla sonuçlanabilecek halka açık bir yer veya özel mülk;
- Uçak, gemi veya diğer toplu taşıma veya mal taşıma araçlarına el konulması;
- Silah, patlayıcı veya nükleer, biyolojik veya kimyasal silahların üretimi, bulundurulması, edinilmesi, taşınması, temin edilmesi veya kullanılması ile biyolojik ve kimyasal silahların araştırılması ve geliştirilmesi;

- Tehlikeli maddelerin salınması veya etkisi insan hayatını tehlikeye sokacak yangın, sel veya patlamalara neden olmak;
- İnsan yaşamını tehlikeye sokacak olan etki, su, enerji veya diğer temel doğal kaynakların tedarikine müdahale etmek veya bozmak (Council of the European Union,2002).

Terör kavramı, 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun 1 inci maddesinde ise şu şekilde tanımlanmıştır; “Terör; cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasi, hukuki, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir” (T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2019).

Terörizmin tanımlanması konusu oldukça karmaşık ancak bu fenomenin yeterli bir şekilde anlaşılması ve etkili bir şekilde ele alınması için kesinlikle gereklidir. Terörizmi tanımlamanın karmaşıklığının birçok yönü vardır. Terörü aşılama için şiddeti kullanan tarafların çeşitliliğinden doğar. Ayrıca, (sezgisel olarak 'terörizm' olarak tanımlayabildiğimiz) bu şiddetin, kullanımı için verilmiş birçok farklı gerekçe de vardır ve her biri kendi görüşlerine sahip ve birçok durumda çıkarları “terörizmi” tanımlayan belli bir şekilde ele alan birçok farklı taraflar olmuştur. Bu nedenle, “terörizm” in çok fazla tanımının olması şartıdır değildir. (Männik, 2009).

ABD Savunma Bakanlığı terörizmi “Yasadışı şiddetin hesaplanmış kullanımı ya da korkuyu aşmak için şiddet tehdidi; genel olarak politik, dini veya ideolojik olan hedeflerin peşinde hükümetleri veya toplumları zorlamak veya bunlara göz yummak amacıyla tasarlanmış eylemler” şeklinde tanımlamıştır (Mockaitis, T. R. 2007). Terörizm, bir konuya dikkat çekmek için sivillere yönelik şiddet tehdidi veya kullanımınıdır (Wasike, C.K. 2019).

Terörizm, siyasal ya da ideolojik amaçların peşinde olan sivilleri hedef alan şiddet eylemleriyle ilgili bir kavramdır. Yasal olarak, uluslararası toplum henüz terörün kapsamlı bir tanımını kabul etmemiş olsa da, mevcut bildirimleri, kararları ve belirli yönleriyle ilgili evrensel “sektörel” anlaşmalar belirli eylemleri ve temel unsurları tanımlamaktadır. 1994’te, Birleşmiş Milletler de Genel Kurul’un Uluslararası Terörizmi Önleme Tedbirleri Beyan’ının 49/60 sayılı kararında “Genel kamuoyunda bir terör durumunu, bir grup kişiyi veya siyasi amaçlarla belirli kişileri kışkırtmak amacıyla planlanan veya hesaplanan suç eylemleri” olarak ifade edilmektedir Bu karardan on yıl sonra, Güvenlik Konseyi tarafından alınan 1566 (2004) sayılı kararda ise “Genel halkta veya bir grup insanda veya belirli bir kişide bir terör durumunu kışkırtmak amacıyla ölüm veya ciddi bedensel yaralanma veya rehinelere alınmasına neden olma niyetiyle işlenen siviller de dâhil olmak üzere cezai işlemler; Nüfusu veya bir Hükümeti veya uluslararası bir kuruluşu herhangi bir eylemde bulunmak veya yapmaktan kaçınmaya zorlamak” olarak belirtilmektedir (OHCHR, 2019). Tüm terör eylemleri şiddeti veya şiddet tehdidini içerir. Terörizm, derhal kurban (lar) in veya terörist saldırısının nesnesinin ötesinde geniş kapsamlı psikolojik etkilere sahip olmak için özel olarak tasarlanmıştır. Rakip bir etnik veya dini grup, bütün bir ülke, ulusal bir hükümet veya siyasi parti veya genel olarak kamuoyunu içerebilecek daha geniş bir “hedef kitle” içine korku yerleştirmek ve dolayısıyla korkutmak anlamına gelir (Hoffman, 2006).

Terörizm, ülkedeki vatandaşlara karşı korku uyandırmak ve şiddet uygulamak için popüler bir araç haline gelmiştir, şüphesiz Millet’in güvenliği için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Terör olayları, Doğrudan yabancı yatırımları oyalayarak, altyapıyı tehdit ederek, güvenlik için kamu yatırım mallarını yönlendirerek ya da ticareti sınırlandırarak somut önemli saldırıların ya da yalnızca terör tehlikesinin sonuçlarının sonucu olarak ortaya çıkabilecek ekonomik kayıplara sahiptir. Gelişmekte olan bir ülke, önemli bir kaynak olan doğrudan yabancı yatırımları yeterince kaybederse, ekonomik büyüme de düşebilir. Sivil çatışmalar gibi Terörizm, komşu ülkelerdeki bir terör kampanyası ülkeye sermaye girişini engellediği gibi komşu ülkeler arasında dışsal ekonomi maliyetlerine neden olabilir. Terörizm, bugün güvenliğin ötesinde, yönetişimin politik ve sosyo-ekonomik yönlerine doğru ilerlemesi sonucu ile birçok ülkede karşılaşılan en büyük sorun olmaya devam

etmektedir. Son zamanlarda, birçok yerde terörizm, farklı biçimlerde, araçlarda ve yerlerde yürütülen yeni bir şiddet dalgası yaşanıyor. Bunlara bombardıman ve insan öldürülmesi ve ibadet merkezleri, yaşam evleri, ticari binalar, telekomünikasyon direkleri, devlet kurumları ve altyapısı, kaçırılma ve insanları meşru haklarından mahrum bırakma gibi belirli kişileri ve yerlerin hedeflemesi dâhildir. Bu terörist faaliyetler devlet dışı aktörler tarafından yürütülmekte ve hayatları ve mülkleri korumak zorunda olan güvenlik kurumu dâhil politikacıları ve devlet görevlilerini dışlamamaktadır (Odu, et. al. (2015).

Kısaca, terörizm kavramsal olarak, ulusal ve uluslararası bağlamda bir güvenlik sorunu olarak ortaya çıkmıştır. Ancak, terörizm yalnızca bir güvenlik sorunu değil, aynı zamanda politik, sosyal, kültürel, psikolojik ve özellikle ekonomik yönleri açısından da önem taşımaktadır. Bir ülkenin zayıf ekonomik yapısı, terör örgütlerinin toplumunu belirli bir yönde manipüle etmesini kolaylaştırır. Ekonomik büyüme, dış ticaret, istihdam, dış yatırımlar ve kamu harcamaları gibi meselelerin öncelikle terör olaylarından etkilendiği ve sonrasında orta ve uzun vadeli etkileri olduğu bilinmektedir (Çetin, I et. al. 2019).

## **1.2. Terörizmin Doğuşu ve Tarihsel Süreçteki Gelişimi**

Terörizm kavramı birden fazla işlevi yerine getirdiğinden, terörizmi sıradan bir suç gibi değil, suçun farklı bir boyutu ya da suçun daha yüksek ve daha tehlikeli hali olarak bir çerçeveye oturtmak gerekir (Fletcher, 2006: 894-911). Terör, terörist eylemler ve terörizm siyasal kazanımlar elde etmek için şiddetin yasadışı kullanılmasıdır ve bunun insanlık tarihi kadar eski olduğu söylenebilir (Zalman, 2019). Bireyler, tarikatlar, despotik yöneticiler, devrimciler, siyasi örgütler, bağımsızlık hareketleri, 'özgürlük savaşçıları' ve modern ulus devletler, binlerce yıldır terörlerini (şiddet, korku ve korkutma) kendilerine çıkar sağlamak için kullanmışlardır. Buna rağmen, ortaya çıktıklarında terör eylemleri, içinde buldukları topluluk, toplum veya milleti şok etmeye ve şaşırtmaya devam etmektedir. Her nesilde terör ve terörizm benzersiz, korkutucu ve yeni bir şey olarak görülmektedir (Australian National University, 2020). İlk ne zaman kullanıldığı kesin olarak bilinmese de bugün terörizm dediğimiz şeyin köklerinin en az yaklaşık

2.000 yıl öncesine dayandığını söylemek mümkündür. Bazı açılardan terörizmin yapısal olarak dini inançların motive ettiği bir yapı üzerinde oturduğu da söylenebilir (Burgess, 2015).

Sicarii, Hz. İsa Döneminde üyelerinin koyu sadakati çerçevesinde dini fanatizm ve siyasi taraftarlık yapısına sahip Yahudi suikastçılardan oluşan gizli bir cemiyettir. Sicarii, hançer sözcüğünün Latincesi, sicarus kelimesinden türeyen “hançerli adam ya da suikastçı” anlamına gelmektedir. Zealotlar (Bağnaz), Judea merkezli aşırı sağcı bir oluşumdur. Birinci yüzyılda Yahudilerin Roma’dan bağımsızlık elde etmesi için Yahudiye’de Zealotlar adındaki bu grup şiddete başvurmuşlardır. Bu grubun üyeleri giysilerinin altında taşıdıkları hançerlerle cinayetler işlemişler ve Bundan dolayı Sicarii, yani suikastçı adıyla tanınmışlardır. MS 66’da bir grup Zealot, Lût Gölünün yakınında bulunan Mesada kalesini ele geçirmişler ve dağın tepesinde olan bu kaleyi eylemlerinin merkezi haline getirmişlerdir. Yıllar boyunca oradan aralıksız saldırılarda bulunmuşlardır. Roma’nın Vali Flavius Silva komutasındaki Onuncu Lejyon MS 73’te Mesada’yı geri almış ancak Zealotlara boyun eğdirememiştir. Orada bulunan 960 kişi teslim olmak yerine intiharı seçmiştir. Birçok kişi Zealot isyanını, günümüzde terörizm olarak adlandırdığımız olgunun ilk örneği olarak kabul etmektedir (Horsley, 1986: 159-192).

Bugün bildiğimiz terörizmin tanınabilir özelliklerini gösteren bir sonraki grup, Haşhaşiler, Sabbahîler ya da Suikastçılar olarak bilinen guruptur. Bu grup Şî‘a kolunun İsmâ‘îlîyye mezhebine mensup din adamı Hasan bin Sabbah tarafından 1090 yılının Eylöl ayında Kuzey İnan’da Elbruz Dağlarının batı ucunda olan Elemût Kalesi’ni zapt ettiğinde kurulmuş olan dinî tarikat ve siyasî örgüttür. Kendi hayatlarının feda ederek önemli düşman liderlerini başarılı bir şekilde öldürmek için suikastçı eğitip göndererek düşmanlarına korku salmışlardır. Suikastçıların zamanından (13. yüzyılın sonları) 1700'lere kadar, terör ve barbarlık, savaş ve çatışmada yaygın olarak kullanılıyordu ancak terörizmin kilit unsurları yoktu. 1648'de Vestfalya Antlaşması'ndan sonra modern ulus devletin yükselişine kadar, İletişim ve kontrol sorunu çözüldü ve terörizme ilham verecek sebepler (isyan, etnik

---

<sup>1</sup> Şiilik, Hz. Muhammed’in ölümünden sonra halifeliğin Allah tarafından Hz. Ali’ye ve kıyamete kadar onun soyuna verilmesi ve Mehdi’nin Hz. Ali’nin soyundan geleceği inancını taşır. On iki imamın hükmünü kabul ederler.

çatışma vb. gibi) oluşmaya başladı (<http://www.terrorism-research.com/history/recent.php>).

“Terör ve Terörizm” kelimeleri, ilk defa 5 Eylül 1793 ile 27 Temmuz 1794 arasında Fransız Devrimi döneminde gerçekleşen Terör Saltanatını, Devrimci Hükümetin Devrim düşmanı olduğundan şüphelenilen vatandaşlara yönelik şiddet ve sert önlemler almasını tanımlamak için kullanılmıştır. Buna karşılık, Napolyon’un İspanya Yarımadası’nı işgaline yönelik halk direnişi yeni bir savaşı biçimine yol açmıştır: “gerilla”. Bu İspanyolcada “küçük savaşı” anlamına gelmektedir. Bununla birlikte, bir siyaset ve savaşı silahı olarak, terörizmin gruplar tarafından kullanımı eski zamanlara kadar izlenebilir (United Nations, 2018).

Modern terörizmin 1850'lere dayandığı söylenebilir. Radikal ideolojilerin, devrimlerin ve iç savaşların, dinamitin icadı ve kitle iletişimde bir devrimin birleşimi terörizmi bazı gruplar için cazip bir seçenek haline getirmiştir. Çağdaş terörizmin dört ana çeşidi - aşırı sol kanattan, sağ kanattan, milliyetçi ve dini gruplardan - hepsi 19. yüzyılın ikinci yarısında gelişmiştir (Sitter, 2016).

Uluslararası terörizmde 1880'lerden bu yana birbirini takip eden ve üst üste gelen dört ana uluslararası terör dalgasından bahsedilebilir. İlk üç dalganın her biri yaklaşık bir nesil sürmüştür. Modern terörizmin ilk dalgası (Anarşist Dalga) 1880'lerde Rusya'da başlamıştır. Aslında, 1890'lara “Suikastın Altın Çağı” denir. Rusya (Çar Alexander I), Fransa (Başkan Marie-Francois Sadi Carnot) ve Birleşik Devletler (Başkan William McKinley) liderleri vuruldu ve öldürüldü. Bu dalga 1920'lere kadar sürmüştür. İkinci ('anticolonial') dalga, 1920'lerde I. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra başlamıştır. Versay Antlaşması ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Litvanya ve Polonya gibi bağımsız uluslara ayrılmasıyla ateşlenmiştir. Bu dalgadaki grupların (İrlanda Cumhuriyet Ordusu-IRA vb. gibi) ilk dalganın bir parçası olan gruplardan çok daha başarılı olduğu söylenebilir. Bazıları hedeflerinin bir kısmını veya çoğunluğunu başarabilmiştir. İkinci dalga grupları suikastlardan uzak durmuş ve genellikle gerilla taktikleri kullanarak polis ve askeri hedeflere saldırmaya tercih etmiştir. İkinci dalga 1920-1960 arası dönemi kapsamaktadır. Üçüncü dalga (Yeni Sol) Vietnam Savaşı sırasında 1960'larda

başlamış ve 1980'e kadar devam etmiştir. Batılı Güçlerin diğer Üçüncü Dünya Ülkelerine karşı vahşet uyguladıkları fikri ile karakterize edilmiştir. Öğrenciler ve iyi eğitilmiş toplum üyeleri bu dönemde oluşturulan grupların arkasındaki itici güçtür. Yeni Sol dalganın düşmesinden sonra “Dini Terörizm” giderek daha sık gündeme gelmeye başlamıştır. Dördüncü dalga (Dini Terörizm) 1979'da ortaya çıkmıştır ve bugünde halen devam etmektedir (Rapoport, 2001).

“Anarşist” terör dalgasının, anarşistlerin toplumdaki reformların yavaşlığı konusundaki derin memnuniyetsizliğinden ve devrimcilerin ayaklanmalar ve dolayısıyla sosyal düzende değişikliklerin başlatılması isteklerinin kısıktılmasından kaynaklandığı söylenebilir. Anarşistler toplumları çeşitli sözleşmelerle zincirlenmiş olarak görmüşler ve bu sözleşmeleri yok etmek için terör eylemlerine başvurmuşlardır. Böylece hükümetleri, saygı duyduğunu iddia ettiği kurallara zarar verecek şekilde teröre cevap vermeye zorlamışlardır. Hükümetlerin orantısız tepkisini elde etmek için teröristler çeşitli üst düzey yetkilileri ve hatta devlet başkanlarını hedef almışlardır. Bu şekilde, yetkililer tarafından kullanılan aşırı güç toplumları kutuplaştıracak ve bunu da ayaklanmalar izleyecekti. Bu ilk teröristlerin tercih ettiği silah dinamit olmuştur. İlk terör dalgasının en yüksek noktası 1890'larda gelmiştir (Mannik, 2009).

İkincisi dalga 1920'lerde başlamış ve 1960'larda sona ermiştir. İkinci terör dalgası daha karmaşıktır ve çeşitli ülkelerden geniş destek almıştır. İkinci dalgada yeni bir strateji ve taktik ortaya çıkmıştır. Farklı hedefler seçilmiştir. İki dünya savaşının etkileri, dünya çapındaki milliyetçilerin tutkularını ve umutlarını etkilemiştir. Bu da uluslararası düzene ve hükümetlerin meşruiyetine ciddi zararlar vermiştir. Sömürgeci güçlerin kendi meşruiyetleri hakkındaki belirsizlikleri, onları bir vahşilik politikası için ideal hedefler haline getirmiştir. Çeşitli yeni devletler, yani İrlanda, İsrail, Kıbrıs, Yemen, Cezayir, vb. ortaya çıkmış ve sömürgeci güçler ortadan kalktıkça dalga azalmıştır (Rapoport, 2001).

Üçüncü dalga uluslararası terörizm olarak tanımlanmaktadır. 1960'lar ve 1970'ler boyunca, terörist olarak nitelendirilebilecek grupların sayısı sadece milliyetçileri değil aynı zamanda etnik ve ideolojik düşünceler tarafından motive edilenleri de

içermektedir. Bunlardan birincisi Filistin Kurtuluş Örgütü, Bask, ETA ve Geçici İrlanda Cumhuriyet Ordusu gibi grupları içerirken, ikincisi İtalyan Kızıl Tugaylar gibi örgütlerden oluşmaktadır (Burgess, 2015). Uluslararası terörizm, 1960'ların sonlarında kaçırılmanın tercih edilen bir taktik haline gelmesiyle öne çıkan bir sorun haline gelmiştir. 1968'de Filistin Kurtuluşu Popüler Cephesi bir El Al Uçağını kaçırmıştır. Yirmi yıl sonra, İskoçya'nın Lockerbie kentinde bir Pan Am uçuşunun bombalanması ise dünyayı şoka uğratmıştır. Bu dönem ayrıca bize belirli siyasi yapıları olan örgütlü grupların son derece teatral, sembolik şiddet eylemlerine başvurduklarını da göstermiştir. 1972 Münih Olimpiyatları'ndaki kanlı olaylar siyasi olarak motive edilmiştir. Filistinli bir grup olan Kara Eylül, yarışmaya hazırlanan İsrail sporcularını kaçırmış ve öldürmüştür. Kara Eylül'ün siyasi hedefi Filistinli mahkûmların serbest bırakılması için pazarlık yapmaktır. Yaşanan bu olaylar ABD'nin terörle mücadelesini kökten değiştirmiştir. Bu olaylardan sonra "Terörle mücadele ve uluslararası terörizm terimleri Washington'un siyasi sözlüğüne resmen girmiştir (Zalman, 2019).

1980'lerde, birçok ülkede devrimci teröristler birbiri ardında ağır darbeler almaya başlamıştır. İsrail'in Lübnan işgali (1982), terörist grupları eğitmek için FKÖ olanaklarını ortadan kaldırmış ve uluslararası terörle mücadele konusunda işbirliği daha etkili olmuştur. Bu iki olay dramatik beklenmedik siyasi dönüm noktası olarak kabul edilebilir. Dördüncü dalga için gerekli koşulları, İran'daki devrim, Afganistan'daki Sovyet yenilgisi ve kısmen Müslüman dünyasının büyük bölümlerinden gelen gönüllüler etkilemiştir. Bu olaylar, dinin hâkim olduğu yapıların devrimci ahlaktan daha fazla umut sağladığına dair kanıtlar vermiştir. Dolayısıyla Sovyet dünyası kısmen Afgan'ın yenilgisinden dolayı (1991) parçalandığında, dine dayalı yeni ayrılıkçı hareketler de ortaya çıkmaya başlamıştır. Aslında daha önceki dalgalarda da dini unsurların varlığı söz konusudur. Fakat o zaman amaç, temelde uluslararası dünyada olanlardan farklı olmayan laik egemen devletler yaratmaktır (Rapoport, 2001).

Terörizm birçok ve çeşitli ideolojik motivasyonlara ve uzun bir geçmişe sahiptir. Aslında, modern terörizmin Batı modernliğinin bir ürünü olduğu bile iddia edilebilir (Fridlund, 2019). Dini güdümlü terörizm, bugün dünyada en endişe verici terör



tehdidi olarak görülmektedir. İslami gerekçelerle şiddetlerini haklı çıkarmaya çalışan gruplara; El Kaide, Hamas, Hizbullah örnek verilebilir. İslami terörizm olarak isimlendirilen yapının operasyonel ve stratejik merkez üssü çoğunlukla Pakistan, Afganistan ve Suriye'nin bazı bölgelerinde yoğunlaşmaktadır. Ancak Hristiyanlık, Yahudilik, Hinduizm ve diğer dinler de de benzer aşırılıklara rastlamak mümkündür.

En büyük uluslararası terör eylemi, 11 Eylül 2001'de, ABD'de gerçekleştirilmiştir. 11 Eylül, uzun kanlı terörizm tarihindeki en önemli ve eşi görülmemiş gündür. 11 Eylül saldırıları, yolcu uçaklarının kullanıldığı intihar saldırılarıdır. Dünyadaki başka hiçbir saldırı yolcu uçaklarını bomba olarak kullanmamış, bu kadar büyük bir öfke yaratmamış ve dünyanın karakterini yeniden şekillendirebilecek kadar geniş bir kitlesel tepkiye yol açmamıştır. 2001 yılında, ABD'deki İslami aşırılık yanlısı el-Kaide ile ilişkili 19 militan ABD hedeflerine karşı ölümcül terörist saldırılar gerçekleştirmiştir. New York City ve Washington, D.C.'ye yönelik saldırılar, geniş çaplı ölüm ve yıkıma neden olmuş ve ABD'nin terörizmle mücadele konusundaki muazzam çabalarını tetiklemiştir (Bergen, 2019).

Modern bilgi çağında birkaç bin yıldır hayatta kalan ve gelişen bir çatışma yöntemi olarak terörizm, ortaya çıkan çatışma biçimlerinin zorluklarını karşılamak ve teknoloji ve toplumdaki gelişmeleri kullanmak için adapte olmaya ve evrim geçirmeye devam etmektedir. Terörizm, özellikle 2000'li yıllardan sonra terörle mücadele önlemlerine ve siyasi başarısızlığa uyum sağlama yeteneklerinin arttığını göstermiştir denilebilir. Teröristler hem yeni saldırı yetenekleri geliştiriyor hem de mevcut yöntemlerin verimliliğini artırıyor. Artık teröristlerde en yeni teknolojileri eş anl olarak kullanabiliyorlar. Ayrıca, terörist gruplar ulus-devlet çatışmalarında ikincil bir rolden kaçma ve kendi başlarına uluslararası faktör olarak öne çıkma konusunda önemli ilerlemeler göstermiştir. Suç örgütleri ve yasal olarak yetkilendirilmiş şirketler gibi diğer alt devlet kurumlarıyla daha entegre hale geliyorlar ve giderek ulusal hükümetlerde bir kontrol gücü sağlamaya çalışıyorlar (<http://www.terrorism-research.com/history/recent.php>).

### **1.3. Terörizmin Amaçları**

Terörizm konusu son derece karmaşık ve duygusaldır. Karmaşıktır çünkü politika, psikoloji, felsefe, askeri strateji ve tarih gibi konular da dâhil olmak üzere insan deneyiminin birçok farklı yönlerini birleştirmektedir. Aynı zamanda duygusal bir konudur çünkü terörist eylemlerin deneyimleri büyük duygusal dalgalanmalara neden olmaktadır. Terörizmi anlamak için temel zorluklar, terör eylemlerinin ahlaki olarak kınanması, tanınması ve aynı zamanda nedenlerinin anlaşılabilmesidir. Son gözlemler Terörizme neyin yol açtığını kesin olarak söylemenin mümkün olmadığını göstermektedir. Aslında, terörizm aynı anda psikolojik, ideolojik ve stratejik gerekçelere sahip olabilir (Kuzmanov, 2018).

İdeoloji ve motivasyon, terörizmde oldukça önemli iki kavramdır. İdeolojiler ve dini olmayan hedefler, genellikle belirli bir politik amaca ulaşmak için yüksek düzeyde seçici ve ayrımcı şiddet eylemleri olarak gerçekleştirilecektir. Burada genellikle kayıplar hedefe ulaşmak için gereken minimum miktarda tutulmaya çalışılır. Saldırıları sınırlandırılarak dış politik ve ekonomik desteğe zarar verme riski engellenmeye çalışılır. Aksine, dini yönelimli gruplar tipik olarak mümkün olduğunca çok kayıp vermeyi ister ve buna yönelik eyleme geçer. Kullandıkları kıyamet referansı çerçevesi nedeniyle, yaşam kaybı önemsizdir ve daha fazla kayıp her zaman daha iyidir. Eş-dindarları arasındaki kayıplar çok fazla hesaba katılmaz çünkü bu tür kayıplar ölümden sonraki yaşamın faydalarından yararlanacaklardır. Benzer şekilde, inanmayanlar, ölümü hak eder ve öldürmek ahlaki ve dini bir görev olarak kabul edilebilir. Seçilen hedefin türü genellikle motivasyonları ve ideolojileri yansıtacaktır. Laik siyasi veya sosyal motivasyonları savunan gruplar için, hedefleri son derece otorite sembolüdür; devlet daireleri, bankalar, ulusal havayolları ve kurulan düzen ile doğrudan ilişkisi olan çok uluslu şirketler. Aynı şekilde, ekonomik sömürü, sosyal adaletsizlik veya siyasi baskı ile ilişkilendirdikleri temsilci bireylere saldırılar düzenlerler. Dini gruplar da bu sembolizmin çoğunu kullanırken, onu daha büyük fiziksel yıkıma bağlayan bir eğilim vardır (<http://www.terrorism-research.com/goals/>).

Terörizm hem doğrudan hem de dolaylı hedefleri içerir. Dikkatin yanlış hedefe veya sadece hedefe odaklanması, terör eyleminin gerçek hedefleri hakkındaki anlayışımızı bulanıklaştırabilir. Terörün genel amaçları ya terör hedefini (yönelim bozukluğu ve /

veya uygunluk üretmek amacıyla) hareketsizleştirmek, ya da toplumda ve ülkede ekonomik, sosyo-kültürel, siyasi ve psikolojik kaos yaratmak şeklinde ifade edilebilir (Schmid, 1988).

### **1.3.1. Toplumsal ve Psikolojik Amaçlar (Toplumsal Bozulma ve Kaos' un Yaratılması)**

Umutsuzluğa yol açan çaresizlik, toplumda terörizmi artıran psikolojik durum olarak ifade edilebilir. Halkın göz ardı edildiği, sosyo - ekonomik ve siyasi adaletsizlikten muzdarip olan toplumların terörizmin teşvik edilmesi için elverişli bir ortam yarattığı görülmektedir (Michael, S. 2007).

Sosyal yapı ve düzen, toplumun ve siyasetin yönetişimi iyi bir iletişimin olmasına bağlıdır ve iyi iletişim terminolojinin tanımları üzerinde mutabakat gerektirir. Terörizmin tanımı, bu konudaki iletişimi ve yanıtı etkileyecek, toplum ve politika için de sonuçları olacaktır (Bruce, 2013). Terörizm, politik ya da başka bir gündemi hatırlatmak ya da canlı tutmak amacıyla öncelikle sivillere yönelik düşmanca bir faaliyettir. Terörizm, toplumlarımızın dokusunu yıkarak bizi açıkta, korkulu ve savunmasız bırakmayı amaçlamaktadır. Terörizm birçok bakımdan nihai psikolojik savaş olduğu için, bunun üstesinden gelmek, bireylerin ve toplulukların ruh sağlığı üzerindeki etkisini anlamayı içerir (Sederer, Ryan & Rubin, 2003: 7-19). Örgütsel olarak, grup liderlerinin baskınlığı, grup dinamikleri ve diğer (psikolojik) faktörler terör davranışını da etkilemektedir (Victoroff, 2005).

Terörist saldırılar, şiddet eylemleri yoluyla veya çevreye biyolojik, kimyasal veya radyolojik ajanların salınması yoluyla korku aşılama, sosyal işlevi bozmak ve toplumların genel refahını bozmak için tasarlanmıştır. Teröre bireysel cevaplar bir dizi faktöre bağlıdır. Genetik yapı, sosyal durumlar, geçmiş deneyimler ve gelecekteki beklentiler, travmatik olayın özellikleriyle etkileşime girerek psikolojik bir tepki oluşturabilir. Olaya yakınlık, zararın şiddeti, düşük sosyal destek seviyeleri, önceki psikiyatrik hastalık, travma öyküsü ve devam eden olumsuz yaşam olaylarının hepsi psikiyatrik etkilenmenin başlangıcını ve seyrini etkileyebilir (Grieger, 2006).

Çinli askeri düşünür Sun Tzu'nun da dediği gibi, 'düzensizlik' yaratmak düşman kuvvetlerinin yok edilmesinden çok daha faydalıdır. Bu strateji en çok devrimciler tarafından kullanılmıştır. Fakat aynı zamanda devlet yanlısı teröristler için de işe yarayabilir bir stratejidir. Bombalamalar vb. gibi diğer suçlar halkın korkularını kışkırtır ve böylece daha ileri yasal uygulama tedbirleri ve hatta diktatörlük için halk desteğini artırır (Harmon, 2001).

Terörizmin birey ve toplumlar üzerindeki etkilerine yönelik araştırmalardan bazıları terörün psikopatolojik etkilerini vurgularken diğerleri psikiyatrik morbidite ile eşanlı olmayan insan acılarına ve stresli olaya dayanmayı sağlayan toplum ve kültürel faktörlere odaklanmaktadır. Aslında birinin şiddet eylemine maruz kalması ya da tanığı olması gerçeği kaçınılmaz olarak psikiyatrik morbidite geliştireceği anlamına gelmez. New York'taki 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra, terörist saldırıların ardından birçok Amerikalının sıkıntılarını psikiyatrik bir bozukluk yerine 'normal bir tepki olarak gördüklerine dikkat çekilmiştir. Gene İsrail'deki yoğun terörist saldırılar sırasında yapılan bir araştırmada, ülke genelinde insanların tehditler ve kayıplar devam ederken, travma sonrası stres bozukluğu oranlarının beklenmedik şekilde düşük olduğu, % 5,3 olduğu görülmüştür (Levav, 2006: 35-36). Ancak terörist eylemlerin, özellikle çocuklar ve ergenler gibi savunmasız gruplarda travma üretme konusunda büyük bir potansiyele sahip olduğu söylenebilir (Pereda, 2013).

### **1.3.2. Ekonomik Amaçlar**

Terörizmin ekonomik olarak özellikle insan hayatının kaybindan ve varlıkların yok edilmesinden ekonomik büyümeye ve yaşam kalitesine kadar değişen büyük doğrudan ve dolaylı maliyetlere neden olabileceği öne sürülmektedir. Terörizm ülkenin sosyo-ekonomik yapısının bozulmasına neden olabilir. Kamu kurumlarına olan güvenin zayıflaması buna örnek gösterilebilir (Krieger & Meierrieks, 2019).

Terörizm ve terör korkusu, verimlilik ve mal kayıpları, önceden ödenen kazançlar ve çarpık harcamalar şeklinde önemli refah kayıpları yaratır. Bunların hepsi mal ve hizmetlerin fiyatını etkiler. Terörün ekonomik etkisi IEP'nin şiddet maliyeti metodolojisi kullanılarak hesaplanmaktadır. Terörizm modeli, ölüm ve

yaralanmaların doğrudan ve dolaylı maliyetinin yanı sıra terör olaylarından kaynaklanan malların ve hizmetlerin zarar görmesini de içermektedir. Doğrudan maliyetler, terörizm yoluyla insan ve fiziksel sermayenin yok edilmesiyle ilgilidir. Terör eylemlerinin kurbanları ve tıbbi harcamalar gibi ilgili hükümet tarafından karşılanan maliyetleri içerir. Dolaylı maliyetler ekonomik birimlerin terörizme tepkisinden kaynaklanan dolaylı sonuçlardır. Bu maliyetler arasında kayıp verimlilik ve kazançların yanı sıra kurbanlar, aileleri ve arkadaşları için psikolojik travmalar sayılabilir (Vision Humanity, 2019).

Bu konuda ki en popüler teorilerden biriside, yoksulluğun teröre neden olduğu görüşüdür. İnsanlar belirli kaynaklardan ve fırsatlardan yoksun bırakıldığında yaşadığı yoksulluk onda kızgınlık ve öfke yaratabilir. Bu durum terörizme yönelik bir eğilim yaratabilir (Newman, 2006). Ekonomik fırsat eksikliği ve yoksulluğun terörizm ile pozitif ilişkili olduğu söylenebilir (De Mesquita, 2005).

Belirli grupların siyasi ve ekonomik hakları verilmediğinde, öfkelerini göstermek için terörizmin uygun bir biçimini seçebilirler. Yani bu yoksunluk, etkilenen grupları isteklerini yerine getirmenin şiddetli yollarını benimsemeye teşvik edebilir. Örneğin, Asam, Nagaland ve Batı Bengal gibi Hindistan'ın güney eyaletlerinde komünistlerin Hint Hükümetine karşı bir savaş başlattığını bilinmektedir. Charles Kegley, geçici terörizmi tartışırken, politikanın ekonomik yoksunluğunun terörizmin ana nedenleri olduğunu öne süren temel bir düşünce okulu sunmaktadır. “Kök Nedenler Teorisi” savunucuları siyasi olarak ezilen ve ekonomik olarak yoksun bırakılan insanların şiddet içeren ve terörist davranışlara daha yatkın olduğunu öne sürmektedir. Ünlü filozof Aristoteles, “Terörizm ve Devrimin Yoksulluğun Annesi” olduğunu öne sürmüştür. Günümüzde yoksul olan ülkelerde terörist grupların ekonomik durumları nedeniyle ilgili kişileri bulmalarının çok daha kolay olduğu görülmektedir. (Michael, 2007).

### **1.3.3. Siyasal Amaçlar**

Siyasal haklar, siyasi katılım özgürlüğünü ve rekabetçi olan seçimleri yansıtmaktadır. Sivil özgürlüklerin göstergesinin, terörizm araştırmalarında önemli gösterilen

konuşma, basın ve dernekleşme özgürlüklerinin bir ölçüsü olduğu söylenebilir (Krueger ve Laitin, 2008; Krueger & Malečková, 2003).

Dünyadaki siyasi tarihsel sürece baktığımızda demokratik olmayan toplumların halkın acı çekmesine neden olan zayıf hükümetler kurdukları görülmektedir (Butler, 2015). Hükümet temel yaşam standardını sağlayamadığında, vatandaşlar hoşnutsuz hale gelir ve terör örgütlerine sempati duyabilir ve hatta katılabilir. Halkın hayatta kalabilmesi için gerekli kaynakları sağlamak hükümete bağlıdır. Buna hastaneler, tıbbi bakım, iş ve okul eğitimi de dâhildir. Birçok kişi vatandaşlarına siyasi özgürlük sağlamanın da hükümetin işi olduğuna inanmaktadır (Abadie, 2006)

Siyasi haklar endeksinde daha düşük siyasi haklar düzeyinin daha yüksek terörizm düzeyleriyle ilişkili olduğu görülmektedir. Siyasi haklar ve terörizm arasındaki ilişkinin monotonik olmayan doğası farklı şekillerde yorumlanabilir. Bir yandan, siyasi muhalefeti ortadan kaldırmak için otokratik rejimlerin yaygın olarak benimsediği baskıcı uygulamalar, terörizmi uzak tutmaya yardımcı olabilir. Öte yandan, siyasi özgürlüklerin orta seviyeleri genellikle hükümetlerin zayıf olduğu ve siyasi istikrarsızlığın yükseldiği siyasi geçiş dönemlerinde yaşanmaktadır, bu nedenle terörizmin ortaya çıkması için koşullar elverişlidir. Orta düzeyde siyasi özgürlüğe sahip ülkelerin, yüksek siyasi özgürlük düzeyine sahip ülkelere veya yüksek otoriter rejimlere sahip ülkelere göre terörizme daha eğilimli oldukları gösterilmiştir. Otoriter bir rejimden demokrasiye geçişlere terörizmde geçici artışlar eşlik edebilir Abadie, 2006).

Bir devletin insan haklarına saygısı çok düşük olduğunda vatandaşların sorumlu kişilerle ilgili şikâyetlerinin olması daha olasıdır. Hükümetin yanlışlarından kaçınmak ya da düzeltmek için vatandaşlar terörizme yönelebilir. Terör örgütleri, gruplarının üyelerine siyasi yanlışlıklarla mücadele için gerekli kaynakları sağlayabilir. Hükümetin formlarının birçoğundaki baskısının, terörizmin varlığına katkıda bulunduğu gösterilmiştir (Basuchoudhary, & Shughart, 2010).

Başarısız tüm devletlerin terörizme yatkın olduğu söylenemez. Ancak, “en başarısız” devletlerarasında, savaşta olan veya siyasi çöküş yaşayanların terör yaşama ve üretme olasılıklarının daha yüksek olduğu söylenebilir (Coggins, 2015).

#### **1.3.4. Sosyo - kültürel Amaçlar**

Terörizm, entelektüel analizde, aksiyomatik olarak yerel / ulusal söylemde bir “yasa ve düzen sorunu”, küresel bağlamda ise “medeniyetler çatışması” olarak görülmüştür. Bu politik olarak uygundur; imgelerin sadeleştirilmesi, bölünmenin ahlaki sınırlarını ortadan kaldırarak teröristlerin yanı sıra yasal yetkililer açısından da kabul edilebilir. Terörist eylem, şiddet uygulayan failer ve arkasındaki örgüt veya sosyal grup (devletler, dini, etno, ulus altı gruplar veya ideolojiler), şiddet eylemleri, kurbanlar, aktörlerin iletmek istediği mesaj ile ve mesajın amaçlandığı yetki odağı ile tanımlanabilir. Terör eylemleri, sosyal çevreden bir yabancılaşma duygusunun sonuçlarıdır. Bu eylemler, mesajın yayınlanmasına yönelik diğer yöntemler etkisiz olduğu için, sorunların varlığını şiddet yoluyla aktarmayı amaçlamaktadır. Bilim ve teknolojinin yayılmasıyla mega terör enstrümanları da teröristler tarafından erişilebilir hale gelmiştir. Biyolojik, kimyasal, radyolojik ve nükleer silahlara başvurma tehlikesi, terörizmin hızla koordine bir şekilde ele alınması için bir tehdit oluşturmaktadır. Toplum, en basit tanımıyla, kendi kültürel değerleri ve normlarında örtük sosyal rolleri, ayrıcalıkları ve yükümlülükleri olan bireylerden oluşan örtüşen sosyal gruplardır. Sosyal gruplar ya çevresel değişimlere uyum sağlar ya da yok olurlar. Her sosyal grup aynı anda sosyal entegrasyon ve parçalanma sürecinden geçer. Sosyal parçalanma, kişisel parçalanmanın toplamıdır. Parçalanma üç temel reaksiyon türüne neden olur: saldırganlık, tanışma veya geri çekilme. Bu reaksiyonlar ayrık değildir ve herhangi bir gizli veya açık eylemde değişen derecelerde birleşebilir (Gondane, 2006).

Farklı sosyolojik perspektifler, zıt siyasi şiddet görüşlerini teşvik eder. İşlevselliğin düzen ve barışın normal olduğunu varsaydığı sürece, şiddet bir sapmadır, muhtemelen insan sosyal yaşamının normal durumundan geçici bir sapmadır. Ulusal kimliğin ve gücün sürdürülmesi için savaşın gerekli olduğunu savunan işlevselliğin arkaik versiyonları (ör. Cermen “savaş teorileri”) bile, hükümet dışı şiddetin,

özellikle de kamu düzenine ve otoritesine yapılan saldırıların sapkın davranışlar dışında kabul edildiği anlamına gelmez. Daha liberal ve eleştirel teoriler şiddetin, yoksun ve çaresizliğin son çare olan baskı ve sömürüye karşı anlaşılır bir yanıt olduğunu ortaya koyma eğilimindedir. Anarşist itirazları rejime, komünist veya sosyalist kapitalizm eleştirilerine ya da sadece aşırı "sahiplikçi bireysellik" e liberal itirazlara yansıtılsa da, eleştirel teoriler politik ve / veya ekonomik eşitsizliklerin kolektif şiddetin kaynağı olduğunu varsayar (Turk, 2004: 271-286).

Terörizmin karmaşık ve çok yönlü bir sorun olduğu açıktır. Yoksulluk, hükümet baskısı veya etkililiği ve diğer sosyal faktörlerin herhangi bir ülkede terörizmin varlığına katkıda bulunduğu dair pek çok gösterge olduğu söylenebilir. Sosyal eşitsizlik, kendi başına yoksulluğun bir başka iyi ölçüsü olabilir. Birçok teori, bir ülkede daha fazla toplumsal eşitsizliğin, daha fazla terör eylemine olacağını iddia etmektedir. Yapılan pek çok çalışma da daha fazla eşitsizliğin terörizme yol açtığı teorisini güçlendirmektedir. Temel insan ihtiyaç ve haklarının pek çok yönü eğitim, barınma, yargı sistemi, ulaşım, bankacılık ve diğer mal ve hizmetlere erişim gibi sosyal eşitsizliklerin kapsamına girmektedir. Bu öğelerin her biri, iç müdahale veya dış yardım yoluyla düzeltilebilecek bir şeydir. Geniş sosyal eşitsizlik yaşayan bazı devletlerin bu kaynakları vatandaşlarına sunacak fonları yoktur. İnsan haklarına saygı, vatandaşların yaşamında büyük rol oynamaktadır. İnsanların gerekli bakımı ve kaynakları almasını sağlamak hükümetin görevidir. Bu gerçekleşmediğinde, insanların hükümet tarafından kontrol edilmemesine neden olabilir. Ya da daha kötüsü, bu sorunların tezahürünün kaynağı hükümetin kendisidir denilebilir. Sonuçlar, hükümetin insan haklarına saygısının düşük olduğu ortamlarda terör olaylarının daha da arttığını göstermektedir. Bir devlet temel insan hakları standartlarını koruyamazsa veya bu standartları yerine getiremezse, o devletin vatandaşlarının da aynı şeyi yapması beklenemez. Hakları ihlal edildiğinde, kendilerini haksızlığa uğratanlara karşı mücadele etmenin bir yolunu arayabilirler ve bu onları terör örgütlerine yönlendirebilir. Birçok terörist, meydana gelen bu tür bazı yanlış uygulamaların sonucu olarak terör örgütlerine katılmıştır. Tüm dünyadaki hükümetler evrensel olarak tüm insan haklarına saygı göstermeye başladığında, bu hükümetlere karşı daha az şikâyet olacaktır. Bu, devletlerin terörizmle savaşmaya başlamak için atabileceği ilk adımlardan birisidir (Butler, 2015).



Terörizme yönelimin bir başka nedeni de dini aşırılıklardır. Teoride, dini aşırılıkların terörizmin ana nedeni olduğunu düşünen bir düşünce okulu da vardır. Mark Juergensmeyer bunu “Din bu eylemler için çok önemlidir, çünkü öldürmek için ahlaki gerekçeler verir ve kozmik savaş eylemcilerinin manevi senaryolar yürüttüğüne inanmalarını sağlar” şeklinde ifade etmiştir (Zafar, 2007: 31). Bu, dinin teröre neden olduğu anlamına gelmez, ancak dinin sık sık felaketli terör eylemleri ile kan dökülmesini mümkün kılan semboller sağladığı anlamına gelir (Michael, 2007).

### **1.3.5. Dışsal Amaçlar**

Günümüzde silah teknolojisi ve insan bilgisindeki inanılmaz ilerlemeler nedeniyle ortaya çıkan gelişmelere teröristlerin ulaşabilmesi kolaylaşmıştır. Terörizm, teröristlerin hedeflerine hızlı bir şekilde ulaşmaları için kısa bir taktiktir denilebilir. Barışçıl yaklaşımdan ziyade daha şiddet odaklı bir harekettir. Bu yüzden terörist gruplar bunu daha kısa sürede daha fazla sonuç almak için benimsemektedirler. Silahlara kolay erişim ve silah teknolojisinin yaygın bilgisi, modern zamanlarda terörizmin artmasının en önemli nedenlerinden birisi olarak kabul edilmektedir (Michael, 2007).

### **1.4. Terörizmin Unsurları**

Terörizm çok tartışılan bir kavramdır. Terimin evrensel olarak tanınan bir tanımının olmadığı söylenebilir. Bu da siyasi taleplere bağlı olarak farklı yorumlara izin vermektedir. Bununla birlikte, sübjektif faktörlerin yanı sıra, terörizmin tanımı üzerinde anlaşmanın olmayışının nesnel nedenleri de vardır. Yani formlarının, türlerinin ve tezahürlerinin çeşitliliği de terörizmin tanımı ve yapısı üzerinde etkili olan önemli unsurlardır (Stepanova, 2008). Terörizmle ilgili mevcut literatür büyük ölçüde teröristlerin ideolojisi ve psikolojisi üzerine odaklanmaktadır. Bu önemli olmakla birlikte, uluslararası terör şiddetini teşvik eden sosyal, politik ve ekonomik unsurlarında dikkate alınması gerekir (Robison, Crenshaw & Jenkins, 2006: 2009-2026).

Bireyler başkalarına saldırabilir, tehdit edebilir, terörize edebilir veya öldürebilirler, ancak bir grubun parçası değillerse ve bunu bir ideoloji ile motive etmiyorlarsa, bu terörizm olarak tanımlanamaz. Ayrıca terörizm, grubun ideolojisinin hizmetinde resmi, sivil ya da çocuk ayırımı gözetmeksizin hedefe şiddet uygulanmasını da gerektirir (Bruneau, 2016).

#### **1.4.1. İdeoloji Unsuru**

İdeoloji, bir dizi fikir, doktrin ve inancın bir bireyin veya grubun düşüncesini karakterize eden ve politik ve sosyal planlara, eylemlere veya sistemlere dönüşebilmesi olarak tanımlanabilir. Terörist faaliyetlerde bulunanların ideolojik görüşleri ve inançları tanım gereği aşırı olsa da, bu muhtemelen analistler tarafından tartışılmayan ideolojik temel ve terörizmin tek yönüdür (Stepanova, 2008). İdeoloji, insanların çevrelerindeki dünyayı anlamasını sağlar. Onlara değerler, ahlaki çerçeveler ve ilişkilerdeki anlamları anlama ve ekleme yeteneği kazandırır. Tarihsel süreçte ideolojinin bireysel düzey faktörlerle farklı şekillerde etkileşime girebileceği ve çeşitli sonuçlar üretebileceğini görülmektedir. Son yirmi yılda, dini metinlerin belirli yorumları, bireylere anlam duygusu veren ve şiddet eylemlerini mantıklı eylemler olarak yücelten ideolojileri doğurmuştur. Birçok durumda, bu ideolojiler hiçbir şekilde hareket edilmeden tüketilir. Bazen kendilerini yayılma yoluyla gösterirler. Bazı durumlarda ise bireyleri kendi başlarına şiddet eylemleri üstlenmeye ya da buna izin verecek örgütler kurmaya ya da katılmaya zorlarlar (Javed, 2019). Terörist grupların en çarpıcı özelliklerinden biri, bir ideolojiye sıkı sıkıya bağlı olmalarıdır. Terör grupları mağdur bir azınlıktan oluştuğundan, ideolojileri genellikle mağduriyet anlatısının etrafında yoğunlaşır.

İdeolojinin rolü, din ve terörizm arasındaki iddia edilen ilişkiye daha fazla karmaşıklık katar. Müslüman cemaatindeki birçok kişi İslam'ı şiddeti vaaz eden ideolojik varyantlardan uzak tutmaya çalışıyor. Şu anda duyulan en yaygın kaçınma, terörizmin bir dini olmadığıdır. Terörizm, ideolojik olarak motive edilmiş şiddetin daha geniş yelpazesinde bile dar biçimde tanımlanmış bir şiddet türüdür. Terörist saldırıların ideoloji ile sınıflandırılması belirsiz olabilir. Özellikle saldırı failleri birden fazla ideolojik grup veya perspektifle özdeşleştiğinde saldırının kendisinin

motivasyonlarıyla ilgili olabilir veya olmayabilir. Terörist faaliyetin ideolojiye göre sınıflandırılması tüm bir nüfusu veya ideolojik hareketi şiddet olarak veya ideolojik inançları geliştirmek için terörist taktikleri kullanmaya yatkındır diye nitelendirilemez (Start, 2017).

Pek çok kişi terörist eylemlerin teröristlerin inançları ve ideolojisinin sosyal bağlamında incelenmesi gerektiğine inanmaktadırlar. Bunlar kültürel, tarihi ve politik bağlamlarda görülmelidir (Khokhlov, 2017).

İdeoloji teröristin ahlaki evrenine önemli bir iç görü sunar ve terörizmle mücadelede gerekli bir adımdır, yani terörizmin hedefi genellikle ideolojiktir. Ancak hiçbir şekilde tek başına yeterli değildir. Örneğin, IŞİD mükemmel bir ideolojik güdümlü fenomen gibi görünse de, yükselişi mutlak bir şekilde Irak ve Suriye'deki yaygın güvensizlik ortamıyla bağlantılıdır (Brahimi, 2019).

Terörizmin faaliyetlerini sürdürmek için ciddi finansal kaynaklara da ihtiyacı vardır. Bu kaynakları sağlamanın en hızlı yolu da uyuşturucu kaçakçılığı, insan kaçakçılığı vb. gibi yasadışı faaliyetlerdir.

#### **1.4.2. Örgüt Unsuru**

Örgüt, belirli hedeflere ulaşılmasına yönelik uyumlu faaliyetlerde bulunan kişilerin belirli bir amaç için bir araya gelmesiyle ortaya çıkar. Bu tür yapılar belirli hedeflere yönelik olarak oluşturulmuştur (Bittner, 1965).

Terör örgütleri büyüdükçe ve yaşlandıkça şiddetli saldırıların sıklığında ve ciddiyetinde de önemli düzeyde artışlar olduğu görülmektedir. Bu nedenle, daha büyük ve daha deneyimli örgütlerin daha ölümcül olduğu söylenebilir (Clauzet & Gleditsch, 2012).

Terör örgütünün yapısının terör faaliyetleri ve gelişimi üzerinde çok geniş bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Genel olarak ifade etmek gerekirse terör örgütü yapısının oluşumu ve gelişimi her zaman dış ve iç faktörlerden etkilenir. Buna dayanarak, terör

örgütlerinin hiyerarşik veya ağ yapısını benimseme eğiliminde olduğu görülmektedir. Terör örgütlerinin ağ yapısı ile hiyerarşik yapısı arasındaki temel farklar esas olarak komuta ve kontrol dereceleri, iletişim yapısı ve iş ve uzmanlık bölümleri düzeyinde kendini göstermektedir. Bu farklılıklar sadece farklı terör örgütlerinin yakınlığını ve açıklığını yansıtmakla kalmaz, aynı zamanda varlıklarını ve gelişimlerini de etkileyebilir. Ağ yapısına sahip terör örgütleriyle karşılaştırıldığında, hiyerarşik özellikler sergileyen terör örgütlerinin daha güçlü ölümcül ve daha katı söylem sistemine sahip olduğu bilinmektedir. Diğer aşırılık yanlısı örgütlerle ilişki kurma konusunda hiyerarşik yapıya sahip terör örgütleri genellikle daha kapalı iken, ağ yapısına sahip terör örgütleri daha açıktır (Zeng & Chen, 2016).

### 1.4.3. Şiddet ve Eylem Unsuru

Bir eylemin, terör eylemi olarak kabul edilebilmesi için eylem şiddet içermeli veya tehdit unsuru oluşturmalıdır. Dolayısıyla, siyasi muhalefet, aktivizm ve şiddet içermeyen bir direniş terörizm olarak tanımlanamaz. Bununla birlikte dünyada yetkililerin terörle mücadele önlemleri bahanesiyle bireylerin ifade özgürlüğünü kısıtladığı pek çok örneği de görmekte mümkündür. Terörizm olarak sayılabilecek politik, ekonomik, dini veya sosyal amaçlar için de bir eylem gerçekleştirilmelidir. Buna karşılık, politik, ekonomik, dini veya sosyal bir amaç olmaksızın işlenen şiddet içeren eylemler terörizm olarak değil, “şiddet içeren suçlar” olarak sınıflandırılır (Ritchie, Hasell, Appel & Roser, 2019).

Terörizmle başa çıkmanın en zor tarafının onu tanımlamak olduğu söylenebilir. Terörizmi diğer şiddet türlerinden ayıran unsurlar şu şekilde ifade edilebilir (Ruby, 2002: 9-14):

- Terörizm politik ve ideolojik olarak motive edilmelidir. Yani Terör eyleminin hükümet politikasını yönlendirmesi veya etkilemesi amaçlanmaktadır. İdeolojik olmayan, yani belirli bir politik, ekonomik veya sosyal amaç tarafından motive edilmeyen, sivillere karşı işlenen cinayetler terörizm olarak tanımlanamaz.

- Devlet dışı aktörler tarafından özellikle etnik kökene, cinsellik, cinsiyet veya sakatlığa dayanan sivillere karşı, yaygın bir korku yaratmaya yönelik siyasi veya sosyal bir niyet olmaksızın yapılan şiddet, nefret suçu olarak sınıflandırılır;
- Muhalif silahlı kuvvetler arasındaki açık mücadeleyi içeren şiddet, en az birinin bir devletin hükümeti olması halinde devlete dayalı silahlı çatışma olarak sınıflandırılır;
- Muhalif silahlı kuvvetler arasındaki açık mücadeleyi içeren şiddet, taraflardan hiçbiri bir devletin hükümeti değilse, bu devlet dışı bir çatışma olarak sınıflandırılır;
- Terörist şiddet savaşı olmayanlara yöneliktir. Yani buna göre terörizm, sivil nüfusa veya siyasi şiddete karşı savunmaya hazır olmayan gruplara yönelik şiddet olarak tanımlanmaktadır. Bu kriter terörizmin en gizli niteliğidir.

Terörizmin temel taktik (kısa dönem) hedefleri (1) tanıtım ve medyanın dikkatini çekmek, (2) istikrarsızlık yaratan politikalar ve (3) ekonomik yapıya zarar vermek şeklinde sıralanabilir. Terörizmin uzun vadeli hedefleri arasında ise güç, nüfuz ve refahın yeniden dağıtılması sayılabilir. Terör örgütleri, sıradan politik süreçte uygulanamayacak ve üyeleri için güç kullanmaya istekli olan hedeflere sahip olmalıdır. Taktiksel terörist davranış (örneğin, suikast, rehin alma) daha sonra bu soyut hedeflere ulaşmak için şiddeti yaratarak bu stratejik hedefleri gerçekleştirmeye hizmet edecektir (Krieger & Meierrieks, 2011).

### **1.5. Terörizm Türleri**

Terör sorununu anlamak ve çözmek için herkesin terörizmin nedenlerini fark etmesi ve tanımlaması şarttır. Terörizm, sosyal, ekonomik, dini ve politik vb. gibi çeşitli nedenleri olan karmaşık bir olgudur. Bu küresel fenomenin çeşitli nedenleri vardır ve bazıları, sorunun daha iyi anlaşılması için kısaca dile getirilmektedir (Michael, 2007). Dünyada birçok terörist hareketin olduğu ve hiçbir teorisinin hepsini

kapsamadığı açıktır. Terörizmle uğraşan grupların amaçları, üyeleri, inançları, kaynakları ve siyasi bağlamları son derece çeşitlidir. Dini, etnik ve politik doğası gereği terörizmin nedenlerinin çeşitli toplumlarda da farklı olabileceği de dikkat çekicidir (Jenkins, 2018).

Bazı klasik argümanlar, dünyadaki hızlı gelişimin toplumsal düzensizlik ve gerginlikler yarattığını ve böylece politik şiddeti teşvik ettiğini öne sürmektedir. Dolayısıyla Terörizmin (diğer siyasi şiddet biçimleri gibi) orta düzeyde ekonomik gelişme ve hızlı ekonomik değişim yaşayan geleneksel toplumlarda daha olası olduğu kabul edilmektedir (Robison, Crenshaw & Jenkins, 2006: 2009-2026).

Ülkeye, siyasi sisteme ve tarihteki zamana bağlı olarak terörizmin türleri de değişmektedir. Genel bir çerçeveye oturtmak gerekirse terörizm aşağıdaki başlıklar altında toplanabilir (Grothous, 2011; Martin, 2017; Jenkins, 2018; Zalman, 2019; Williams & Sizemore, 2019)):

### **1.5.1. Devlet Terörizmi**

Bir hükümetin belirli bir hedefe ulaşmak için her türlü terör eylemini sistematik olarak kullanmasıdır. Devlet terörü, hükümetler tarafından - veya daha sık olarak hükümetler içindeki fraksiyonlar tarafından - bu hükümetin vatandaşlarına, hükümet içindeki fraksiyonlara veya yabancı hükümetler veya gruplara karşı kullanılır. Bu tür terörizm çok yaygındır ancak tanımlanması zordur. Çünkü devletin desteği her zaman gizlidir. Örneğin Sovyetler Birliği ve Müttefiklerinin Soğuk Savaş sırasında uluslararası terörizme geniş çapta destek verdikleri ya da İran ve Suriye'nin 20. yüzyılın sonlarında ve 21. yüzyılın başlarında İsrail, Amerika Birleşik Devletleri ve bazı Müslüman ülkelere karşı kampanya yürüten İslami devrimci gruplara lojistik ve mali yardım sağladıkları iddia edilmektedir. 1793 Fransız Devrimi ve sonuçta ortaya çıkan binlerce infazlar çoğu zaman devlet terörizminin ilk örneği olarak gösterilmektedir.

### 1.5.2 Dini Terörizm

Terörizm, başka bir dünyevi gücün, inancın daha büyük zaferi için terörist şiddet uygulanmasına izin verdiğini ve emrettiğine dair mutlak bir inançla motive edilebilir. Dini terörizm, onu uygulayanların fanatizmi ve dava için kendilerini feda etmeye istekli olmaları nedeniyle özellikle tehlikelidir. Dini teröristlerin intihar bombaları gibi taktikleri kullanma olasılığı daha yüksektir. Bu, böyle bir özveriyi meşrulaştırmak ve hatta teşvik etmek için kullanılan dini öğretilerle mümkün kılınmıştır. El Kaide belki de dini teröristler olarak nitelendirilebilecek bir grubun en önemli örneğidir. Dini terörizmin İrlanda'daki Katolik-Protestan şiddetinden Pakistan ve Hindistan'daki Müslüman-Hindu gerginliklerine kadar uzun bir geçmişi vardır.

### 1.5.3. İdeolojik Terörizm

Belirli bir grubun kendi kendini algılayan doğal haklarını veya başka bir gruba veya çıkarılara karşı çıkmaya karşı olan siyasi inanç sistemleri (ideolojiler) tarafından motive edilen terörizm türüdür. İnanç sistemi, savunucu grubun veya çıkarların haklarını şiddetle iddia etmek için teorik ve felsefi gerekçeleri içerir. Sağ Kanat Terörü (Sağcı Terörizm) ya da Sol Kanat Terörü (Solcu Terörizm) olarak karakterize edilebilir. Sağ Kanat Terörü, liberal hükümetlerle savaşmayı ve geleneksel sosyal düzenleri korumayı amaçlamaktadır ve genellikle milisler ve çetelerle karakterize edilir. Çoğu zaman bu gruplar ırksal olarak motive olur ve bir devlet içindeki azınlıkları marjinalleştirmeyi amaçlar. Modern sağcı terörist gruplar arasında Klu Klux Klan ve Neo-Faşistler buna örnek verilebilir. Bu tür grupların çoğu sadece ABD'de değil, aynı zamanda Almanya, Rusya ve diğer ülkelerde de bulunmaktadır. Sol Kanat Terörüne ait gruplar kapitalist demokrasileri devirmeye ve onların yerine sosyalist veya komünist hükümetler kurmaya çalışırlar. Sınıf ayırımından kurtulmak için yerleşik sisteme saldırmak amaçları söz konusudur. Bu gruplar hala var olmakla birlikte, Soğuk Savaş sırasındaki kadar önemli değiller. Türkiye'de Devrimci Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi (DHKP-C), Yunanistan'da 17 Kasım Devrimci Örgütü ve Kolombiya'da da Devrimci Silahlı Kuvvetleri (FARC) solcu terörist grupların güncel örnekleri olarak gösterilebilir.

#### 1.5.4. Biyoterörizm

Biyoterörizm, insanlarda, hayvanlarda veya bitkilerde hastalık veya ölüme neden olan biyolojik ajanların bilerek salınmasıdır. Bu ajanlar bakteri, mantar, toksin veya virüs olabilir. Bunlar doğal olarak meydana gelebilir veya insan tarafından değiştirilebilir. Ajanlar tipik olarak doğada bulunurlar, ancak antibiyotiklere karşı dirençlerini ve çevreye yayılma yeteneklerini arttırmak için bir laboratuvarında değiştirilebilirler. Biyolojik ve kimyasal ajanlar hava, yiyecek veya su yoluyla yayılabilirler. Teröristler, tespit edilmesi zor olduğu için genellikle biyolojik ajanları kullanmayı tercih ederler. Aynı zamanda biyolojik ajanların üretilmesi kolay ve ucuzdur, yayılması kolaydır ve yaygın etkilere neden olabilir. Biyolojik silahlarla ilgili zorluk hem düşman hem de dost güçleri etkileyebilmeleridir. Teröristler biyolojik silahları daha çok kitlesel panik yaratma yöntemi olarak kullanırlar. Mevcut ABD yasalarına göre, ABD Sağlık ve İnsan Hizmetleri Bakanlığı veya ABD Tarım Bakanlığı "halk sağlığı ve güvenliğine ciddi bir tehdit oluşturma potansiyeli" olduğu bildirilen biyo-ajanları resmi olarak A, B ve C olarak üç kategori halinde sınıflandırmışlardır:

- Şarbon (*Bacillus anthracis*)
- Botulizm (*Clostridium botulinum* toksini)
- Veba (*Yersinia pestis*)
- Çiçek hastalığı (*Variola major*)
- Tularemi (*Francisella tularensis*)
- Ebola Virüsü veya Marburg Virüsü nedeniyle hemorajik ateş

Kategori A'da yer alan bu Biyolojik Hastalıklar en fazla hasar veren hastalıklardır. Bu yüksek öncelikli ajanlar ulusal güvenlik için bir risk oluşturur, kolayca bulaşabilir ve dağıtılabilir, yüksek ölüm oranına neden olabilir ve halk sağlığı üzerinde potansiyel bir etkiye sahip olabilir, halk paniğine neden olabilir veya halk sağlığına hazırlıklı olmak için özel eylem gerektirebilir.



### 1.5.5. Siber Terörizm

Toplumun karşı karşıya olduğu terörizm tehdidinin doğasının son 20 yılda önemli ölçüde değiştiği söylenebilir. Yeni teknoloji ve fırsatlar terör örgütlerine yönelik olarak açığa çıktıkça tehdit türü de değişmeye devam edecektir. Günümüzde, hükümetler başta olmak üzere tüm kurumlar stratejilerini bilgi teknolojilerinin gelişmesinden kaynaklı büyük çaplı saldırılarla başa çıkacak şekilde yeniden yapılandırmaya çalışmaktadırlar (Metropoulos & Platt, 2018).

Siber terörizm, tüm bilgi teknolojilerinin (Bilgisayar, Telekomünikasyon vb. gibi) tehdit veya yıldırma yoluyla siyasi veya ideolojik kazanımlar elde etmek için yaşam kaybına veya ciddi bedensel zarara yol açan veya tehdit eden şiddet içeren eylemler gerçekleştirmek için kullanılmasıdır (Charvat, 2018). Siber terörizm kavramının kökleri, 1990'ların başına kadar uzanabilir (Weimann, 2005: 129-149). İletişim, bilgi işlem ve bilgisayar ağlarındaki teknolojik gelişmeler, terörist grupların yararlanabileceği yeni güvenlik açıklarını açığa çıkararak siber terörizmi potansiyel bir güvenlik sorunu haline getirmektedir. Siber terörizmin terör bileşenini eleştirel olarak ele almak çok önemlidir. NATO'ya göre siber terörizm, siyasi, dini veya ideolojik hedeflerin peşinde koşmak için hükümeti veya toplumları zorlamaya yönelik bilgisayar tabanlı bir saldırı olarak tanımlanıyor. Dahası, siber terörizm kategorisine girmek için, bu tür eylemler, fiziksel bir terör eylemiyle karşılaştırılabilir korku üretecek kadar önemli olmalıdır (Yeo, 2019).

Siber terörizm tartışmalı bir terimdir. Bazı yazarlar, bilinen terör örgütlerinin bilgi sistemlerine yönelik zarar vermeye yönelik saldırılarını dikkate alan çok dar bir tanımlamayı tercih ediyor iken diğer yazarlar, siber suç içeren daha geniş bir tanımlamayı tercih etmektedirler. Aslında kabul etmek gerekir ki çevrimiçi faaliyetlerin hangi örneklerinin siber terörizm veya siber suç olduğunu ayırt etmek her zaman çok kolay olmayabilir. Siber terörizm ayrıca kişisel amaçlara zarar vermek için bilgisayarların, ağların ve kamusal internetin kasıtlı olarak kullanılması olarak da tanımlanabilir. Saldırı konusunda çok yetenekli deneyimli siber teröristler, hükümet sistemlerine, hastane kayıtlarına ve ulusal güvenlik programlarına büyük zarar verebilirler (<https://en.wikipedia.org>).

### 1.5.6. Narko-Terörizm

Günümüz Narko-Terörizminin kökleri, Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia (FARC) ve diğer kuruluşların görevlerini finanse etmek için uyuşturucu ticaretini kullanmaya başladıkları 1980'lere dayanmaktadır. "Narko-Terörizm" terimini ilk defa Peru Cumhurbaşkanı Fernando Belaunde Terry tarafından 1982 yılında kullanılmıştır. O zamanlar bu terim, "terörizmin şiddetiyle narkotiğin kötülüğünün birleşmesi" anlamına geliyordu (Thomas, 2009: 1885-1887). Narko-Terörizm, narkotik kaçakçılarının, bir hükümetin veya toplumun politikalarını şiddet ve gözdağı yoluyla etkileme girişimleri ve bu tür şiddetin sistematik tehdit veya kullanımı ile uyuşturucu karşıtı yasaların uygulanmasını engellemesi anlamına gelir. Pablo Escobar'ın Kolombiya hükümeti ile ilişkilerindeki yapı muhtemelen en iyi bilinen ve en iyi belgelenmiş Narko-Terörizm örneklerinden birisidir (<https://en.wikipedia.org>).

Uyuşturucu karteli, rekabeti sınırlamak ve yasadışı uyuşturucuların üretimini ve dağıtımını kontrol etmek için kurulan bağımsız örgütlerin yasadışı bir konsorsiyumudur. Uyuşturucu kartelleri son derece iyi organize edilmiş, iyi finanse edilmiş ve acımasızdırlar. 1980'lerden beri dünyada uluslararası narkotik ticaretine hâkim olmuşlardır. Kolombiya'daki ilk büyük uyuşturucu karteli olan Medellín karteli, 1970'lerin ortalarında Kolombiyalı esrar kaçakçılarının ABD'ye az miktarda kokain kaçırmaya başladığı zaman duyulmaya başlamıştır. Artan kokain talebi, ticaretin bavullara sıkışan küçük miktarların ötesine genişlemesini sağlamıştır. Kartel, gönderilerini taşımak için özel uçaklar satın almış daha sofistike ilaç laboratuvarları inşa etmiş ve hatta uçaklarını yakıt ikmali için Karayipler'de küçük bir ada satın almıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve terörizme yeni bir odaklanma uyuşturucu savaşı terminolojisini de değiştirmiştir. Narko-terör örgütleri, siyasi güdülen terör eylemlerini finanse etmek için uyuşturucu kaçakçılığına katılan organize bir grup olarak tanımlanan yeni bir tehdit olarak ortaya çıkmıştır. Uyuşturucu kartellerinin liderleri devletler tarafından geriye dönük olarak narko-terörist olarak tanımlanmıştır. Örneğin, Medellín kartelinden Escobarın, 1989'da ticari bir uçağın bombalanması ya da politikacılara, başkan adaylarına, polislere ve gazetecilere suikast düzenlenmesi gibi pek çok "terörist faaliyetler" yürüttüğü

bilinmektedir. Hizbullah, Hamās, Peru'daki Parlayan Yol, Kürdistan İşçi Partisi, Kolombiya'daki FARC ve İspanya'daki ETA gibi terör örgütlerinin Narko-Terörizme katılımları açısından da tanımlandı. Uyuşturucu ve terörizm arasındaki bağlantı BM Güvenlik Konseyi'nin 1373 sayılı Kararında daha da belirgin hale getirilmiştir (Samuels, 2017).

11 Eylül 2001'den bu yana uluslararası terörizme odaklanma olayının da Narko-Terörizme olan dikkatleri arttırdığı görülmektedir. Narko-Terörizm, her ne kadar geleneksel olarak Latin Amerika ile bağlantılı bir kavram olsa da, çağdaş politikada Orta ve Güneydoğu Asya bölgelerine ve özellikle Altın Hilal ve Altın Üçgen 'in narkotik üreten bölgelerine giderek daha fazla bağlandığı söylenebilir (Bjornehed, 2004: 305-324).

#### **1.5.7. Nükleer Terörizm**

Yasal olarak, nükleer terörizm, bir kişinin yasadışı ve kasıtlı olarak ölüm veya ciddi bedensel yaralanmaya neden olma, mülke veya çevreye ciddi zarar verme niyetiyle herhangi bir şekilde radyoaktif materyal kullandığı takdirde işlenen bir suçtur. Burada gerçek ya da tüzel kişiyi, uluslararası bir kuruluşu ya da bir devleti bir eylemde bulunmaya ya da hareket etmekten kaçınmaya zorlamak söz konusudur. Devlet dışı nükleer terörizm tartışmalarının 1970'lere dayandığı söylenebilir (<https://en.wikipedia.org>).

Nükleer ve diğer radyolojik materyallerin tıp, tarım, sanayi ve enerji sağlama alanlarında topluma fayda sağladığı bilinmektedir. Bununla birlikte, nükleer veya diğer radyolojik materyallerin terörizmde veya diğer suç alanlarında da kullanılabilmesi riski vardır. Nükleer bir kaza ya da patlama insanlar için oldukça ciddi sonuçlara yol açabilecektir. Bu tür olaylar insan sağlığına ve çevreye zarar verdiği gibi toplumda panik yaratır, ekonomik ve politik istikrarı da etkiler (Interpol, 2009).

11 Eylül 2001'de New York ve Washington'daki terörist saldırılar, Moskova, Madrid, İstanbul, Bali, Londra ve başka yerlerde meydana gelen bombalamalar, terörist

grupların çok sayıda sivil yaralanmaya ve büyük hasara neden olma kararlılığını canlı bir şekilde göstermiştir. Teröristler büyük bir kentsel alanda nükleer bir silah patlatma yeteneğine sahip olurlarsa, böyle bir nükleer felaket, bu saldırılardan çok daha fazla sayıda insanı öldürebilir veya sakat bırakabilir (National Research Council, 2006).

On yıllar boyunca nükleer terörizmin korkusu, dünyada politika oluşturma salonlarını ve Batı popüler kültürünün hayal gücünü perçinlemiştir. Terör örgütlerinin nükleer silah elde etmek istedikleri ve başarılı olurlarsa, bunları en kısa sürede bir saldırıda kullanacakları konusundaki fikir birliği artık neredeyse dokunulmazdır. Ancak, terör örgütlerinin bir nükleer silah kullanarak kazandıklarından daha fazlasını kaybedebilecekleri söylenebilir. Çünkü iç örgütlenmeleri ve yapıları bakımından büyük farklılıklar gösterse de, neredeyse hepsi hem iç hem de dış fayda ve maliyetlere karşı son derece duyarlıdırlar. Bunu yapmak, taraftarlarını yabancılaştırabilir. Terörist gruplar, en başta içinde buldukları toplumun desteğine güvenirlir. Sonuç olarak, yerel nüfusla derinden iç içedirler. Hizbullah buna paradigmatic bir örnektir. Kaçınılmaz askeri müdahalenin ötesinde, nükleer bir saldırı yapmak bu formdaki bir örgüt için varoluşsal bir tehdit oluşturacaktır. Benzeri görülmemiş ölüm sayısı, bu örgütlerin bağlı olduğu destek ağları üzerinde tahrip edici bir etkiye sahip olabilir. Aynı şekilde, bir nükleer silah bir saldırıda patlatmak, örgütün kendisinin iç dinamikleri üzerinde yoğun baskılar yaratacaktır (McIntosh & Storey, 2019).

## **1.6. Terörizmin Finansmanı**

Terörün finansmanı hile, suç oluşturan davranışlar ve gizlilikle yönetilen bir yeraltı evrenidir, aynı zamanda küresel finansal sistemin anlaşılmasının da iyi bir ölçüsüdür. Para, terörist eylemleri yönlendiren motordur. Bu illegal yapı çok çeşitli dini, sosyal, ekonomik ve politik kolları olan bir ahtapota benzetilebilir. Terör örgütlerine para akışını engellemek, her düzeyde uluslararası işbirliğini gerektirir ve sonuçlar kesin olmaktan oldukça uzaktır (Raphaeli, 2003: 59-82).

1990'lardan sonra dünyada yeni ve modern bir savaş türünün hâkim olduğu görülmektedir. Bu yeni savaş türünde en güçlü silahın finans olduğu söylenebilir. Bu savaşta akıllı bombalar, patlayıcılar ve insansız uçaklar yerine ekonomik yaptırımlar veya destekler, mali kısıtlamalar ve imtiyazlar ve siber programlar tercih edilen silahların en önemli örnekleridir. Modern savaşın finansal gerçeği budur. Bu bağlamda, terörizmin finansmanı, bireysel teröristlere veya devlet dışı aktörlere finansman veya mali destek sağlamayı içermektedir (Lin, 2016).

Terör örgütlerinin temel amacı tabii ki gelir elde etmek değildir. Ancak faaliyetlerini gerçekleştirebilmek için finansal kaynak sağlamaları zorunludur. Terörizm faaliyetleri, yalıtılmış eylemlerden örgütlü grupların planlanmış faaliyetlerine kadar birçok farklı biçimde gerçekleşebilir. Terörün finansman biçimleri de bu nedenle buna göre değişmektedir. Terör örgütleri, örgütün işleyişini sürdürmek, temel teknik gereksinimlerini sağlamak ve ilgili ideolojilerin yayılması ile ilgili maliyetleri karşılamak vb. gibi hem terörist fiillerin üstlenilebilmesi hem de diğer hususlar için önemli fonlara ihtiyaç duyarlar (Council of Europe, 2019).

Terörü başarılı bir şekilde önlemek için, terörist finansmanın etkili bir şekilde engellenebilmesi gerekir, çünkü bu, terörist grupların gelişmesine imkân veren önemli bir olgudur. Teröristler, sadece fonlarının kaynağını değil, aynı zamanda bu fonları aktarmak için kullandıkları kanalları ve araçları çeşitlendirme ve yenileme yeteneklerini sürekli olarak arttırmakta ve geliştirmektedir. Bu nedenle, finansal istihbarat birimleri, kolluk kuvvetleri ve istihbarat servisleri arasında etkin bir koordinasyon ve işbirliğinin sağlanması ve her düzeyde güçlü siyasi bağlılığın sağlanması esastır. Ulus ötesi yapısı göz önüne alındığında, terörist finansman sadece ulusal bir perspektiften değil, aynı zamanda sektörel, bölgesel, uluslar üstü ve hatta küresel bir perspektiften analiz edilmeli ve değerlendirilmelidir. Finansal varlıklar, ekonominin ve finansal sistemlerin küreselleşmiş doğasına uyum sağlamaya devam etmekte ve bölgesel, uluslar üstü ve küresel risk değerlendirmelerine ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca, terör tehdidi doğrudan güvenliği etkilediğinden, terörizm ve terörist finansmanına karşı uluslararası bir yaklaşım giderek önem kazanmaktadır (United Nations, 2018).

Teröristler fon olmadan silah, donanım, malzeme veya hizmet satın alamazlar. Terörist fonların kaynağı yasal veya yasadışı olabilir. Finansman büyük miktarda para yerine birden fazla küçük bağış biçiminde de gerçekleşebilir. Terörizmin finansmanı sadece devletlerin güvenliğini tehdit etmekle kalmayıp aynı zamanda ekonomik kalkınmayı ve finansal piyasa istikrarını da zayıflatabilecek küresel bir olgudur. Bu nedenle, teröristlere fon akışını sağlamak çok önemlidir. Terörist grupların sayısı ve doğası ve tehditleri zamanla değişse de, teröristlerin fon toplama, taşıma ve kullanma temel ihtiyacı aynı kalmaktadır. Terörist gruplar da doğrudan veya dolaylı olarak örgütlü suç gruplarıyla bağlantılı olabilir ve uyuşturucu veya silah kaçakçılığı, insan kaçakçılığı, gasp ve fidye kaçırmak gibi suç faaliyetlerine katılabilir. Parayı takip etmek ve finansal istihbarat analizi, terörist ağları ve iddia edilen terörist bireyler veya yabancı teröristlerle bağlantılar hakkında önemli bilgiler sağlar. Terörist varlıkların dondurulması, devletlerin terörist kapasitelerini fon sağlama, taşıma ve kullanma kapasitelerini bozmaları için oldukça etkili bir yoldur (United Nations, 2018).

Terör örgütleri büyük, devlet benzeri örgütlerden küçük, merkezi olmayan ve kendi kendini yöneten ağlara kadar geniş bir yelpazede değişmektedir. Finansman sadece belirli terörist operasyonları finanse etmek için değil, aynı zamanda bir terör örgütünü geliştirmenin ve sürdürmenin daha geniş örgütsel maliyetlerini karşılamak ve faaliyetlerini sürdürmek için gerekli bir ortam yaratmak için gereklidir. Teröristlerin faaliyetlerini desteklemek için kullandığı finansman faaliyetleri hakkında çok şey öğrenilmiş olmasına rağmen, finansal kuruluşların bu faaliyetlerin tespitinde yardımcı olacak belirli göstergelerin geliştirilmesinde sınırlı başarı elde edebildiği söylenebilir. Terörist finansman gereksinimleri iki temel başlık altında toplanabilir: (1) belirli operasyonlarla ilişkili doğrudan maliyetler ve (2) örgütsel destek altyapısını geliştirmek ve sürdürmek ve bir terör örgütü ideolojisini teşvik etmek için daha geniş organizasyon maliyetleri. Belirli saldırıları gerçekleştirmek için gerekli olan öncü malzemeler oldukça çeşitlidir. Örneğin; araçlar, bomba yapma bileşenleri, haritalar, gözetim malzemeleri vb. gibi. Terörist saldırıların bu doğrudan maliyetleri, verebilecekleri hasara göre genellikle çok daha düşüktür (Tablo 1) (FATF, 2008).

**Tablo 1:** Terörist Bir Saldırının Doğrudan Saldırı Maliyeti

Saldırı	Tarihi	Tahmini Saldırı Maliyeti
Londra Ulaşım Sistemi	7 Haziran 2005	8000 İngiliz Sterlini
Madrid Tren Bombalama Eylemleri	11 Mart 2004	10 000 ABD Doları
İstanbul Bombalı Kamyon Saldırıları	15-20 Kasım 2003	40 000 ABD Doları
Jakarta JW Marriot Hotel bombalama	5 Ağustos 2003	30 000 ABD Doları
Bali Bombalama Eylemleri	12 Ekim 2002	50 000 ABD Doları
ABD Cole Saldırısı	12 Ekim 2000	10 000 ABD Doları
Doğu Afrika Büyükelçilik Bombalama Eylemleri	7 Ağustos 1998	50 000 ABD Doları

**Kaynak:** FATF, Terrorist Financing, 29 February 2008, <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/FATF%20Terrorist%20Financing%20Typologies%20Report.pdf>

Terörist saldırıları finanse etmek ve doğrudan operasyonel destek sağlamak için gereken fonların ötesinde, terör örgütleri destekleyici bir altyapı geliştirmek, yeni üye temin etmek ve ideolojilerini desteklemek için finansmana ihtiyaç duyarlar. Ayrıca, bu altyapı harcamaları, yardım kuruluşlarını ve terör örgütü tarafından sahip olunan veya kontrol edilen medyayı da destekleyebilir (FATF, 2008).

Terörist finansman süreci şunları içerir (OECD, 2019) :

- Terör örgütünü çeşitli kaynaklardan desteklemek için kullanılması amaçlanan fonların toplanması
- Kullanımları belirlerken ve planlarken fonların depolanması
- Gerektiğinde fonları taşımak
- Terör örgütünün amaçlarını ilerletmek için gerekli fonları kullanmak

Genel olarak, terör örgütlerinin para toplama yöntemlerini, İşletmeler ve hayır kurumlarından elde edilen gelirler, kişisel bağışlar ve faaliyet gösteren işletmelerden elde edilen karlar gibi Meşru Kaynaklardan ve uyuşturucu ticareti, silah ve diğer malların kaçakçılığı, dolandırıcılık, adam kaçırma ve gasp gibi Gayri Meşru Kaynaklardan sağlanan gelirler olarak iki başlık altında toplamak mümkündür. Teröristlerin parayı nasıl topladıkları tabii ki oldukça önemlidir. Ancak bir o kadar önemli olan da parayı nasıl taşıdıkları ve değerlendirdikleridir (Government of Canada, 2019).

Terörizmin finansman kaynaklarına ve faaliyetlerine çok rahat küresel bir erişimi söz konusudur. Eğer terör eylemlerinin ortadan kaldırılması isteniyorsa terör örgütlerine bu para akışının ve parasal kaynaklara erişiminin engellenmesi gereklidir. Aynı derecede önemli olan bir başka konuda şeffaflık, daha fazla hesap verebilirlik ve kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması için merkez bankalarının finans sektöründe ve özellikle bankacılık sistemindeki kontrollerinin ve denetimlerinin arttırılmasıdır (Raphaeli, 2003: 59-83) .





## İKİNCİ BÖLÜM

### DÜNYADA TERÖRİZM

#### 2.1. Terörizm Genel Çerçevesi

Terörizmin tanımları genellikle karmaşık ve tartışmalıdır. Terörizm kavramı birden fazla işlevi yerine getirdiğinden terörizmi sadece bir suç değil suçun daha yüksek ve daha tehlikeli bir hali olarak görmek gerekir (Fletcher, 2006: 894-911). Terörizm, belirtilen veya örtük bir politik, dini veya ideolojik hedefe ulaşmak için teşvik etmek amacıyla şiddet eylemi veya tehdidi olarak tanımlanabilir. Bununla birlikte terörizmde risk kavramını tanımlamak zordur (Aven & Guikema, 2015). Terörizm, hem sağcı hem de solcu hedeflere sahip siyasi örgütler, milliyetçi ve dini gruplar, devrimciler tarafından ve hatta ordular, istihbarat servisleri ve polis gibi devlet kurumları tarafından kullanılmaktadır. Terörizm tüm yargı alanlarında yasal olarak tanımlanmamıştır; Bununla birlikte, var olan tüzükler genellikle bazı ortak unsurları paylaşır. Terörizm şiddet kullanımını veya tehdidini içerir ve sadece doğrudan kurbanlar içinde değil geniş bir kitleler arasında da korku yaratmaya çalışır. Korkuya dayanma derecesi, terörizmi hem geleneksel hem de gerilla savaşından ayırır. Geleneksel askeri güçler her zaman düşmana karşı psikolojik savaş yürütse de esas zafer araçları silahların gücüdür. Benzer şekilde, genellikle terör eylemlerine ve diğer propaganda türlerine dayanan gerilla kuvvetleri, askeri zaferi hedefler ve bazen başarılı da olur. Terörizmin korkuyu üreterek ve böylece doğrudan askeri zafere ulaşması mümkün olmadığından siyasi hedeflere ulaşmak için şiddetin sistematik olarak kullanılmasıdır. Teröristlerin yaygın korku yaratmak ve sürdürmek için kaçırma, rehin alma ve intihar bombalamalarını gibi gittikçe daha dramatik, şiddetli ve yüksek profilli saldırılarda bulunması gerekir. Görünüşe göre rastgele olmasına rağmen, kurbanlar ve terörist saldırıların yerleri genellikle dikkatle seçilmektedir. Okullar, alışveriş merkezleri, otobüs ve tren istasyonları, restoranlar ve gece kulüpleri gibi hem büyük kalabalığın bulunduğu hem de sivil nüfusun üyelerinin aşına oldukları ve kendilerini rahat hissettikleri yerler buna örnek gösterilebilir. Terörizmin genel amacı, halkın kendilerine en tanıdık yerlerde güvenlik duygusunu yok etmektir. Başlıca hedefler bazen büyükelçilikler veya askeri tesisler gibi önemli

ekonomik veya politik semboller olan diğere yerleri de içerir. Teröristin hedefi, bu eylemlerin yarattığı terör duygusunun nüfusu, siyasi liderleri belirli bir siyasi amaca doğru baskılamaya teşvik edeceğidir (Jenkins, 2018).

## 2.2. Uluslararası Terörizm

Uluslararası terörizm, kullanılan yöntemler, hedeflenen insanlar veya teröristlerin faaliyet gösterdiği yerler bakımından ulusal sınırların ötesine geçen terörizmi ifade eder (Security Service MI5, 2019). Büyük ölçekli, ayırım gözetmeyen şiddet, günümüzde çağdaş terörizmin gerçekliği haline gelmiştir. Terörizm, rasgele veya sembolik kurbanların araçsal bir hedef olarak hizmet ettiği bir mücadele yöntemi haline dönüşüyor. Uluslararası hukukun net bir terörizm tanımı yoktur. “Bir insanın terörist olarak tanımladığı birisi başka bir insan için özgürlük savaşçısıdır” ifadesi oldukça yaygın ve kabul görmüştür. Uluslararası terörizm mağdurları, kural olarak, masum kurbanlar, kitle / kolektif kurbanlar, siyasi kurbanlar ve suç mağdurları ve gücün kötüye kullanılmasıdır. Bazı devletlerin, devlet çıkarlarını desteklemek için terör örgütlerini veya bireyleri kullandıkları bilinmektedir. Hiçbir toplum tüm üyelerini terörist saldırılara karşı koruyamaz, ancak tüm toplumlar terörist saldırıların kurbanı olma riskini azaltabilir. Terörizm tüm dünyada temel insan hakları için de bir tehdittir. Bu, mevcut ve / veya potansiyel terör eylemlerinin neden olduğu insan hakları gelişim sürecindeki engellerle ilgilidir. İnsan hakları kavramları dar anlamda, yani sadece terörizmden şüphelenilen kişiler için bir dizi usul güvencesi olarak değil, aynı zamanda terör suçlarından etkilenenlerin temel insan haklarına saygı gösterilmesi için de bir gereklilik olarak anlaşılmalıdır (Šeparović, 2018: 20-29)

Devam eden küreselleşmenin bir sonucu olarak, ulusal sınırlar ötesinde faaliyet gösteren terör örgütlerinin bilgi paylaşımı, kendi içinde ve diğer organizasyonlarla işbirliği yapması, güvenli coğrafi erişim sağlaması ve silah temin eskisinden daha kolay hale gelmiştir. Bu durumda, İslami radikal gruplar da dâhil olmak üzere terör örgütleri, esas olarak siyasi durumun dengesiz olduğu ve yönetişimin zayıf olduğu ülkelerde ve bölgelerde terör eylemleri yürütmektedir. Ancak, faaliyetlerin amacının ve yeteneklerinin kurumdan kuruma değiştiği söylenmektedir. Bu kuruluşların

bazılarının yasadışı ticaret ve kaçırılma gibi suçlarla fon sağladıkları varsayılmaktadır (Ministry of Defense, 2014).

1979'da Tahran'daki ABD büyükelçiliğinin ele geçirilmesinden önce, uluslararası terörizmin motivasyonunun öncelikle milliyetçilik, ayrılıkçılık, Marksist ideoloji ve nihilizm olduğu söylenebilir. 1980'lerin başındaki olayların sayısındaki artış, dini temelli köktencilikğin yükselişine tekabül etmektedir. 1990'ların başındaki düşüş eğilimi ise Sovyetler Birliği'nin dağılmasına bağlanmaktadır. Dini huzursuzluğun, Irak, Afganistan ve Suriye'deki düşmanlıkların artması hala uluslararası terörizmin hüküm sürdüğünü göstermektedir. Terörizm, ekonomiyi hem iç hem de dış ticarete ilişkin parametreler açısından kesinlikle bir bütün olarak etkilemektedir (Chatterjee, 2019).

Uluslararası terörizmin 11 Eylül 2001'de New York'taki saldırılarla başlamadığının altının çizilmesi gerekmektedir. Ancak, 11 Eylül'den itibaren uluslararası teröristler saldırılarını dünya çapında yoğunlaştırmışlar ve bütün milletlerden, dinlerden ve kökenden insanları öldürmüşlerdir. Bu saldırıların bazıları El Kaide liderliğinin kontrolü altında doğrudan teröristler tarafından diğerleri ise El Kaide'ye dolaylı yoldan bağlı olan ideolojisinden ve mesajlarından ilham alan kollar tarafından yapılmıştır. Bazı teröristler güvenlik kuvvetleri tarafından engellenmiş bazıları ise siyasi sürece hükmetme başarısını gösterebilmiştir. Günümüzde teröristler, propagandalarını yaymak ve dünya çapındaki takipçileri etkileyebilmek için modern medyadan yararlanmaktadır. El Kaide ve benzer düşünen gruplar dünyanın yalnızca belli bölgelerine dokunmadan bırakan ilk küresel terör tehdidini oluşturmaktadır. Uluslararası Terör örgütleri dünyadaki demokrasiye ve küresel ekonomiye en büyük tehdidi oluşturan unsurlardan birisidir. Modern terörizm çağında dünyadaki terörist grupların sayısının oldukça fazla olduğu söylenebilir. 648 terör örgütünün 1968'den 2006'ya kadar aktif olduğu görülmektedir. Ancak bunların içerisinde bazıları oldukça güçlü son derece etkilidir. Günümüzde dünyadaki en etkili terör örgütünün El-Kaide misyonunun devamı olarak Irak ve Suriye'nin İslam Devleti (ISIS) (Irak ve Şam İslam Devleti-IŞİD veya Arapça söylenişi ile DAESH) örgütü olduğu söylenebilir. ABD'nin uluslararası terörizmle mücadelenin bir parçası olarak öne sürdüğü Irak Savaşı da terör tehdidini çözmemiş daha da kötüsü tırmandırmıştır. Amerika

Birleşik Devletleri tarafından Saddam Hüseyin rejiminin devrilmesinden ve ABD ve Irak'ın Suriye'nin işlevsiz doğasından dolayı ortaya çıkan durum Amerikan karşıtı düşünceye zemin hazırlamıştır. Irak bu süreçte El Kaide için Afganistan'dan daha önemli bir konumda olmuştur. Suriye'deki krizle birlikte Irak ve Suriye İslam Devleti'nin temellerinin oluşturulmasının da önü açılmıştır. Irak Savaşı'nın ilk senelerinde kurulan ve 2004 yılında El-Kaide'ye bağlılığını ilan eden DAES bir süre sonra Irak El-Kaidesi adını almıştır. Haziran 2014'te, Irak'ın ve Suriye Halifeliğinin bir kısmı, IŞİD Emiri Ebu Bekir El - Bağdadi'nin önderliğinde “devlet” ilan edilmiştir (Kuzmanov, 2018). IŞİD (ya da Arapça adıyla DAES) petrol kaynaklarına yakın olması ve pek çok petrol rezervi üzerinde kontrol sağlaması neticesinde sağladığı gelir dolayısıyla bugün dünyanın en zengin terör örgütleri arasında yer almaktadır. Çok uzun bir süre DAES'in yaratılma sürecini görmezden gelmiştir.

Terör tehdidinin bu şekilde çoğalması ve terörizme karışanların çeşitlenmeye başlaması nedeniyle uluslararası terörizmin önlenmesi gittikçe zorlaşmakta ve terörle mücadele konusunda uluslararası işbirliğinin önemi daha da artmaktadır.

### **2.3. Uluslararası Terör Örgütleri**

Teröristler ve terörizm uluslararası alanda büyük bir güç haline gelmiştir. Rehine alma ve siyasi amaçlar için diğer şiddet eylemleri tüm dünyada yaygındır. Bu bağlamda teröristlerin inançlarının, eylemlerinin, amaçlarının, dünya görüşlerinin ve zihin durumlarının doğasının ve kaynaklarının oldukça farklı olduğu görülmektedir (Reich, 1998).

#### **2.3.1. Avrupa'daki Terör Örgütleri**

##### **2.3.1.1. ETA Terör Örgütü**

ETA (Euskadi ta Askatasuna-Bask Vatanı ve Özgürlüğü) dünyanın en eski terör örgütlerinden biridir. 1959 yılında kuzey İspanya ve güneybatı Fransa'da bağımsız bir Bask devleti için savaşmak üzere kurulmuştur. Bu hareket Bask dilinin kullanılmasına engel olan General Francisco Franco'nun diktatörlüğü sırasında

başlatılmıştır. Örgüt ilk ölümcül kurbanını 1968 yılında vermiştir. 1968-2010 yılları arasında yaklaşık 830'dan fazla kişiyi öldürdüğü tahmin edilmektedir (The Guardian, 2010). Başlangıçta tamamen milliyetçi bir örgüt olmasına rağmen, ETA kısa süre sonra sosyalist veya Marksist bir boyut geliştirmiştir. İlginç bir şekilde, cinayetlerin çoğu yeni demokrasinin ilk yıllarında, özellikle 1978 ile 1980 arasında gerçekleşmiştir. 1978'de, bölgesel gücün önemli ölçüde merkezden uzaklaştırılmasını sağlayan yeni İspanyol demokratik anayasası referandumda onaylanmıştır Bir yıl sonra, Bask Özerklik Tüzüğü, Bask Ülkesindeki nüfusun yüzde 53'ünün desteğiyle onaylanmıştır. ETA'nın son yıllarda gerçekleştirilen yüzlerce tutuklama yüzünden ciddi şekilde zayıfladığına inanılıyor. İspanya içişleri bakanlığı yılın ilk altı ayında İspanya, Fransa ve diğer ülkelerde 62 ETA üyesinin tutuklandığını açıklamıştır İspanya, ABD ve Avrupa Birliği ETA'yı terör örgütü olarak kabul etmektedirler (Sanchez-Cuenca, 2007).

ETA, 1960'ların sonları ve 1970'lerin başlarındaki politik şiddet dalgası sırasında ortaya çıkan örgütler arasında Batı Avrupa'da kalan tek büyük milliyetçi terör örgütüdür (Reinares, 2004; Sanchez-Cuenca 2007). Operasyon üssü, 1975'te Franco'nun ölümünden sonra İspanya Hükümeti tarafından kurulan ve İspanya'nın kuzeyinde üç bölgeden (Alava, Guipuzcoa ve Vizcaya) oluşan Bask Özerk Topluluğu'nda (BAC) bulunmaktadır. BAC, 2.1 milyonluk bir nüfusa sahiptir ve nüfusun yarısından fazlası Vizcaya'da ikamet etmektedir. Bir bütün olarak İspanya ile karşılaştırıldığında, BAC zengin bir bölgedir ve GSYH'sı İspanyol ortalamasından çok daha yüksektir. Ekonomik gücü büyük olasılıkla göçmenleri neden çekmeye devam ettiği gerçeğini açıklamaktadır. BAC, İspanya'da kendi ayrı Bask Parlamentosu ve hükümeti, polis gücü (Ertzaintza), eğitim ve sağlık sistemi ve hatta bir kamu televizyon kanalı dâhil olmak üzere önemli siyasi özerkliğe sahiptir. BAC, İspanyol hükümeti tarafından tanınan idari birim olsa da, birçok milliyetçi çok daha büyük bir bölgeyi "Bask Ülkesi" (Euskal Herria) olarak görmektedir. Kuruluşundan bu yana ETA, zaman içindeki büyük değişikliklere rağmen sürekli bir şekilde Bask vatanını kurma niyetinde bir milliyetçi örgüt olarak kalmıştır. Örgüt, bağımsız bir devlet için mücadelesine devam ederken zamanla İspanyol Devletini yok etmeye çalışmanın gerçekçi olmadığını da fark etmeye başlamıştır (LaFree, et.al. 2012).

### 2.3.1.2. IRA Terör Örgütü

IRA'da dünyadaki en eski terör örgütlerinden birisidir. İrlanda'da terör olayları var olan etnik ve dini farklılıkların İngiltere tarafından kullanılarak adanın sömürge haline getirilmesinden kaynaklanmaktadır. IRA (The Irish Republican Army-İrlanda Cumhuriyet Ordusu) Kuzey İrlanda'nın İngiltere'den siyasi olarak bağımsız olmasını ve İrlanda Cumhuriyeti ile birleşmesini isteyen ve bu amaç için geçmişte terörizmle mücadele eden yasadışı bir örgüttür. Geçmiş 1600'lü yıllara dayansa da IRA 1913 yılında kurulmuş olan İrlanda Gönüllüleri Topluluğunun 1919 yılında ismini değiştirmesiyle ortaya çıkmış bir örgüttür (TIMETURK, 2017). IRA'nın amacı, İrlanda'daki İngiliz yönetimini etkisiz hale getirerek bağımsız bir cumhuriyetin oluşturulması için silahlı gücü kullanmaktır. Bu tarihten sonra IRA kısa bir süre içinde sistemini kurarak kendisini geliştirip savaşa hazırlanma süreci yaşamış, ardından da yoğun bir gerilla savaşı başlatmıştır. 1919 ve 1921 arasındaki İrlanda Bağımsızlık Savaşı'nda İrlanda'daki İngiliz yönetimine karşı mücadele etmiştir. 6 Aralık 1921'de İngiliz-İrlanda Antlaşması'nın imzalanmasının ardından IRA, Antlaşmanın destekçileri ve muhalifleri arasında bölünmüştür. Eski grup resmi İrlanda Özgür Devlet Ordusunun çekirdeğini oluştururken, "Düzensizler" olarak bilinen ikinci grup, yeni bağımsız hükümete karşı silahlı direniş örgütlemeye başlamıştır. (Sanchez-Cuenca, 2007). Aslında IRA tanındığından çok daha zengin, daha karmaşık ve daha değişken bir örgüttür (English, 2003).

İrlanda ve İngiliz hükümetleri tarafından ateşkesin çok partili müzakerelere katılımı ödüllendirileceği konusunda ikna olan IRA, Ağustos 1994'te "tüm askeri faaliyetlerin tamamen durdurulmasına" karar vermiştir. IRA'nın ateşkesi, Şubat 1996'da, Londra'nın Docklands bölgesindeki bir bombanın iki kişiyi öldürmesiyle sona ermiş ancak bir sonraki yılın Temmuz ayında tekrar uzlaşma sağlanmıştır. IRA'nın siyasi temsilcileri şiddetsizlik ilkelerini desteklemek için yemin etmişler ve Eylül 1997'den başlayarak çok partili müzakerelere dâhil olmuşlardır. IRA daha sonra bazı silahlarını imha etmesine rağmen, tüm cephanesinin imha edilmesine karşı çıkmış ve barış anlaşmasının kilit parçalarının uygulanmasını engellemiştir. Bununla birlikte, 28 Temmuz 2005'te IRA, silahlı eylemlerini sona erdirdiğini ve bunun yerine hedeflerine ulaşmak için sadece barışçıl yollardan mücadeleye dâhil olacağını

duyurmuştur. Ancak, 2015 yılında, eski bir IRA liderinin cinayetiyle ilgili bir soruşturma çerçevesinde Geçici IRA'nın organizasyon yapısının en azından bir kısmının hala mevcut olduğunun ipuçlarını da vermiştir (Arthur & Cowell-Meyers, 2019).

### **2.3.1.3. RAF ( Kızıl Ordu Fraksiyonu)**

1960'ların sonlarında yani 14 Mayıs 1970 yılında Batı Almanya'da Andreas Baader ve Ulrike Meinhof tarafından kurulan Kızıl Ordu Grubu (RAF), savaş sonrası dönemde ortaya çıkan solcu terörist grupların ilkidir. Grubun kökleri 1960'ların Alman üniversite protesto hareketinin radikal unsurları arasındadır. ABD'yi emperyalist bir güç olarak ve Batı Alman hükümetini Nazi döneminin faşist bir kalıntısı olarak nitelendirmişlerdir (Jenkins, 2018).

Baader-Meinhof Grubu olarak da bilinen, kendine özgü bu devrimciler, ilk yıllarından itibaren banka soygunları gerçekleştirmişler bir dizi bankacıyı, sanayiciyi ve hâkimi öldürmüşler, özellikle Batı Alman şirketleri ve işletmeleri ile Batı Almanya'daki Batı Alman ve ABD askeri tesislerine terörist bombalama ve kundakçılık faaliyetlerinde bulunmuşlardır (Shughart, 2006). RAF, bugün birçok aktivistin hayal edebileceği bir seviyede devletle karşı karşıya geldi.

1 Haziran ile 15 Haziran 1972 arasında, RAF'ın neredeyse tüm önde gelen üyeleri tutuklandı. Bunların çoğu 1972 yazında hapse atıldı. 1970'te bir hapisaneden kaçan Baader, 1972'de tekrar tutuklandı. Daha sonra Meinhof kendini astı. Baader dâhil olmak üzere gurubun önde gelen diğer üç üyesi 18 Ekim 1977'de hücrelerinde vurularak öldürülmüş halde bulunmuştur (Smith & Moncourt, 2009).

### **2.3.1.4. Kızıl Tugaylar (Brigate Rosse)**

Kızıl Tugaylar, Alberto Franceschini, Margherita Cagol ve Renato Curcio tarafından 1970 yılında kurulan solcu militan bir örgüttür. Marksist Kızıl Tugaylar örgütünün amacı silahlı mücadele vererek devrimci bir devlet kurmak ve İtalya'yı Batı Bloğu'ndan çıkarmaktı. Benzer ideolojik motivasyonlara sahip terörist gruplar İtalya,

Belçika ve Fransa'da da ortaya çıkmıştır. İtalyan Kızıl Tugaylar grubu (Brigate Rosse) 1970 yılında kurulmuştur. Kızıl Tugaylar, Kızıl Ordu'dan (RAF) çok daha aktif bir örgüttü ve ilk on yılında 14.000'e yakın terörist saldırıda bulunmuştur. RAF gibi, Kızıl Tugaylar da çoğunlukla Roma ve İtalya'nın sanayi bölgelerindeki saldırılarını yoğunlaştırarak hâkimler ve jüri üyeleri de dâhil olmak üzere önde gelen kamu görevlilerini hedef alıyordu (Laqueur, 2000: s.29). Sıklıkla ölümcül olmayan bir kuvvet uygulayan - “diz çökmek” grubun en sevdiği taktiklerden biriydi - Kızıl Tugaylar yine de İtalya'nın hukuk sistemini durma noktasına getirmeyi başarmıştır. Grup daha sonra ilk olarak gazetecileri ve sendika yetkililerini içerecek şekilde hedefler listesini genişletmiş ve sonra da İtalya Başbakanı Aldo Moro'yu kaçırap öldürerek cesedini sokağa atmıştır. Moro'nun, girişim müzakerelerini reddettiği için işlenen acımasız 1979 cinayeti, özellikle terörizmin siyasi umutlarını zayıflattığı sonucuna varan İtalyan Komünist Partisi'nin bile tepkisini çekerek kamuoyunu Kırmızı Tugaylara olumsuz bir şekilde yönlendirmiştir (Shughart, 2006).

Bu yaygın kınama hükümeti ve hükümetin terörle mücadele çabalarına tetikleyerek daha da arttırmıştır. Moro sonrası baskıların bir sonucu olarak, 1982 yılına gelindiğinde, birçoğu işbirliği karşılığında 1400 Kırmızı Tugaylar üyesi tutuklanmış ve eski yoldaşlarını reddetmişlerdir. Polisin grubun liderlerini tespit etmesine ve yakalamasına da yardım etmişlerdir (Hoffman, 1998: s.29; Shughart, 2006).

## **2.3.2. Amerika'daki Terör Örgütleri**

### **2.3.2.1. FARC / FARC-EP (Kolombiya Devrimci Silahlı Güçleri)**

Kolombiya'daki bölgesel gerilla hareketleri, 1920 ve 1930'larda köylü mücadeleleriyle başlamıştır. Köylü ve yerli gruplar, kahve tarlaları sahipleri ve toprak mülkiyeti üzerindeki çatışmalar ile gündelik işçilere uygulanan zorlu çalışma koşullarına yanıt olarak örgütlenmiştir. Yetkililerin bu çatışmalara tepki olarak güç kullanması, 1930'ların ortalarındaki köylü direnişinin sonraki yıllarda silahlı bir kendini savunma hareketine dönüşmesi için zemin hazırlamıştır. Bu köylü örgütlerinin çoğunun politikaları ve stratejileri sosyalizm ve komünizme dayanmaktadır. Köylülerin çiftliklerinden şiddetli bir şekilde çıkarılması da kırsal



arazi kullanım süresinde yapısal değişikliklere yol açmıştır. Zorla yerinden edilen ve hükümet güçlerinin saldırısı altındaki köylüler, Caquetá, Guaviare, Putumayo ve Meta'nın Amazon bölümlerinin eteklerine ya da Sumapaz, Cundinamarca'da bulunan elverişsiz bölgelere dağılmışlardır. Daha sonra FARC'yi oluşturacak olan silahlı köylüler, bu süreçte en önemli destek tabanlarını geliştirmişler ve çeşitli stratejik coğrafi alanlar üzerindeki kontrollerini de pekiştirmişlerdir. 1960'ların sonunda ve 1970'lerin başında FARC, 1964'te kurulan Ulusal Kurtuluş Ordusu (ELN), 1967'de kurulan Popüler Kurtuluş Ordusu (EPL) ve 1970 yılında kurulan M-19 da dahil olmak üzere bir dizi yeni, küçük gerilla grubundan biriyken. 1970'lerin sonlarında, FARC, neredeyse dokuz cephesi ve muazzam iç bölümleri olan nispeten marjinal bir gerilla gücü haline gelmiştir (Vargas, 1999).

### **2.3.2.2. Aydınlık Yol ve MRTA (Tupac Amaru Devrimci Hareketi)**

Peru devletinin tarihine damga vuran her ikisi de solcu iki asi grup, Maoist Grup Aydınlık Yol-Shining Path (Sendero Luminoso) ve Küba'dan ilham alan Tupac Amaru Devrimci Hareketi (Movimiento Revolucionario Tupac Amaru) gruplarıdır. Her iki grup da 1980'lerde ve 1990'ların başında en güçlü şekilde mücadele etmiştir. Peru hükümeti her iki ayaklanmaya karşı da oldukça maliyetli bir savaşa girişmiştir. Ancak çok daha aktif güçlü olan Parıldayan Yol, ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından bir terör örgütü olarak tanımlanmış ve listeye alınmıştır (Gregory, 2009).

Shining Path (Sendero Luminoso) terör örgütünün kökleri 1928 yılında Jose Carlos Mariategui tarafından Peru Sosyalist Partisinin kurulmasına kadar geriye götürülebilir. Örgütün isminin Mariategui'nin 1928 yılında yapmış olduğu bir konuşmasındaki “Marksizm-Leninizm devrime parıldayan bir yol açacaktır” ifadesinden esinlenilerek konulduğu ileri sürülmektedir. Ancak Aydınlık Yol Terör Örgütü 4 Aralık 1934 tarihinde Lima'da dünyaya gelmiş olan Abimael Guzman Reynoso tarafından 1970 yılında kurulmuştur. O ve onun takipçileri, Mao Zedong'un “saf” ideolojisini eski haline getirmeye çalışmışlar ve Çin'in Kültür Devrimini kendi devrimci hareketlerinin bir modeli olarak benimsemişlerdir. Örgütünün İdeolojik yapısı Mao'nun çalışmalarının bir sentezi olarak sunulmuştur. Yani, örgütün temel amacı Peru'ya Maoist İdeolojiye dayanan bir yönetim sistemi getirmektir. Örgütün

diğer modelleri ise Stalinist Rusya ve Kamboçya'daki Khmer Rouge rejimleridir. Örgüt tarafından bu İdeoloji doğrultusunda her türlü şiddet, baskı ve yıldırma yöntemleri kullanılmıştır (McCormick, 1990:1-25; Encyclopaedia Britannica, 2019; 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, 2013).

17 Mayıs 1980'de Peru'da cumhurbaşkanlığı seçimleri arifesinde, silahlı bir grup Chuschi kasabasındaki oy sandıklarını ve oylama listelerini çalmış ve onları meydanda yakmıştır. Kendilerine "Aydınlık Yol" (Shining Path) ismini veren bu gerilla grubu Peru hükümetine karşı "Halk Savaşı" nın silahlı aşamasının başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Birçok yönden bu zararsız görünen bu başlangıç sonrasında, Aydınlık Yol Latin Amerika'daki en büyük ve en kanlı gerilla hareketlerinden birine dönüşmüştür (Becker, 2006: 651-653).

Örgütsel ve taktiksel olarak Shining Path'ın başarısının arkasındaki kişi olarak kabul edilen Guzmán, 12 Eylül 1992'de Lima'da düzenlenen bir polis baskınında yakalanmış ve Ekim ayında terör suçlamalarından ömür boyu hapis cezasına çarptırılmıştır. Ancak buna rağmen örgüt 1990'lar boyunca hükümetle çatışmaya devam etmiştir. Temmuz 1999'da yeni lideri Oscar Ramirez Durand yakalanmış ve Guzmán gibi ömür boyu hapis cezasına çarptırılmıştır. 2003 yılında Peru hükümeti Peru'nun 20 yıllık isyan ve çatışmalardaki tahmini 70.000 ölümden 37.800'ünün Guzmán liderliğindeki Shining Path gerillalarından kaynaklandığını belirten bir rapor yayınlamıştır. Shining Path'ın terörist faaliyetleri de ülke ekonomisini ciddi şekilde bozmuştur (Encyclopaedia Britannica, 2019).

Parıldayan Yol artık Peru devletinin istikrarı için ciddi bir tehdit oluşturmamaktadır ancak gerillaların devam eden faaliyetleri hükümet için hala bir sorun oluşturmaya devam etmektedir. Günümüzde sahadaki isyancılar ile hapisanedeki yüksek komutanlar arasında bir bağlantı olmadığı ifade ediliyor. Parlayan Yol' un kalıntıları bir Maoist ideolojiyi savunmaya ve güvenlik güçlerine saldırmaya devam ederken, şimdi kendilerini Peru'dan Militarize Komünist Partisi (Militarizado Partido Comunista del Perú - MPCP) olarak tanımlamayı tercih etmektedirler (Insight Crime, 2020).

### 2.3.2.3. Ku Klux Klan (KKK)

ABD'deki Kuzey-Güney savaşı 1865'te Kuzey'in zaferi ile sonuçlanmıştır. Savaşı Kuzey'in kazanması ile Güneydeki kölelik artık yasadışı hale gelmiştir. Eski köleler' in (siyahların) oy kullanmak vb. gibi pek çok demokratik haklar elde etmesi üzerine beyaz üstünlüğü korumak için çeşitli yerlerde küçük beyaz terörist gruplar oluşturulmuştur. Bunlardan en çok bilineni de Ku Klux Klan'dır. Klan, Memphis yakınlarındaki Pulaski kasabasında Tennessee'de başlamıştır. Orada bir kulüpte Konfederasyon ordusu gazileri tarafından kurulmuştur. 'Klan', Yunanca 'kuklos' kelimesinden gelmektedir. Bu gruplar maskeler ile korkunç kostümler giymiş üyelerden oluşmaktadır. Siyahların hiç oy kullanmamasını talep etmişler, dayak, kırbaçlama ve bazen de cinayete başvurmuşlardır. Siyahların evlerini yakmışlar ve siyah çiftçileri topraklarından çıkarmışlardır. Orijinal Klan, federal hükümet harekete geçtikten, birçok üye tutuklandıktan ve cezalandırıldıktan sonra 1870'lerde kaybolmuştur. Ancak bu durum Güney'i Demokratların siyasi bir kalesi haline getirmeye yardımcı olmuştur (Cavendish, 2015; Encyclopaedia Britannica, 2019).

Kısa ama şiddetli bir dönemden sonra, "ilk dönem" Klan, Jim Crow yasaları Güney beyazlarının hâkimiyetini sağladıktan sonra dağılmıştır. Ancak Klan, 1920'lerde (çoğunlukla Katolik ve Yahudi) göçe karşı çıktığında yeniden büyük bir canlanma yaşamış taraftar bulmuştur. Bu dönemde Klan'ın 4 milyon kadar üyesi ve bazı eyaletlerde önemli siyasi gücü olduğu bilinmektedir. Ancak bir dizi seks skandalı ve iktidar savaşları hızla etkisini azaltmıştır. Klan, sivil haklar hareketine karşı çıkmak ve olumsuz mahkeme kararları karşısında ayrımcılığı korumak için 1960'larda üçüncü kez ortaya çıkmıştır. Klan'ın cinayetleri ve diğer saldırıları birçok hayat almıştır. 1970'lerden bu yana Klan, iç çatışmalar, mahkeme davaları, parçalanmalar ve hükümetin kararlı mücadelesi nedeniyle büyük ölçüde zayıflamıştır. Bugün Merkez, Klan adını kullanan düzinelerce farklı grup olduğu ve 5.000 ile 8.000 arasında Klan üyesi olduğunu tahmin edilmektedir (SPLC, 2020).

### 2.3.3. Orta Doğu ve Asya Terör Örgütleri

#### 2.3.3.1. El Kaide Terör Örgütü

El Kaide, batılı otoriteler tarafından Müslümanları dünya çapında Batı'ya karşı cihat için harekete geçirmek ve “mürted” rejimleri devirmek olan ideoloji temelli küresel bir hareket olarak tanımlanmaktadır. İdeolojisi derin çapta enternasyonalisttir, daha geniş mücadelenin bir parçası olarak yerel çatışmaları bağlamsallaştırmaya çalışmaktadır. 11 Eylül 2001 gibi başarılı saldırılar ve sofistike bir medya stratejisi yoluyla dünyanın dört bir yanındaki Müslüman topluluklara mesaj yollamaya çalışmıştır. El Kaide çatısı resmi olarak El Kaide'nin bir parçası olmayabilecek, ancak dünya görüşünü ve kitlesel zayıf terörist saldırıları kavramını özümseyen grupları da içermektedir. Bu gruplar hem yerel hem de bölgesel cihatlarla ilgilenmektedirler ve mevcut küresel terör tehdidinin ağırlık merkezini temsil etmektedirler (RAND Corporation, 2006). 11 Eylül 2001 Tarihinde ABD’de Dünya Ticaret Merkezine yapılan saldırılar tüm devletlerin teröre bakış açılarını ve terörle mücadeleye yaklaşımlarını değiştirmiştir.

El Kaide’nin O dönemde başında olan Usame Bin Ladin 11 Eylül Saldırılarının nedenini aşağıdaki gibi sıralamıştır:

- ABD birliklerinin Suudi topraklarında olması ve ortamın kutsallığına zarar vermesi
- ABD Irak'ı işgal etti ve Basra Körfezi Savaşı'nı yönetti;
- Filistinliler anavatanlarından çıkarılmışlardı ve IDF işgalci birlikler Filistin'deydi;
- Suudi Arabistan'dan başlayarak Müslüman ülkelerdeki yozlaşmış rejimlere ABD desteği (Fisk, 2007; Hastings, 2004:16-17; Jackson & Pisiou, 2018; Scheuer, 2004: x-x; Bottenberg, 2019).

El Kaide'nin 1990'larda ortaya çıkmasından bu yana, uluslararası terörizm büyük ölçüde İslamcı terörizm ile eşanlamli hale geldi. El Kaide, Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD) dâhil Suriye ve Irak'taki terörist gruplar, Batı'ya yönelik saldırıları yönetme niyetine ve yeteneğine sahiptir. Şu anda Suriye ve Irak kaynaklı terörizme

odaklanılmasına rağmen, terör tehdidi Ortadoğu'nun diğer bölgelerinden ve Kuzey, Doğu ve Batı Afrika, Güney ve Güney Doğu Asya gibi bölgelerden de kaynaklanmaktadır (Security Service MI5, 2019).

ABD liderliğindeki küresel terörizm savaşı, El Kaide'nin Afganistan'daki sığınağının yok edilmesi, grubun liderlerinin çoğunun ortadan kaldırılması ve birçok ülkenin El Kaide'ye karşı harekete geçme kararlılığı gibi bazı önemli başarılarla sahip olmasına rağmen hiçbir gözlemci El Kaide'nin yakın zamanda ortadan kaldırılabileceğine inanmamaktadır. Gerçekten de, bazı açılardan, El Kaide daha da zorlu bir düşmana metastaz yapmış, dünyaya yayılmış, büyük ölçüde kendi kendine yeten ve sürekli olarak yeni ve yenilikçi taktikler benimsemiştir. En başta ABD'nin kendisi büyük çaplı saldırıların tehdidi altındadır. Bu nedenle, El Kaide'ye karşı koymak, ABD ulusal güvenlik kurumlarını muhtemelen daha uzun süre meşgul edecek gibi görünmektedir.

### **2.3.3.2. Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD - DAES) Terör Örgütü**

İŞİD'in kökleri, Irak'ta "El Kaide" olarak bilinen örgütün ortaya çıktığı 2004 yılına kadar uzanmaktadır. İŞİD, başlangıçta 2002 yılında Osama bin Laden'in lideri olduğu El Kaide Ağının bir parçası olan, Ürdün aşırılık yanlısı Ebu Musab el-Zerkavi tarafından kurulan bir militan grubuydu. Zarqawi 2006'da ABD ve Irak istihbarat teşkilatları tarafından öldürüldüğünde, grubun başına Mısır Ebu Ayyub el-Masri yeni lider oldu ve grubun adını "Irak İslam Devleti" anlamına gelen "ISI" olarak adlandırdı (Freeman, 2014). ISI, orijinal El Kaide, Irak'taki Mücahitler Şura Konseyi ve Jund al-Sahhaba'nın (Peygamber'in Askerleri) birleşmesiyle şekillenmiştir. 2010 yılında Masri'de ABD-Irak operasyonunda öldürüldü ve 2010 yılında, gerçek adı Hamed Dawood Mohammed Khalil al-Zawi olan Abu Dua olarak da bilinen emir Abu-Baker al-Baghdadi liderliğe getirildi. İŞİD liderlik konseyi de Saddam'ın rejimindeki eski Irak subayları da dahil olmak üzere Irak vatandaşları tarafından kurulmuştur (Gulmohamad, 2014). Bu grup, Suriye'deki iç savaş başladığında, Suriye güçlerine karşı savaştı ve bölge genelinde zemin kazandı. 2013 yılında, grup resmen kendini "Irak ve Suriye İslam Devleti" anlamına gelen "İŞİD" olarak yeniden

adlandırdı, çünkü Suriye'nin belli bölgelerine kadar genişlemişlerdi (Joscelyn, 2013; Sly, 2014; History, 2019).

Bu örgütün temel amacı İslami kanunlara dayalı devlet kurmak ve bu devletin "Halife " unvanına sahip dini bir lider tarafından yönetilmesidir. Bu örgüt, Avrupa dâhil dünyanın farklı yerlerinden Sünni Müslümanları içinde barındıran bir gruptur. 2014 yılında IŞİD, Felluce ve Musul şehirleri dâhil Irak'ın büyük bir bölümünü işgal etmiştir. Daha sonra Suriye'nin bazı bölgelerini de hükümlanlık sınırlarına dâhil etmiştir. ABD Merkezi İstihbarat Teşkilatı (CIA) raporuna göre IŞİD'deki toplam kişi sayısının 20.000–31.500 arasında değiştiği öne sürülmektedir. IŞİD'in başlıca finansman kaynakları, petrol satışı ve yabancı ülke vatandaşlarının fidye için kaçırlmasıdır. Bu yabancıları vatandaşı olduğu ülkelerden para talep etmek için kaçırmaktadırlar. Örneğin Fransa'nın IŞİD tarafından kaçırlan dört gazetecinin serbest bırakılması için 14 milyon ABD doları ödediği tahmin edilmektedir. Bunun yanı sıra petrol ve gazdan elde edilen günlük gelirin 3.000.000 ABD Doları civarında olduğu tahmin edilmektedir. Bunun dışında, araç ve kamyon şoförlerinden de geçiş vergisi talep etmektedirler. Bugün IŞİD, neredeyse 2.38 milyar dolar ile dünyanın en zengin isyancı gruplardan birisidir. IŞİD, halka yiyecek dağıtarak, çocuklar için etkinlikler düzenleyerek ve yerel halk için hastaneler yaparak yerel halkın desteğini de arkasına almaktadır (Khan, et.al. 2016).

IŞİD, İslam Halifeliği içindeki bir hükümet olarak gücünü pekiştirme sürecinde olan örgütlü ve yapılandırılmış bir aşırılık yanlısı örgüt haline geldi. IŞİD tarafından kontrol edilen alanlar, bölge sakinlerinin günlük yaşamını yöneten, gelir toplayan, yasa ve düzeni koruyan ve İslami Aşırılık ideolojisini uygulayan bir yönetim yapıları hiyerarşisi tarafından yönetilmektedir (TRAC, 2014). Günümüzde, IŞİD, El-Kaide tarafından kontrol edilen veya etkilenen sıradan bir cihat grubu değildir. Kendi anlayışı, konumu ve yönetimi vardır (Bunzel, 2013).

IŞİD bir örgütten ziyade bir fikir veya yaklaşımdır ve tarih boyunca çeşitli isimlerle etiketlenmiştir. El-Jamaa el-İslamiya'daki Mısırlılar ve hapis işkence ve öfke ile teşvik edilen çeşitli milletlerden Araplar, bu iğrenç ideolojinin çekirdeğidir; inançları rejimlerin ve yöneticilerin kefareti aramaya dayanmaktadır (Khashoggi, 2014).

IŞİD, Suriye ve Irak'ta hükümet karşıtı saldırılarda önde gelen bir güç haline gelmiştir. Bunu yaparken savaşçıları, Irak'ta 2003 ABD önderliğindeki istilada Saddam Hüseyin'in diktatörlüğünü devirerek ortaya çıkan bir güç boşluğundan ve isyancı güçlerin bastırılmış olmasından faydalanmışlardır. Uzmanlar, DAESH'in finansmanının büyük kısmının Irak'ta soygun, silah kaçakçılığı, kaçırılma ve gasp ve hatta uyuşturucu kaçakçılığı da dahil olmak üzere yasadışı karaborsa faaliyetlerinden geldiğini ifade etmektedirler. ABD merkezli Dış İlişkiler Konseyi'ne (CFR) göre, kuzey Irak'taki Musul ISIS'in, yerel işletmelerden aldığı vergi ayda 8 milyon dolara ulaşmaktadır. Bu arada, IŞİD'in Irak ve Türkiye sınırındaki Suriye'nin kuzey ve doğu illerine yayılmasının temel amacında Suriye'nin petrol sahalarının kontrolünü ele geçirmek ve kontrol etmektir (Petersen 2014).

### **2.3.3.3. Hizbullah Terör Örgütü**

Tanrı Partisi anlamına gelen 'Hizbullah' (ya da Hizb'allah) terimi, ilk olarak İran'da, Humeyni'nin İslam devriminin destekçileri tarafından kullanılmıştır. Devrimi ihraç etmeye çalışırken Humeyni rejimi, Güney Lübnan'daki Şii cemaati arasında militanlara destek olmuştur. İran İslami rejimi, İslam'ın Şii fraksiyonuna dayanmaktadır ve ülkedeki Sünni azınlığa karşı ayrımcı bir yapı içerisindedir. Hizbullah, İsrail'in güney Lübnan işgalini takiben 1982 yılında Lübnan'da kurulmuştur. Asıl hedefinin İsrail işgaline karşı savaşmak ve Lübnan'da (İran) model bir Şii devlet yaratmak olduğu söylenebilir (Mango, 2005: 60-5). Kuruluşunu gerçekleştirdikten sonra üç yıl boyunca faaliyetleriyle ilgili sorumluluk üstlenmekten kaçınmış ve adını 1985 yılına kadar açıklamamıştır. Hizbullah o zamandan beri karmaşık bir sosyal, politik ve direniş örgütüne dönüşmüştür. Hizbullah, Lübnan'da üç ana bölgede bulunmaktadır: Beyrut, Bekaa Valle ve Güney Lübnan. Hizbullah, hedeflerine ulaşmak için çok çeşitli araçlar kullanmıştır. 1980'lerde, özellikle de ABD Başkanı Ronald Reagan'ın rehinelere için silah ticareti yapmak istediği zaman batılı rehinelere alınmasında başarılı olmuştur. 1990'ların başlarında Hizbullah'ın Lübnan'daki seçimlerde az da olsa başarı sağladığı görülmektedir. 1980'lerden başlayarak Hizbullah, önce güney Lübnan'daki İsrail askeri üslerine ve daha sonra Beyrut'taki batı askerlerine karşı intihar saldırıları başlatmıştır. Hizbullah'ın 1983'te ABD Büyükelçiliği, ABD deniz kuvvetleri ve Fransız paraşütçülerin kışlaları,

1985'te TWA Flight 847'nin kaçırılması, 1992 ve 1994'deki Arjantin Büyükelçiliği ve bir Yahudi Toplum Merkezi'nin bombalanmasından sorumlu olduğuna inanılmaktadır. ABD Dışişleri Bakanlığı ve İngiliz İçişleri Bakanlığı, Hizbullah'ı terör örgütü olarak nitelendirmiştir. Hizbullah, İsrail'e yönelik kampanyalarında Filistinli radikal hareketleri, Hamas ve İslami Cihad'ı desteklemiştir (Krueger & Malečková 2003).

Bu örgütlerin intihar bombalama tekniğini Hizbullah'tan öğrenerek benimsediği bilinmektedir. El Kaide'nin Afganistan'dan dağılmasından sonra Hizbullah ve El Kaide'nin güçlerini birleştirdiği de düşünülmektedir (Rahip ve Farah, 2002).

#### **2.3.3.4. Hamas**

Harakat al-Mukawama al-Islamiya'nın kısaltması olan Hamas ("İslami Direniş Hareketi"), 1980'lerin sonunda İsrail'e karşı ilk Filistin intifadası (ayaklanma) sırasında Gazze Şeridi'nde ortaya çıkan Müslüman Kardeşler örgütünün bir koludur (Laub, 2014). Orta Doğu'nun en eski İslamcı örgütlerinden biri olan ve İhvan olarak da bilinen Müslüman Kardeşler, ideolojisini Kuran öğretileriyle temellendirmektedir. 1928 yılında Mısır'da Hasan El Benna tarafından kurulan örgüt, siyasi aktivizmle İslami yardım işlerini bir arada yürüten modeliyle dünyanın dört bir yanında İslamcı hareketlere ilham vermiştir. Başlangıçta hedeflerini "İslami ahlakı ve hayır işlerini yaymak" olarak açıklayan örgüt ilerleyen yıllarda, özellikle de Mısır'ın İngiliz sömürge yönetiminden ve Batı etkisinden kurtarılması sürecinde siyasallaşmıştır. Örgüt demokratik prensipleri desteklediğini söylese de aynı zamanda şeriatla yönetilen bir devlet düzeni hedeflediği söylenebilir. "Çözüm İslam'dadır" en popüler sloganlarıdır (<https://www.bbc.com>).

Müslüman Kardeşler' in bu alanlardaki faaliyetleri genellikle şiddet içermiyordu, ancak işgal altındaki bölgelerdeki bazı küçük gruplar İsrail'e karşı cihat veya kutsal savaş çağrısında bulunmaya başladılar. Aralık 1987'de, İsrail işgaline karşı Filistin ayaklanmasının ardından, Müslüman Kardeşler Örgütünün bazı üyeleri ve bazı radikal dinciler tarafından Hamas (Gayret) kurulmuştur. 1988 tarihli tüzüğünde Hamas, Filistin'in asla gayrimüslimlere teslim edilemeyecek bir İslam vatani



olduğunu ve Filistin'in İsrail'de olan kontrolünün geri alınması amacıyla kutsal savaşın Filistinli Müslümanlar için dini bir görev olduğunu ileri sürmüştür. Hamas kısa süre sonra diğer Filistinli örgütlerden bağımsız hareket etmeye başlamıştır. Sivil ve askeri hedeflere artan şiddet içeren Hamas saldırıları, İsrail'i 1989'da bu hareketin kurucusu olan Şeyh Ahmed Yassin de dâhil olmak üzere bir dizi Hamas liderini tutuklamaya zorlamıştır. Takip eden yıllarda Hamas, komuta yapısını güçlendirmek ve kilit liderlerini İsrail'in erişiminin dışında tutabilmek için yeniden örgütlenmiştir. Ürdün Amman'da, örgütün uluslararası ilişkilerinden ve fon sağlamadan sorumlu olan bir siyasi büro oluşturulmuş ve büronun başına da 1996 yılında Khaled Meshaal getirilmiştir. Ayrıca grubun silahlı kanadı, 'İzz al-Dîn al-Qassâm Kuvvetleri olarak yeniden yapılandırılmıştır. Ürdün, Hamas'ı bu ofisleri Batı Şeria ve Gazze'deki askeri faaliyetler için bir komuta yeri olarak kullanmakla suçlayarak 1999 yılında önde gelen liderlerini Amman'dan sürmüştür. Bunun üzerine siyasi büro 2001 yılında Suriye'nin Şam kentinde yeni bir merkez kurmuştur. Ancak burada da Esad yönetimiyle sıkıntılar çıkınca, siyasi büro 2012 yılında Katar Doha'ya taşınmıştır. Hamas, İsrail ile FKÖ arasındaki 1993 yapılan barış anlaşmasını kabul etmemiş ve İslami Cihad grubuyla birlikte intihar bombacıları kullanarak terör kampanyasını yoğunlaştırmıştır. Önce FKÖ ve İsrail sert sert önlemlerle buna karşılık vermişlerdir. Ancak daha sonra FKÖ başkanı Yasser Arafat Hamas'ı siyasi sürece dâhil etmek için Hamas üyelerini Filistin Yönetimi'ndeki (PA) bazı yönetici pozisyonlarına atamıştır (Encyclopaedia Britannica, 2019).

Hamas, 1 Mayıs 2017'de, 1988'de örgütsel tüzüğünün yayımlanmasından bu yana ilk olarak yeni bir politika belgesi yayınlamak üzere Katar'da bir basın toplantısı düzenledi. Hamas'ın 1988 tüzüğüne ek olarak hazırlanan belge, orijinal tüzüğün Yahudilere ve Filistin mücadelesini dini olmaktan ziyade milliyetçi bir çerçeveye oturtmaktadır. Her ne kadar belge 1967 öncesi Belgenin ana hatlarında da belirttiği gibi Hamas, Filistin'in "nehirden denize" kurtarılması arayışında İsrail'e karşı "silahlı direnişi" savunmaya devam ediyor. Belgede Hamas'ın Müslüman Kardeşler içindeki kökenlerinden de bahsedilmiyor. Mart 2016'da Hamas sözcüsü Sami Abu Zuhri, Hamas ile Müslüman Kardeşler arasındaki bağlantıları zaten reddetmiştir. Belgenin yayınlanmasından önce, Hamas liderleri yeni belgenin Kardeşlik ile olan bağlantısıyla yürürlükte olan orijinal 1988 belgesinin yerini almadığını da ifade

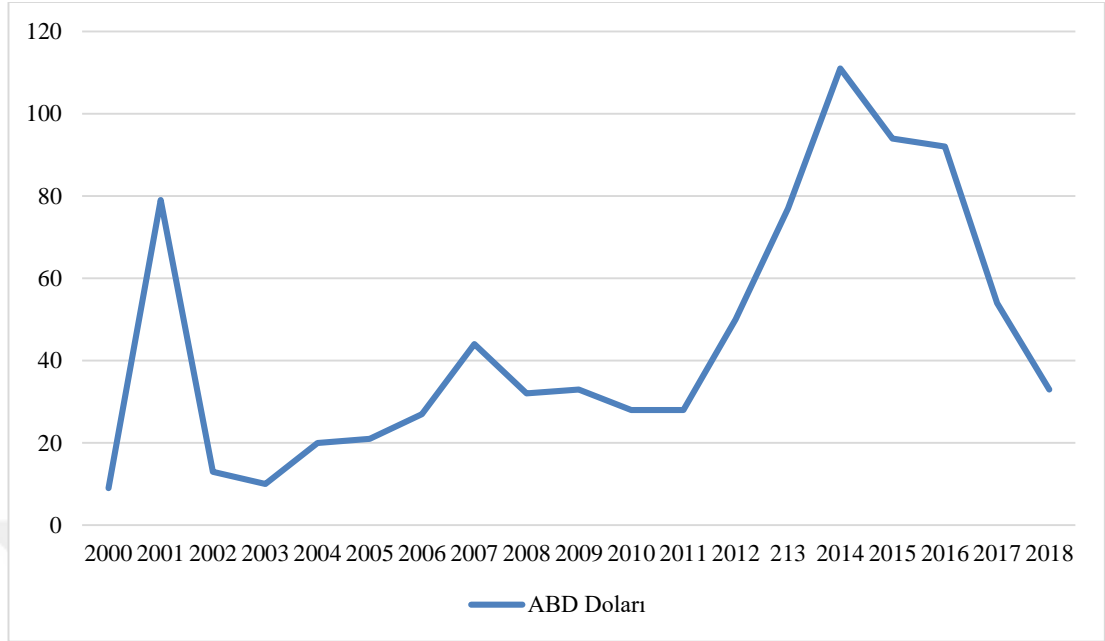
etmiştir. Hamas bugüne kadar silahsızlandırılmayı reddetmiştir ve liderleri grubun silahlı direniş stratejisine bağı kalmışlardır. Yeni siyasi belgeye ve El Fetih ile uzlaşmaya varılmasına rağmen, Hamas şiddete olan bağılığını veya İslamcı bir devletin kurulmasını reddettiğine dair hiçbir işaret göstermemektedir (Counter Extremism Project, 2020)

#### **2.4. Küresel Terörizmin Dünyaya Ekonomik ve Sosyal Maliyeti**

Terörizm siyasi veya sosyal bir hedefe ulaşmak için bu savaşın içinde olmayan bireylere yani geniş kitlelere karşı zarar vermek veya gözünü korkutmak amacıyla bireysel olarak veya uluslararası gruplar tarafından tehdit ve şiddet kullanılması olarak ifade edilebilir. Terörizm uzun vadeli belirli siyasi veya sosyal hedeflere ulaşmak için kısa dönemli bir taktiktir denilebilir. Terörizmin etkinliği, teröristlerin düşmanları, yani hükümetler ve güvenlik güçleri ile stratejik etkileşimlerinin bir sonucudur. (Sandler & Enders, 2004: 302).

Terörist faaliyetler, yüzyılın başından bu yana, İslamcı aşırıçılık ve aşırı sağcı terörizm de dâhil olmak üzere bir dizi aşırılık yanlı ideolojinin etkisiyle sistematik olarak büyümüştür. Yaralanmalar ve yaşam kaybının yanı sıra terörizmin, işletmeler ve ülkeler için bir dizi ikincil olumsuz ekonomik sonuç da doğurduğu görülmektedir. ABD'deki 11 Eylül saldırılarından önceki ve sonraki yıllarda (2012 yılına kadar), terörizmin ekonomik maliyeti küçük dalgalanmalar gösterse de 20 milyar dolar civarında seyretmiştir. 2012 yılından sonra ise terörizmin küresel ekonomik maliyetinin Irak ve Suriye'de hızla kötüleşen bir durum ve IŞİD'in ortaya çıkması nedeniyle kademeli olarak hızla yükseldiği görülmektedir. Bu rakam 111 milyar dolar ile 2014 yılında en yüksek seviyeye çıkmıştır (<https://www.consultancy.uk>). Ancak 2014 yılından sonra terörizm ve terör korkusundan kaynaklanan endişelerin yerini iyimserliğe bırakması ve Irak, Nijerya ve Pakistan'da terörizme bağı şiddetin azalması terörizmin yarattığı maliyetin hızla düştüğünü göstermektedir. 2018 yılında bu rakam %38 oranında düşerek 33 milyar dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. (Grafik 1) (Vision Humanity, 2019).

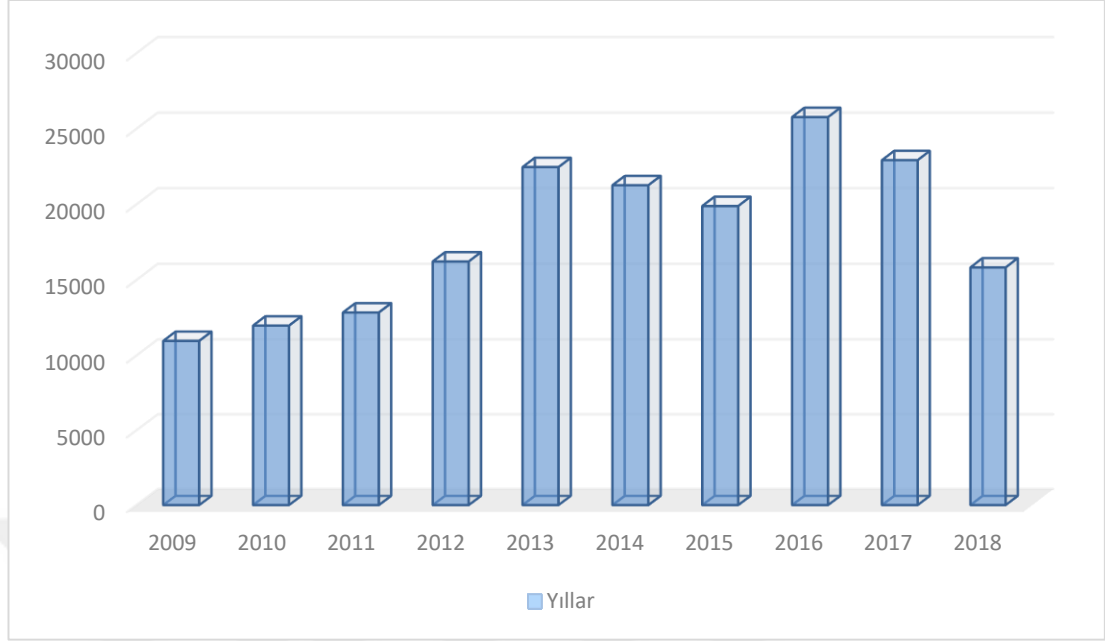
**Grafik 1:** Terörizmin Küresel Ekonomik Maliyeti: 2000-2018



**Kaynak:** Global economic costs of terrorism from 2000 to 2018, 2019, <https://www.statista.com/statistics/489649/global-economic-costs-of-terrorism/>

Son yıllarda (özellikle 2014 yılından sonra) küresel çapta terörist saldırılarda da azalma olduğu görülmektedir. 2009 yılında 10976 olan terörist saldırı sayısı 2013-2017 yılları arasında diğer yıllara göre yüksek düzeyde seyretse de 2018 yılında 15819 olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde en yüksek düzeye 2016 yılında (25785) ulaştığı görülmektedir (Grafik 2).

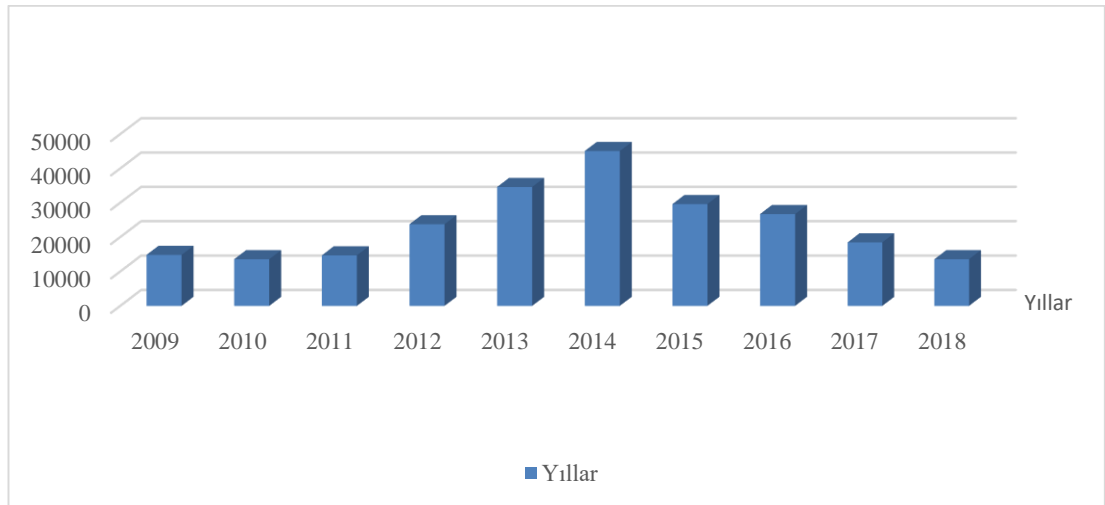
**Grafik 2:** Terörist Saldırı Sayısı: 2009-2018



**Kaynak:** IHS Markit, Number of Terrorist Attack, 2009-2018, 2019, <https://ihsmarkit.com/products/janes-intelligence-review.html>

2009-2018 yılları arasında terörist saldırıların dünyada yarattığı yaşam maliyetine baktığımızda 2012-2016 yılları arasında yüksek bir düzeyde olduğu görülmektedir. En yüksek değere 2014 yılında ulaşılmıştır. Diğer yıllarda küçük oynamalar olsa da yaklaşık 14 bin civarında bir çizgide oturduğu görülmektedir (Grafik 3).

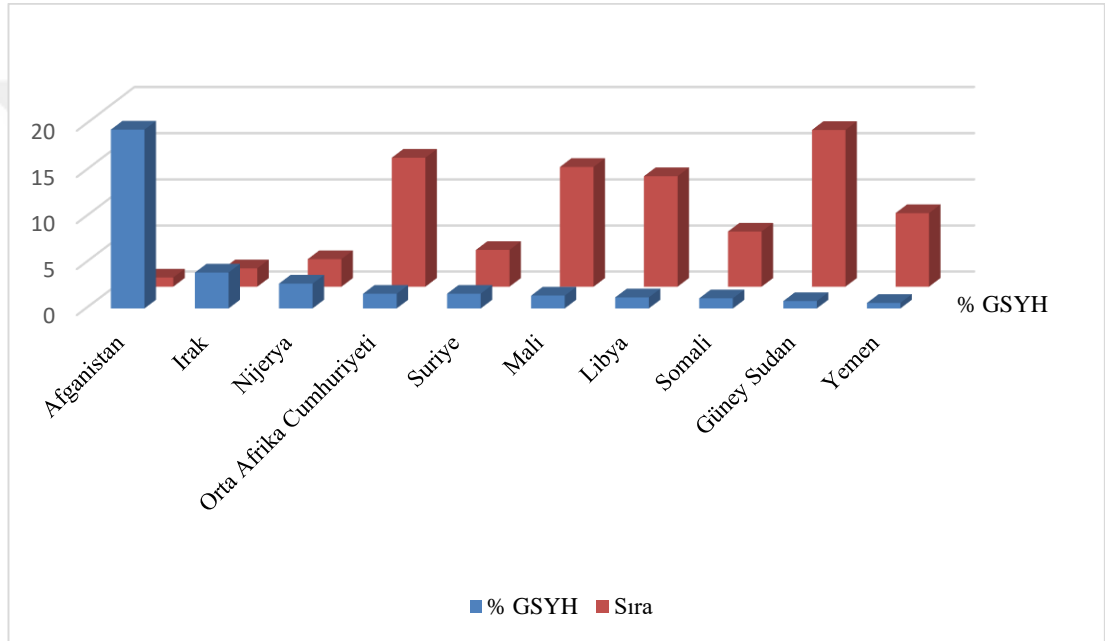
**Grafik 3:** Terörizmin Yaşam Maliyeti: 2009-2018



**Kaynak:** IHS Markit, Number of Terrorist Attack, 2009-2018, 2019, <https://ihsmarkit.com/products/janes-intelligence-review.html>

Özellikle 2014-2018 yılları arasında halka açık alanlara yönelik küresel terör saldırılarının yarısından fazlası Orta Doğu, Kuzey Afrika'da (MENA) meydana gelmiştir. Terörist saldırıların çoğunlukla İslam Devleti, Hayâat Tahrir el – Şam, Hizbullah, El-Kaide ve Ansar al- Şeriat Libya gibi birçok guruba bağlı olduğu görülmektedir. Avrupa'da saldırıların çoğu Irak ve Suriye'de savaşmaktan dönen radikalleşmiş bireyler tarafından gerçekleştirilmiştir (<https://www.consultancy.uk>).

**Grafik 4:** GSYH'nin Oranı Olarak Terörizmin Ekonomik Maliyeti: Dünyadaki İlk On Ülke, 2018



**Kaynak:** Vision Humanity, Global Economic Impact of Terrorism Drops, <http://visionofhumanity.org/economics/global-economic-impact-of-terrorism-drops/>

Afganistan, 2018 yılında ekonomik maliyet açısından terörizmden en çok etkilenen ülke oldu ve bu da ülkenin gayri safi yurtiçi hasılasının (GSYH) yaklaşık yüzde 19'una ve 2017'ye göre yüzde 7 puanlık bir artışa denk geldi. GSYH'nin yüzde beşinden daha fazla bir terörizm maliyeti yaşadı. Irak, GSYH'nin yüzdesi olarak 2018'de yüzde 3,9'a eşit olan en yüksek ekonomik terör maliyetine sahipti. Terör korkusu, başta yatırım ve tüketim kalıplarını değiştirerek, kamu ve özel kaynakları üretken faaliyetlerden uzaklaştırarak ve koruyucu önlemlere yönlendirerek ekonomik davranışı değiştirir (Grafik 4).

Ancak El Kaide ve ilgili gruplar olağanüstü teknik ve yeteneklere sahiptir. Sürekli iddialı ve yenilikçidirler. Selefine (önceliğine) erişilemeyen modern uluslararası seyahat ve iletişim imkanlarından yararlanabilirler. Bu teknikleri kullanmaları konusunda sofistikedirler. Kurbanları ya da kendileri için sonuçları ne olursa olsun, saldırmak için herhangi bir araç kullanmaya isteklidirler (Kuzmanov, Z. 2018).



## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### TÜRKİYE'DE TERÖRİZM VE EKONOMİK YAPI ÜZERİNE ETKİLERİ

Terörizm, çeşitli insanlar ve gruplar tarafından belirli bir hedefe ulaşmak için kullanılan şiddet içeren bir stratejidir. Terörizm yeni bir olgu gibi görünebilir, ancak gerçekte 2000 yıldır varlığını sürdürmektedir. Terörizmde, tehdit veya şiddetin kullanılması yoluyla bir popülasyonda korkunun yayılması, politik, ideolojik veya dini bir davanın ilerletilmesi amaçlanır. Bütün şiddet eylemlerinin terörist eylemler olmadığını anlamak da önemlidir. Terörizm, failerin her zaman politik, ideolojik veya dini motivasyonunu içerdiğinden, rastgele bir şiddet eyleminden daha çok bir stratejidir (Reach Out Com, 2020).

Günümüzde terörizmin hem ulusal ve uluslararası boyutları vardır ve her iki perspektiften de toplumsal, siyasi, ekonomik ve güvenlik açısından tehdit oluşturan en önemli unsurlardan birisidir. Dünyada terörizm tehdidin tamamen yok edilmesi mümkün değildir. Ne kadar etkili mücadele edilirse edilsin terörizm tarihsel süreçte farklı zaman ve mekânlarda, farklı şekillerde yeniden ortaya çıkmıştır ve çıkmaya da devam edecektir.

Küresel olarak terörizmden kaynaklı ölüm oranınının 2010'da 8.000'den 2014'te 44.000'e yükseldiği görülmektedir. Son on yılda, teröristler her yıl dünya çapında ortalama olarak 21.000 kişiyi öldürmüşlerdir. 2017 yılında terörizm küresel ölümlerin % 0,05'inden sorumludur. Terörizm daha çok bölgesel olarak odaklanma eğilimindedir: 2017'de ölümlerin% 95'i Orta Doğu, Afrika veya Güney Asya'da meydana gelmiştir. Özellikle Orta Doğu ve Kuzey Afrika'nın 2017'de açık ara en fazla ölüm oranına sahip olduğu söylenebilir. Ancak bu bölgelerde de belirli ülkelerde de yoğunlaşmış durumdadır. Çoğu ülkede terörizm, ölümlerin % 0,01'inden daha azını oluşturmaktadır, ancak yüksek çatışma içeren ülkelerde bu çok daha yüksektir. Örneğin Türkiye'de toplam ölüm sayısının içerisinde terörizm kaynaklı ölüm oranı % 0,06'dır. 2017'de en çok terörizm kaynaklı ölümle sonuçlanan ülke olan Irak, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki ölümlerin% 60'ını, küresel çaptaki terörizm kaynaklı ölümlerinde dörtte birini oluşturmaktadır. Irak ve Suriye birlikte

ele alındığında terörizm kaynaklı ölümlerin bölgesel olarak yaklaşık% 80'ini ve küresel çaptaki terörizm kaynaklı ölümlerinde üçte birini oluşturmaktadır. Aynı durum 2017 yılında yüksek ölü sayısına sahip olan Güney Asya ve Sahra Altı Afrika için de geçerlidir. Güney Asya'da ölümlerin çoğu Afganistan'da, Pakistan ve Hindistan'da yüksek rakamlarla gerçekleşirken, aynı bölgedeki bazı ülkelerde (Örneğin Nepal gibi) neredeyse hiç terör kaynaklı ölüm söz konusu değildir (Hannah, Hasell, Appel & Roser, 2020).

Terörizm nedeniyle toplam ölüm sayısı 2018'de üst üste dördüncü yılda% 15,2 azalarak 15.952 olarak gerçekleşmiştir. Bu, terör saldırılarında 33.555 kişinin öldüğü 2014 yılından bu yana yüzde 53'lük bir düşüşü temsil etmektedir. Terörizmden ölüm sayısındaki bu azalmanın temel itici gücü, Orta Doğu'daki çatışmaların yoğunluğunda bir düşüş ve daha sonra IŞİD'in düşüşü olmuştur denilebilir. Bununla birlikte, ölümlerdeki düşüş tek bir bölgeyle sınırlı değildir. Ölümlerdeki yıllık düşüş, saldırı sayısındaki düşüşü de yansıtmaktadır. Bu da yüzde 12,5'lik bir düşüşle 8,629'dan 7,551'e düşmüştür. 2019 için gerçekleşen rakamlar da hem olaylarda hem de terör olaylarından kaynaklanan ölümlerde düşüşün sürdüğünü ve 2019'un 2011'den bu yana en düşük terör faaliyeti seviyesine sahip olacağını göstermektedir. Ancak, terörizmden ölümlerin sayısı 2013'ten bu yana en düşük düzeyde olmasına rağmen, terörizm hala önemli bir küresel tehdittir. Ölümler özellikle son yıllarda düşüş gösterse de hala 2001'de kaydedilen sayının neredeyse üç katı düzeyindedir (Institute for Economics & Peace, 2019).

Türkiye coğrafik ve jeopolitik konumu itibariyle oldukça hassas bir konumdadır. Terörizm kaynaklı ölümlerin bölgesel olarak yaklaşık % 80'ini ve küresel çaptaki terörizm kaynaklı ölümlerinde üçte birini oluşturan Irak ve Suriye ile sınır komşusudur. Üstelik her iki bölgede de siyasi ve askeri olarak aktif rol almaktadır. Bu kırılgan yapıyla iç içe olan Türkiye, Dünyada terörizmden en çok etkilenen ülkelerin de başında gelmektedir.

Türklerin terörle tanışmalarının başlangıcı 11. asırda Selçuklular dönemi olarak kabul edilebilir. Dünyada ilk siyasi amaçlı terör hareketi olarak kabul edilen, kuruculuğunu ve liderliğini Hasan Sabbah'ın yaptığı Haşhaşiler, 200 yıl boyunca



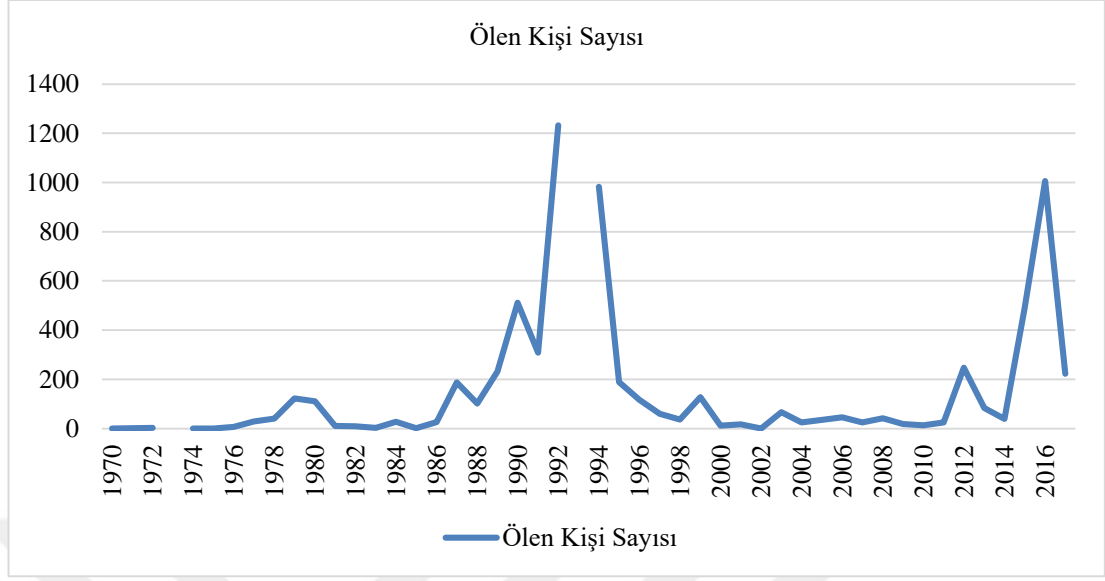
Selçuklu İmparatorluğunu korku içinde yaşatmışlardır. Daha sonrasında ise Osmanlı İmparatorluğunda Ermeni Çetecilerin yaptığı eylemlerde ve öldürdüğü insanlarda terörün izlerini görmek mümkündür.

Türkiye’de Cumhuriyetin İlan edilmesinden sonraki döneme baktığımızda ise terör hareketlerinin başlangıcı 1960’lı yıllar olarak kabul edilebilir. 1961 Anayasası ile temel haklar ve hürriyetler konusunda yapılan düzenlemeler sonucunda oluşturulan demokratik ortam insanlarda yeni ve farklı arayışlara neden olmuştur. Türkiye 1960’lı yıllarda sokak hareketleri ile başlayan eylemler ve sonrasında ortaya çıkan çeşitli terör örgütleri binlerce insanın ölümüne yol açmıştır.

### **3.1. Türkiye’de Terörizmin Tarihsel Süreçte Gelişimi**

Türkiye’de terörizmin tarihsel süreçteki gelişimine bakıldığında terörist faaliyetleri başlangıcına ve etkin olduğu döneme göre üç döneme ayırmak mümkündür. Bu dönemler; 1970’li yıllarda başladığı kabul edilen Sol İdeoloji Temelli terörizm, 1980’li yıllardan sonra Türkiye’nin gündemine giren Etnik Kökenli ve Ayrılıkçı Terörizm ve 1990’lı yıllardan itibaren etkinliğini arttırmaya başlayan dini istismar eden Dini Temelli Terörizm olarak sınıflandırılabilir. Değişen dünya koşullarına göre isim ve stratejilerini değiştirerek eylemlerine devam eden terör örgütlerini anlayabilmek için tarihsel gelişimlerini çok iyi analiz etmek gerekir (Özeren, 2012: 117-118).

**Grafik 5:** Türkiye’de Terörizmden Kaynaklanan Ölümler



**Kaynak:** Global Terrörizm Database, <https://www.start.umd.edu/news/global-terrorism-decreases-2018-recent-uptick-us-terrorist-attacks-was-sustained>

Türkiye'nin dünyada terörizmden mağdur olan ülkeler arasında üst sıralarda olduğu söylenebilir. Bu durum Türkiye'nin coğrafi, toplumsal ve kültürel yapısıyla yakından ilişkili bir durumdur. Türkiye’de 1970-2017 arası dönemde terörizmden kaynaklanan ölümlere baktığımızda özellikle 1992 (1233 kişi) ve 2006 (1006 kişi) yıllarının oldukça dikkat çekici olduğu görülmektedir (Grafik 5).

### 3.1.1. Sol İdeoloji Temelli terörizm

1970'lerin ikinci yarısı Türkiye'nin modern tarihinde ki en şiddetli siyasi ve terörist olayları yaşadığı dönemlerden birisidir. 1970'lerde Türkiye'de yaşanan terörizmin arkasında 1960'lardaki öğrenci protesto hareketlerinin olduğu söylenebilir. Türk üniversitelerindeki genç solcu aktivistler tarafından toplanan öğrenciler, 1968'de başlangıçta yükseköğretim sisteminin sorunlarını protesto etmek için grevler ve oturma eylemleri düzenlemişler daha sonra bu hareket kısa sürede merkez sağ Adalet Partisi hükümetine, Vietnam'a ve Türkiye'nin ABD ile yakın siyasi ve askeri ilişkilerine karşı sokak gösterilerine dönüşmüştür. Grevlerin ve oturma eylemlerinin başlamasından birkaç ay sonra, öğrenci protesto hareketi, solcu 'devrimciler' ile yaygın olarak " olarak adlandırılan aşırı sağ hareket yani aşırı milliyetçiler arasında

çatışmaların ve kavgaların yükselişine tanıklık etmiştir. ABD ve Avrupa'daki 1968 öğrenci protesto hareketleri birçok durumda öğrenciler ve polis arasında şiddetli çatışmalar olmasına rağmen, Türkiye'dekinden farklı olarak çoğunlukla barışçıldır. İdeolojik olarak rakip gruplar arasındaki artan silahlı çatışmalarda, her iki taraftan da pek çok öğrenci militan hayatını kaybetmiştir. 1963 yılında Fikir Kulüpleri adı altında kurulan öğrenci örgütü daha sonra birleşerek 1965 yılında Fikir Kulüpleri Federasyonuna dönüşmüş, 9-10 Ekim 1969 tarihinde yapılan olağanüstü kurultayda da DEV-GENÇ adını almıştır. 1970'in sonuna doğru, DEV-GENC olarak bilinen Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu'nun önde gelen radikal solcularının bir kısmı şiddet düzeyini artırmaya ve siyasi terörizm yoluna girmeye karar vermişlerdir. Geriye dönüp bakıldığında, bu kritik karara çeşitli faktörler katkıda bulunduğu görülmektedir. Birincisi, Türkiye'nin ilk yasal Marksist siyasi örgütü, Türk İşçi Partisi (TİP) parlamento seçimlerine katılmaya karar verdiğinde pek çok genç solcu işçi, köylü ve kentsel yoksulların çok sayıda TİP'ne siyasi destek vereceğini düşünmüştür. Ancak TİP'nin yetersiz halk desteği, solcu radikal öğrenci liderlerinin, sandık ve parlamenter politikalar yoluyla sosyal ve ekonomik dönüşüm umutlarını kaybetmelerine neden olmuştur. Bunun yerine, Türkiye'nin "burjuva demokrasisinin" sosyalist bir rejim ile değiştirilmesi için terörizmi kullanma stratejisine giderek daha fazla yakınlaşmaya başlamışlardır. Bu bağlamda, bu gruplar kendilerine Irak ve Suriye'deki Baas Rejimini örnek almışlardır. Hedeflerine ulaşmak için, kendileriyle benzer düşünen askeri subaylarla temas kurmuşlar, dünyanın dört bir yanındaki radikal grupların ya da kentsel gerilla gruplarının kullandığı taktik ve stratejilerinden etkilenmişler ve daha da önemlisi, Filistin Kurtuluş Örgütünden (FKÖ) patlayıcı ve silah kullanımıyla ilgili eğitim almışlardır. Buradaki önemli bir noktada sol gruplar arasındaki görüş ayrılıkları ve rekabetin artması sonucu farklı fraksiyonların ortaya çıkmasıdır. DEV-GENÇ'deki görüş ayrılıkları, Türk Halk Kurtuluş Ordusu (THKO) ve Türk Halk Kurtuluş Ordusu Cephesi (THKO-C) olmak üzere iki örgütün kurulmasına yol açmıştır. 1971 askeri müdahalesinden sonra tutuklanan bazı THKO ve THKO-C üyeleri, 1974'te genel bir af aracılığıyla hapisshaneden serbest bırakıldıktan sonra solcu terör örgütlerinin yeniden yapılandırılmasında önemli bir rol oynamışlardır. 1970'lerin sonlarında faaliyet gösteren bu terör örgütlerinden en önemlileri; Devrimci Yol (DEV-YOL), Devrimci Sol (DEV-SOL), Marksist-Leninist Silahlı Propaganda Birliği (MLSPB) ve Türk İşçi Köylü Kurtuluş Ordusu (TIKKO)

şeklinde sayılabilir. Bu dönemde Türkiye, banka soygunları, bombalamalar ve siyasi kaçırmaları içeren bir dizi terör olayına da tanıklık etmiştir. 1970-1980 arasında dönemde yaşanan terör olaylarında 5000'den fazla insanın hayatını kaybettiği tahmin edilmektedir (Sayarı, 2010: 198-215).

Bu dönemde sol kökenli terör örgütlerinin bu yapılanmasına karşı sağ kökenli grupların da 1973 yılından itibaren legal ya da illegal olarak bir örgütlenme içerisine girdikleri görülmektedir. Bu dönemde faaliyette bulunan sağ kökenli legal örgütler; Ülkü Ocakları Derneği (ÜOD), Ülkücü Gençlik Derneği (ÜGD), Ülkücü İşçiler Derneği (ÜİD), Milliyetçi İşçi Sendikaları Federasyonu (MİSK), Ülkücü Öğretmenler Birliği Derneği (ÜLKÜ-BİR-ÖĞ), illegal örgütler ise; Esir Türkleri Kurtarma Ordusu (ETKO), Türk İntikam Tugayı (TİT), Türkiye İntikamcı Bozkurtlar Ordusu(TİBO), Türk Yıldırım Komandoları (TYK) şeklinde sayılabilir (Gürel, 2016: 25-26).

12 Eylül 1980 askeri müdahalesi sonucu örgütler etkilerini önemli ölçüde kaybetmişlerdir. Sol kökenli örgüt üyelerinin çoğu ya askerlerle çatışmalarda öldürülmüş ya da tutuklanarak ve yargılanmışlardır. Bazıları Türkiye'den Ortadoğu ve Avrupa'ya da kaçmayı başarmışlardır. 1983 yılında demokratik düzene geçilmesinden sonra tekrar örgütlenmeye çalışmışlar ise de değişen dünya konjonktürü ve güvenlik güçlerinin de başarılı çalışmalarıyla eski güçlerine ulaşamamışlardır. Halen aktif olan sol örgütler; Devrimci Halk Komünist Partisi Cephesi (DHKP/C), Devrimci Yol, Türkiye Komünist Partisi / Marksist Leninist (TKP/ML), Türkiye Devrim Partisi (TDP), Türkiye Komünist Emek Partisi (TKEP/L) Türkiye İhtilalci Komünistler Birliği (TİKB), Türkiye Devrimci Komünist Partisi (TDKP), Marksist Leninist Komünist Parti (MLKP) şeklinde sıralanabilir (Bilgiç, 2014).

### **3.1.2. Etnik Kökenli ve Ayrılkçı Terörizm (PKK)**

En acımasız terörizm türlerinden bir tanesi de kendisine bağımsız bir devletin kurulmasını temel amaç edinen bölücü ve etnik terörizmdir. Etnik ve bölücü bir terör örgütü olan Kürt ayrılkçı grup PKK, son 20-30 yıllık süreçte özellikle Güneydoğu

illerinde yaşanan terörizmle bağlantılı kayıpların büyük çoğunluğundan ve Türkiye'nin dünya uyuşturucu trafiğinin önemli geçiş üslerinden birisi olmasından sorumlu olan örgüttür. PKK, aynı zamanda yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarından tehditle ve zorla para toplama faaliyetinde de bulunmaktadır. Etnik terörizmin Türkiye'deki temel kaynağının yaygın olan bölgesel eşitsizlikler olduğu ileri sürülse de Irak'ın ABD tarafından işgalinin ve Suriye başta olmak üzere Orta Doğu'da yaşana olayların Türkiye'nin Güney Doğu'daki etnik terörizmin yükselişine katkıda bulunduğu söylenebilir (Öcal & Yıldırım, 2020).

Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun kalıntılarından doğduğu savaşlar arası dönemde Mustafa Kemal (Atatürk) bölgenin devrimci bir şekilde yeniden inşasına öncülük etmiştir. Bu süreçte esas olarak ülkenin güneydoğusundaki Kürt illerinde bir dizi isyan baskılanmıştır. 1973 yılında Marksist ideoloji çerçevesinde temelleri atılmaya başlayan PKK, resmi olarak 27 Mayıs 1978 yılında Diyarbakır'ın Lice ilçesinde kurumuş, 1984 yılında silahlı isyanlara başlamış ve 2002 yılı itibariyle de kendisini (Partiya Karkeren Kürdistan-Kürdistan İşçi Partisi) kendisini uluslararası terör örgütü olarak ilan etmiştir. Bu silahlı eylem süreci değişen sürelerdeki ateşkeslerle kesintiye uğramasına rağmen bugüne kadar devam etmiştir (Jongerden, 2007; Taspınar, 2004; Casier, 2010).

PKK başlangıçta sömürgeciliğin yıkılması iddiasıyla sadece Türkiye'ye değil için kuzey-batı Orta Doğu'nun Kürt nüfuslu bölgelerini işgal ettiğini ileri sürdüğü tüm devletlere karşı (yani, Suriye, Irak ve İran'daki topraklarda dahil) eyleme geçmeyi hedeflemiştir. Burada ki hedef Marksist-Leninist ilkelere dayanan demokratik ve birleşik bir Kürdistan'ın inşasıdır. Neredeyse tüm solcu ve Kürt milliyetçi parti liderlerinin, militanlarının hapse atılmasına ve sürülmesine neden olan 1980 darbesinden sonra PKK ciddi bir bocalama süreci geçirmiştir. Bu da partiyi, Türkiye'de hala faaliyette olan çok az radikal solcu ya da Kürt örgütünden biri haline düşürmüştür. Sonraki dönemde 1990 yılında ortaya çıkan körfez krizi Kuzey Irakta ciddi bir otorite boşluğu yaratmış bu da PKK'nın işini kolaylaştırmıştır. Bu süreçten sonra PKK, Maoist ilkelere yönelik bir gerilla savaşı uygulamaya başlamıştır ve bu yolla 1990'ların başlarında güneydoğudaki kırsal alanların büyük bölümünde etkili

olmayı başarmıştır. Ancak Türk ordusu bu sürece oldukça hızlı ve sert bir karşılık vermiş ve burada da hedeflerine ulaşabilmede başarılı olamamıştır (Casier, M. 2010). Lideri ve kurucu ortağı Abdullah Öcalan'ın 1999'da yakalanmasının ardından PKK, Öcalan'ın İmralı adasındaki hapisane hücrelerinden avukatları aracılığı ile ilettiği talimatlar ile ideolojik ve örgütsel olarak kendisini dönüştürme sürecine girmiştir. PKK'nın ortaya çıkan değişim ve yapısal dönüşüm çerçevesinde stratejisini siyasallaşma ve halk hareketi eksenine oturtmaya çalıştığı görülmektedir. KCK bu amaçla oluşturulmuştur. Bugün PKK'nın artık Türkiye'den resmi politika olarak ayrılmayı savunmadığı fakat demokratikleşmiş, konfederalize bir Türkiye'ye dönüşmeyi ve onun entegrasyonunu istediği söylenebilir (Marcus, 2007; Casier, 2010). Bununla beraber PKK'nın halen dünyadaki farklı ülkeler ve güçler tarafından farklı amaçlar için kullanılan taşeron bir örgüt olduğu gerçeği de göz ardı edilmemelidir.

### **3.1.3. Radikal İslami Terörizm**

Bir başka terörizm türü, dini temelli terör örgütlerinin yarattığı terördür. Bu tür terör örgütlerinin diğer terör örgütlerinden hedefleri ve örgütsel yapıları bakımından farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Türkiye uzun zamandır modern bilginin yayılmasını ve toplumun evrimini durdurarak ülkeyi tekrar Orta Çağ'a sürüklemek isteyen fanatiklerin yarattığı İslam'ın siyasi amaçlarla suiistimal edilmesine karşı savaşmaktadır.

1979 yılında yaşanan İran devrimi sonrasında Şii yazarların çalışmalarından etkilenen birçok radikal grubun ortaya çıktığı görülmektedir. Bu örgütler büyük ölçüde mezhepsizliğe dayanan ancak fikri temellerini Şii düşünür ve yazarlardan alan yapılardır. Bu örgütlerin kurucularının ya da üyelerinin büyük bir kısmının İran ya da Afganistan da eğitim aldıkları bilinmektedir. Bu örgütler toplumdaki eğitim yetersizliği ve geri kalmışlıktan yararlanarak yapılanmaya çalışmışlardır. Bu çerçevede; Türk Hizbullah Örgütü, İslami Hareket Örgütü, İslami Büyük Doğu Akıncıları (İBDA-C) örgütleri sıralanabilir (Bilgiç, 2014). 1980'lerde ve 1990'larda Türkiye'deki Cihatçı terörizm, Türk Hizbullah ve Büyük Doğu İslam Akıncıları Cephesi tarafından temsil edilen izole bir fenomen olarak ortaya çıkmıştır. 2000'li

yıllardan beri, bazıları El Kaide ile bağlantılı olan İslamcı grupların saldırılarında da artış olduğu görülmektedir.

Hizbullah Terör örgütü 1980'li yıllarda Fidan Güngör ve Hüseyin Veliöđlu tarafında kurulan Vahdet Grubu ile başlamıştır. Hizbullah şeriat devleti kurmayı amaçlayan İran kaynaklı bir örgüttür. 1991 yılında PKK ile çatışmaya başlamasından sonra fikir ayrılığı ortaya çıkmış ve örgüt "Menzil" ve "İlim" grubu olarak ikiye bölünmüştür. Menzil Grubu Fidan Güngör, İlim Grubu da Hüseyin Veliöđlu liderliğinde faaliyetlerine devam etmişlerdir. Burada İlim Grubu şiddet eylemlerini savunan gruptur. Bu grup hem PKK ile hem de Menzilcilerle şiddetli çatışmalara girmişler ve pek çok kişiyi öldürmüşlerdir (Bilgiç, 2014). Hizbullahçılardan yaklaşık yüzde 60'ının okuryazar olmadığı bilinmektedir. Örgüt, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde özellikle kırsal kesimde taraftar toplamak için yeterli dini bilgisi olmayan sahte şeyhleri kullanmış dindar insanları yanlış vaaz ve fetvalarla kendi saflarına çekmeye çalışmıştır (<http://arsiv.ntv.com.tr/news/4746.asp>).

Günümüzde etkinliğini kaybeden diğer radikal dinci örgütlerde İslami Hareket Örgütü ve İslami Büyük Doğu Akıncıları (İBDA-C) örgütüdür. Temel amacı, İdeolojisi ve federatif yapısıyla kendi özgünlüğünde İslami devlet kurulmasıdır. Bu çerçevede hareketliliğini cihad yöntemine başvurmuştur. Örgüt 1989 yılında Ankara ve İstanbul'da yaptığı korsan gösterilerle ismini duyurmuştur. Örgütün lideri Salih İzzet Erdiş'tir. Ancak Salih Mirzabeyođlu takma adıyla eylemlerde bulunmuştur. Örgüt liderinin diğer takma adı da "Kumandan"dır. Mahir Çayan'ın Parti-Cephe İdeolojisinin bu örgüt tarafından da benimsendiği ileri sürülmektedir. Örgütün temelde dokuz adet esastan oluştuğu ifade edilmektedir. Bunlar; İdealizm (Ruhçuluk), Ahlakçılık, Şahsiyetçilik, Milliyetçilik, Tedbircilik, Cemiyetçilik, Nizamcılık (disiplin) şeklinde sıralanmaktadır (<https://www.a24.com.tr>). 2 Temmuz 1993'de gerçekleştirilen Sivas Katliamı ve 1999 yılında Prof. Dr. Ahmet Taner Kışlalı'ya yapılan bombalı saldırı örgütün en bilinen eylemleri olarak sayılabilir (Sabah, 1999; <https://www.onedio.com>). Örgütün lideri Salih Mirzabeyođlu, 28 Şubat sürecinde 'Anayasal düzeni silah zoru ile değiştirmeye teşebbüs etmek' suçlamasıyla yargılanmış ve müebbet hapis cezası almıştır. 16 yıl cezaevinde kaldıktan sonra yeniden yargılanmış 2016'da beraat etmiştir. 2018 yılında ölünceye

kadar örgütün liderliğini Salih İzzet Erdiş'in yaptığı ileri sürülmektedir. İBDA-C, Avrupa Birliği terör örgütleri listesindeki 23 örgütten birisidir.

Günümüzde oldukça aktif olan ve Türkiye'nin halen etkin bir şekilde mücadelesini sürdürdüğü bir başka radikal dinci ya da öyle görünmeye çalışan örgüt Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) dür. Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ), Türkiye'de 50-60 yıllık bir geçmişi olsa da özellikle 2000'li yıllardan sonra etkinliğini arttırmaya başlayan uluslararası bir terör ve istihbarat örgütüdür. T.C. İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı Terör ve Örgütlü Suçlar Soruşturma Bürosu tarafından hazırlanan 2017/164168 Tarih ve Sayılı Tutanakta da FETÖ'yü "FETÖ/ PDY cebir, şiddet ve diğer hukuk dışı yöntemleri kullanarak devlet otoritesini baskı altına almayı, zaafa uğratmayı, yönlendirmeyi, alternatif bir otorite olarak ortaya çıkmayı, devlet otoritesini ele geçirmeyi, sonuç olarak demokratik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ni sona erdirerek yerine örgüt lideri Fetullah GÜLEN (F.G.)'in kendi doktrinlerine göre saptırılmış şer'i yasaların hâkim olduğu teokratik bir devlet kurmayı hedefleyen bir terör örgütüdür." Şeklinde tanımlamıştır.

Lideri ve kurucusu Fetullah Gülen 1962-1963 yılları arasında Erzurum 'Komünizmle Mücadele Derneği'nin kurucuları arasında yer almış ve dernekte aktif bir şekilde çalışmıştır. FETÖ olarak adlandırılan örgütünün temelini ve esas kadrosunu vaiz, Kuran-ı Kerim öğreticisi ve öğrenci yurtlarında müdürlük gibi görevler de bulunduğu dönemde Edirne ve İzmir'de oluşturmuştur. FETÖ; Fetullah Gülen liderliğinde ülkemiz insanlarının dini değerlerini de hedefleri doğrultusunda istismar ederek 1970'li yıllardan itibaren faaliyetine başlamıştır. Kendisine 13-18 yaş arası çocukları örgüte militan yetiştirmede hedef kitle olarak belirlemiştir. Ülkedeki siyasi ve ekonomik iktidarsızlıklar FETÖ'nün ortaya çıkışına ve destek kazanmasına zemin hazırlayan temel nedenler arasında sayılabilir. Fetullah Gülenin, örgüt işleyişini ve kontrolünü sağlamak üzere sistemli bir yalan üretme, kendi ürettiği yalana şizofrenik biçimde hızla inanma ve bu yalanları da insanlara aktarma konusunda oldukça etkili olduğu söylenebilir. Örgütün kuruluş döneminin ardından, 1979 yılında Sızıntı dergisi ve sonraki dönemlerde çıkarılan Zaman gazetesi ve Aksiyon dergisi ile örgütün yayın ve propaganda faaliyetleri daha da güçlü hale gelmiştir (Şahin vd., 2018: 15-21).



FETÖ'nün, adliye, mülkiye, askeriye ve emniyet başta olmak üzere tüm devlet kurumlarında derinlemesine kadrolaştığı ve böylece paralel bir devlet yapılanması oluşturmaya çalıştığı görülmektedir. Bu yapı, önce kadroları vasıtasıyla meşru iktidarlar üzerinde bürokratik bir vesayet oluşturmaya çalışmış, 2013 yılı sonrasında ise farklı yöntemlerle darbe yapmaya teşebbüs ederek doğrudan iktidarı ele geçirmeye yönelik kalkışmaya cesaret etmiştir. Örgüt her zaman kendisiyle ilgili net tanımlamalardan kaçınmış, uzun yıllar boyunca “hizmet hareketi”, “cemaat” ve son dönemde “camia” gibi hukuken bir anlamı olmayan ifadeler kullanmıştır (Uzun, Akgün & Yücel 2017: 1-14).

FETÖ'nün Amaçları üç başlık altında toplanabilir(Şahin vd., 2018: 15-21):

- Siyasi İdeolojisi Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin tüm anayasal kurumlarını ele geçirip, siyasi, toplumsal ve ekonomik olarak ülkeye hâkim olmak
- Ekonomik İdeolojisi; toplumun dini duygularını istismar ederek 'Himmet' adı altında paralel vergi sistemi oluşturarak ciddi bir gelir kaynağı yaratmak
- Sosyal ve Kültürel İdeolojisi; biat ve itaat kültürü içinde yetişmiş insan modelini toplumsal alana yayıp toplumu da böyle yönetmek.

Örgüt, uluslararası alanda da finansal ve örgütsel alt yapısını oluşturarak dünya çapında görünür ve etkin hale gelmek amacıyla yaklaşık 170 ülkede başta eğitim, sağlık ve ticaret alanında olmak üzere Türkiye'deki yapılanmasına benzer bir yapılanma içerisine girmiştir. Bu çerçevede özellikle Türki Cumhuriyetlere ve gelişmekte olan ülkelere büyük önem verdiği görülmektedir (Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, 2020).

Örgüt hedefine ulaşmak için her yolu mubah saymakta ve legal-illegal her yola başvurmaktan kaçınmamaktadır. 2011 yılında Roboski sabotajı, 2012 yılında MİT operasyonu, 2013 Gezi Parkı Şiddet Eylemleri, 17-25 Aralık 2013'te yargı darbesi denemesi, 1 ve 19 Ocak 2014'te Hatay ve Adana'da MİT tırlarına yönelik operasyon ve 6-8 Ekim Kobani olayları ve 15 Temmuz darbe girişimi bunu açık bir şekilde göstermektedir (Gümüş, 2017).

### 3.2. Terörizmin Ekonomik Etkileri

Terörizm uzun vadeli belirli siyasi veya sosyal hedeflere ulaşmak için kısa dönemli bir taktiktir. Terörizmin etkinliği, teröristlerin düşmanları, yani hükümetler ve güvenlik güçleri ile stratejik etkileşimlerinin bir sonucudur. Terörizmin ekonomik sonuçlarını çok net bir şekilde ortaya koymak kolay bir şey değildir. Terörizm, iktisadi ajanların (örneğin tüketiciler, yabancı yatırımcılar, hükümetler) terörizme tepkisi ile ilişkili olduğundan ekonomiye doğrudan ve dolaylı olarak zarar verebilir (Krieger &Meierrieks, 2019).

Terörizmin ekonomik maliyetleri üç sınıfa ayrılabilir (Jackson, Dixon & Greenfield 2007):

- Saldırının maliyeti. Yapılara veya diğer sermayelere verilen zararlar, öldürülen ve yaralanan kişilerin maliyetlerini ve sektörlerin içinde ve arasında diğer firmaların faaliyetlerini etkileyen zararlardan kaynaklanan basamaklı etkiler.
- Güvenlik ve hazırlık tedbirleri uygulama maliyetleri. Güvenlik, müdahale ve kurtarma tedbirlerine ilişkin tüm harcamalar ve bu tedbirlerle ilişkili dolaylı maliyetler de dâhil olmak üzere gelecekteki saldırı potansiyeline karşı alınan tedbirlerin maliyetleri (örneğin, güvenlik aramaları için artan bekleme süreleri, nakliye veya tedarik zincirlerindeki verimsizlikler vb. gibi).
- Davranış değişikliklerinden kaynaklanan maliyetler. Korku veya belirsizlik nedeniyle talepte meydana gelen azalmalar, finansal piyasaların davranışlarında veya varlıkların değeri nedeniyle talepte meydana gelen değişimler, değişen risk algılamaları nedeniyle yatırım davranışlarındaki değişimler, terörizmden kaynaklanan faaliyet değişiklikleriyle ilgili ekonomik maliyetler.

Terörün en acil ve ölçülebilir etkisi fiziksel yıkımdır. Terörizm yoluyla insan ve fiziksel sermaye yok edilir. Teröristler mevcut tesisleri, makineleri, ulaşım sistemlerini, işgücünü ve diğer ekonomik kaynakları yok ederler. Daha küçük

ölçeklerde terör eylemler kafeleri, kiliseleri veya yolları havaya uçurabilir. Terörizm kamu kurumlarına sosyal güveni zayıflatabilir. Kurumlara duyulan güven azalırsa, bu işlem maliyetlerini artırabilir ve bazı ekonomik işlemlerin gerçekleşmemesine neden olabilir. 11 Eylül 2001'deki Dünya Ticaret Merkezi bombalama olayları gibi büyük çaplı saldırılar, milyarlarca dolar değerinde mülkü yok edebilir ve binlerce üretici kişiyi anlamsız bir şekilde öldürebilir. Terör ve savaşın etkisi ekonomi için her zaman olumsuzdur ve fiziksel yıkım bunun büyük bir nedenidir. Değerli mallar ve hizmetler üretmiş olabilecek üretken kaynaklar yok edilirken, diğer kaynaklar neredeyse her zaman orduyu ve savunmayı güçlendirmek için diğer üretken kullanımlardan yönlendirilmektedir. Askeri harcamalar genellikle uyarıcı olarak belirtilse de, bunların hiçbiri zenginlik yaratmaz veya yaşam standardını arttırmaz. Terörist saldırıların yakınında bir yerde yaşamazsanız bile, dolaylı olarak olumsuz etkilenilmesi söz konusudur. Bunun nedeni, her türlü piyasanın belirsizlikten nefret etmesidir. Örneğin, ABD'de Finansal piyasalar 11 Eylül'den sonra tam anlamıyla kapanmıştır. Ancak küresel terörizmin tehditleri ve saldırıları artmaya devam ettikçe, piyasaların gittikçe teröre karşı daha dirençli hale geldiği görülmektedir. Örneğin, Fransa'daki terörist saldırıların 2015 yılında en az 129 kişiyi öldürmesinden sonra borsa endekslerinin fazla düşmediği görülmektedir. Küresel terörizmin yatırımcı açısından gerçek tehdidi, bireysel olaylarla değil, daha geniş tabloyla ilgilidir. Terörizmin yarattığı belirsizlik uzun vadeli yatırımların ertelenmesine yol açabilir Kamu kaynakları üretken olmayan harcamalara kayar. Bir ülkede eğitim ve altyapı harcamaları yerine güvenlik harcamalarının artırılması buna örnek gösterilebilir. Ayrıca, terörizm terör olaylarının doğası nedeniyle olumsuz (kitle) psikolojik etkilere de neden olabilir. Terörün etkilerine karşı özellikle savunmasız olan sektörlerden biriside turizmdir. Örneğin Fransa'da turizm gelirleri toplam gayri safi yurtiçi hasılanın (GSYH) yaklaşık % 7 ila % 8'ini oluşturmaktadır. 2016 yılında Fransa'nın Nice kentindeki ölümcül saldırı, Fransa'nın yaşamak ve yatırım yapmak için gittikçe daha istikrarsız bir yer olabileceği düşüncesine katkıda bulunmaktadır. Terörizm daha geniş ölçekte uluslararası ticareti zedelemektedir. Bunun nedeni, tehlikeye atılan ticaret yolları ve dağıtım sistemleri gibi yakın tehditlere veya terörizme karşı psikolojik ve fiziksel tepkilere bağlı olabilir. Örneğin 11 Eylül terörist saldırılarının tahmini ekonomik maliyetinin, borsa ve turizm sektörlerindeki

dolaylı etkiler de dâhil olmak üzere yaklaşık 2 trilyon dolar civarında olduğu tahmin edilmektedir (Ross, 2019).

### 3.3. Türkiye’de Terörizmin Ekonomik Etkileri

Terörün politik ve ekonomik maliyetlerini anlamak için, terörist eylemlerin bir hükümete teröristlerin siyasi taleplerini karşılaması için yeterli politik ve ekonomik maliyetleri zorlayıp zorlamadığını belirlemek önemlidir. Terörizmin neden olduğu ekonomik maliyetler dört başlıkta toplanabilir (Omay, Araz & Ilalan, 2011):

- Turizm gelirlerinden kaynaklanan kayıplar
- Doğrudan yabancı yatırımlardan kaynaklanan kayıplar
- Altyapının tahrip edilmesi
- Terörist saldırılarla mücadele etmek için kullanılan kaynaklar

Türkiye, Dünya Bankası tarafından yapılan sınıflandırmaya göre üst orta gelir grubunda yer alan dünyanın en büyük yirmi ekonomisinden birisidir.

**Tablo 2:** Avrupa Global Terörizm Index Skoru, Sıralaması ve Skor Değişikliği: 2002–2018

Ülke	Genel Puan	Bölgesel Sıra	2002-2008 Arası Değişim	2016-2018 Arası Değişim
Türkiye	6,533	16	2,365	-0,503
Birleşik Krallık	5,405	28	1,102	-0,205
Fransa	5,008	36	1,269	-0,467
Almanya	4,254	44	1,791	-0,347
Yunanistan	4,167	45	0,748	-0,124
Belçika	3,636	53	3,207	-0,424
İsveç	3,450	56	3,355	-0,486
İspanya	3,354	59	-1,645	-0,670
İtalya	3,109	63	0,488	0,373
İrlanda	2,692	69	2,606	-0,353

**Kaynak:** Measuring the Impact of Terrorism, Global Terrorism Index, November 2019, <http://visionofhumanity.org/app/uploads/2019/11/GTI-2019web.pdf>

Avrupada 2018 yılında 36 ülkenin 25'inde iyileştirmeler kaydedilmiştir ve Orta Amerika ve Karayipler'den sonra en iyi performans gösteren ikinci bölgedir. Geçen yıl sadece sekiz ülkenin durumu kötüleşirken, üç ülke puanında herhangi bir değişiklik olmamıştır. Avrupada 2018 yılında 40'ı Türkiye'de meydana gelen terörist

eylemde 62 ölüm gerçekleşmiştir. Türkiye, en çok etkilenen ülke olmaya devam etse de, 2017'den 2018'e kadar olan saldırılarda yüzde 50'lik bir düşüşe bağlı olarak puanı iyileşmiştir. 2017'de 119 saldırı ve 123 ölümlerle karşılaştırıldığında 2018 yılında 40 ölümlerle sonuçlanan 95 olay olmuştur.

### **3.3.1. Terörizmin Turizm Sektörü Üzerine Etkileri**

Uluslararası seyahat ve turizm faaliyetlerinin ekonomik büyüme ve kalkınmaya önemli düzeyde katkıda bulunduğu söylenebilir. Gelişmekte olan birçok ülkede seyahat ve turizm birincil ihracat endüstrisi olarak hizmet vermektedir. Bununla birlikte uluslararası turizmden en çok yararlanan ülkelerden bazıları sanayileşmiş ülkelerdir. Sektöre yönelik en büyük tehditler, çoğu durumda suçun artmasına neden olan sosyo-ekonomik problemler ve terör tehdididir. Yani, günümüzde turizm endüstrisindeki en önemli sorunlardan birisinin güvenlik olduğu söylenebilir. Seyahat ve turizm endüstrisine karşı işlenen suçlar ve terör eylemleri ülke ve şehir imajına zarar vererek ve potansiyel turistler üzerinde korku uyandırarak turizmi etkilemektedir (Baker, 2014).

Turistler risk algılarına göre üç gruba ayrılabilir (Roehl ve Fesenmaier, 1992) :

- Nötr Risk
- Fonksiyonel Risk
- Yer Riski.

Nötr risk grubu, turizmin ya da seyahat edilecek yerlerin risk içermediğini düşünen gruptur. İşlevsel risk grubu, mekanik, donanım veya organizasyonel sorunların olasılığını turizme ilişkin riskin ana kaynağı olarak kabul eden gruptur. Yer riski grubu ise tatilleri ya da tatillerin varış yerini çok riskli olarak algılayan gruptur.

2020 Seyahat Yönetim Konseyi Tarafından hazırlanan Seyahat Risk Raporunda turizm ile ilgili öngörülen sorunlar şu şekilde sıralanmıştır (International SOS, 2020: 10-12):

- Artan terörizm
- Seçimler ve seçimlerle ilgili istikrarsızlık
- Ticaret Savaşları
- Devletlerarasındaki ilişkiler (örneğin ABD, Çin, Rusya, Orta Doğu ülkeleri)

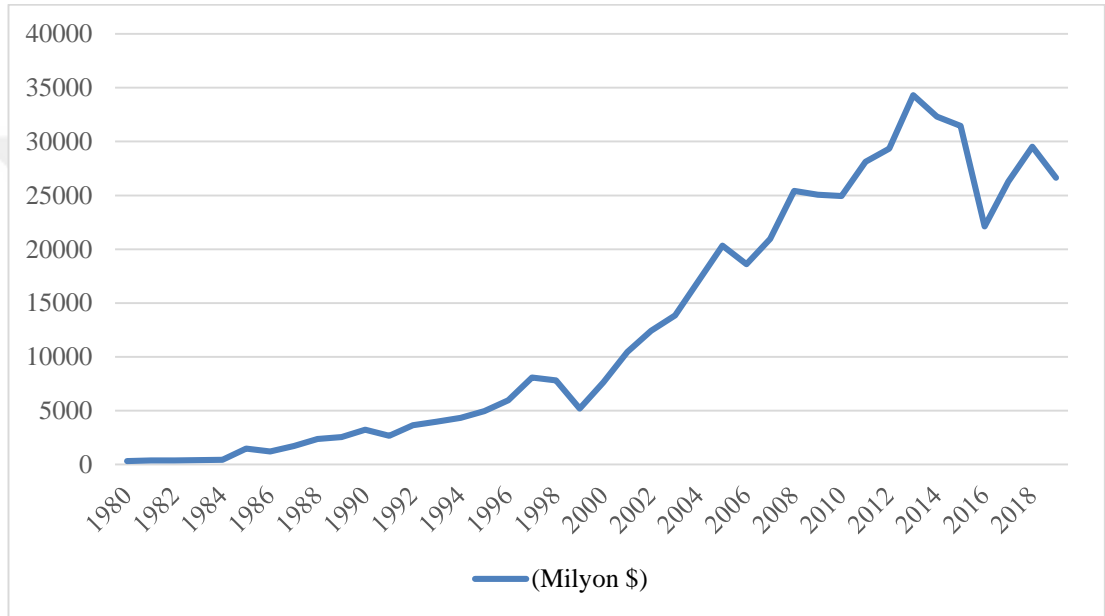
Hazırlanan raporda, Suriye, Afganistan, Yemen, Irak, Libya, Mali, Orta Afrika Cumhuriyeti, Güney Sudan, Somali, Gazze Şeridi, Mısır'ın bazı bölümleri, Nijerya'nın bazı doğu bölümleri, Ukrayna'nın bazı doğu bölümleri "yüksek riskli" Norveç, İsviçre, Danimarka, Finlandiya Lüksemburg, Slovenya, İzlanda gibi ülkeler "çok düşük derecede riskli" ülkeler grubunda yer alıyor. Türkiye, Rusya, Brezilya, Hindistan, Endonezya gibi ülkeler ise "orta" derecede riskli" ülkeler arasında kabul ediliyor.

Birçok gelişmekte olan ülke, uluslararası turizmin geliştirilmesi yoluyla küresel ekonomiye katılımlarını artırmayı başarmıştır. Turizmin gelişimi, ekonomik büyümenin desteklenmesi, yoksulluğun azaltılması ve gıda güvenliğinin artırılmasında giderek daha önemli bir araç olarak görülmektedir. Bu konuda yapılan pek çok çalışma, turizmin dengeli sürdürülebilir kalkınmada önemli bir rol oynayabileceğini ve yoksullar için net faydalar sağlamak için etkin bir şekilde kullanılabileceğini göstermektedir. Turizm sektörü gelişmekte olan ülkelerin % 83'ü için ihracattan ve petrolden sonra en önemli döviz kaynağıdır (Richardson, 2010).

Turizm özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından en önemli sektörlerden biridir. Turizm endüstrisinin döviz kazancı, vergi gelirleri, istihdam yaratması ve benzeri önemli ekonomik faydalar sağladığı için genel ekonomi üzerinde olumlu etkileri olduğu söylenebilir. Yani turizm sadece döviz gelirlerini artırmakla kalmaz aynı zamanda yeni iş fırsatları yaratır, turizm ile ilgili endüstrilerdeki büyümeyi canlandırır ve bunun sonucu olarak ekonomik büyümeyi tetikler. Dolayısıyla, turizm sektörünün gelişmesi, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler açısından son derece önemlidir. Terörizm, sürekli terör olayları yaşayan ülkelerin turizm sektörü üzerinde olumsuz etkiler yaratarak bu getirileri olumsuz etkilemektedir (Feridun, 2011; Ağırman Et.al., 2014; Samimi et.al., 2011).

Turizm gün geçtikçe büyüyen, gelişen ve küreselleşen bir sektördür. Turizmin bir ülke ekonomisine sağladığı ekonomik katkı tartışılmaz bir gerçektir. Türkiye ekonomisinin son yıllarda oldukça hızlı bir gelişme trendi içerisine girdiği görülmektedir. Bu gelişim içerisinde turizm sektörünün de önemli bir payı olduğu söylenebilir. Yıllar itibariyle turizm gelirlerine baktığımızda son 20 yıllık süreçte yüzde yüzün üzerinde bir artış olduğu görülmektedir (Grafik 6).

**Grafik 6:** Türkiye'nin Yıllara Göre Turizm Gelirleri: 1980-2019



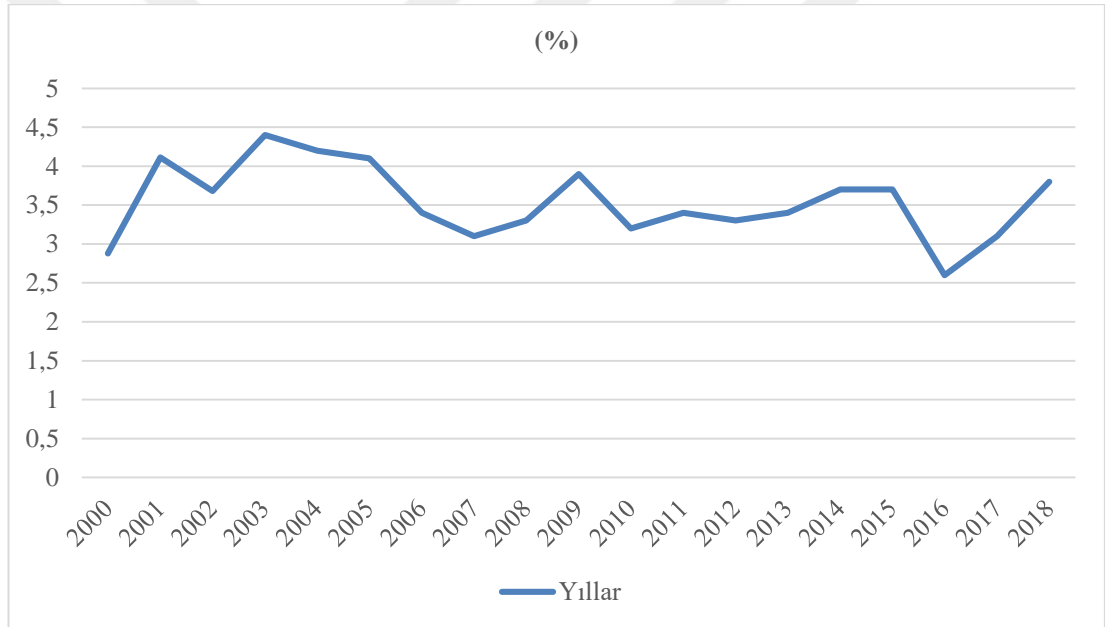
**Kaynak:** TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/> ; TURSAB, <http://www.tursab.org>

Grafik 6'da turizm gelirlerine bakıldığında 2000-2005 yılları arasında sürekli bir artış olduğu görülmektedir. Bu yıllar arasında yaşanan terör olayları incelendiğinde ise ciddi bir eylemin yaşanmadığı görülmektedir. 2005-2006 döneminde ise bir düşüş göze çarpmaktadır. Bu dönemde ki terör olaylarına baktığımız da ise PKK kaynaklı terör eylemlerinin gerçekleştirildiği görülmektedir. Özellikle 2006 yılında Antalya'da gerçekleştirilen bombalı eylemler neticesinde % 40'lara varan iptaller yaşanmış bu tur operatörlerini, otelleri, alış-veriş merkezlerini ve havayolu şirketlerini son derece olumsuz etkilemiştir. Aynı şekilde 2008-2010 yılları arasında 33, 20014-2016 yılları arasında ise PKK, DHKP-C ve IŞİD kaynaklı yaklaşık 55-60 civarında terör eylemlerinin gerçekleştirildiği görülmektedir (Barındık, 2018). Ancak terörizmin turizm gelirleri üzerinde olumsuz bir etkisi olduğu kabul edilse de tek

unsur olmadığı söylenebilir. Ülkede yaşanan siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklarda önemli ölçüde etkilemektedir.

Turizm gelirlerinin bir ülke ekonomisi için ne kadar önemli olduğunun bir göstergesi de turizm gelirlerinin GSYH içindeki payıdır (Grafik 7). Türkiye’de 2000-2018 yılları arası turizm gelirlerinin GSYH içerisindeki payına bakıldığında bu oranların 2000 yılında % 2,88 ve 2018 yılında ise % 3,8 olarak gerçekleştiği görülmektedir. 2001 ve 2008 yıllarında yaşanan krizlerden sonra turizm sektörünün diğer ekonomik sektörlere oranla daha dirençli olduğu ve GSYH’ye katkısının arttığı görülmektedir.

**Grafik 7:** Turizm Gelirlerinin GSYH İçindeki Payı (%)

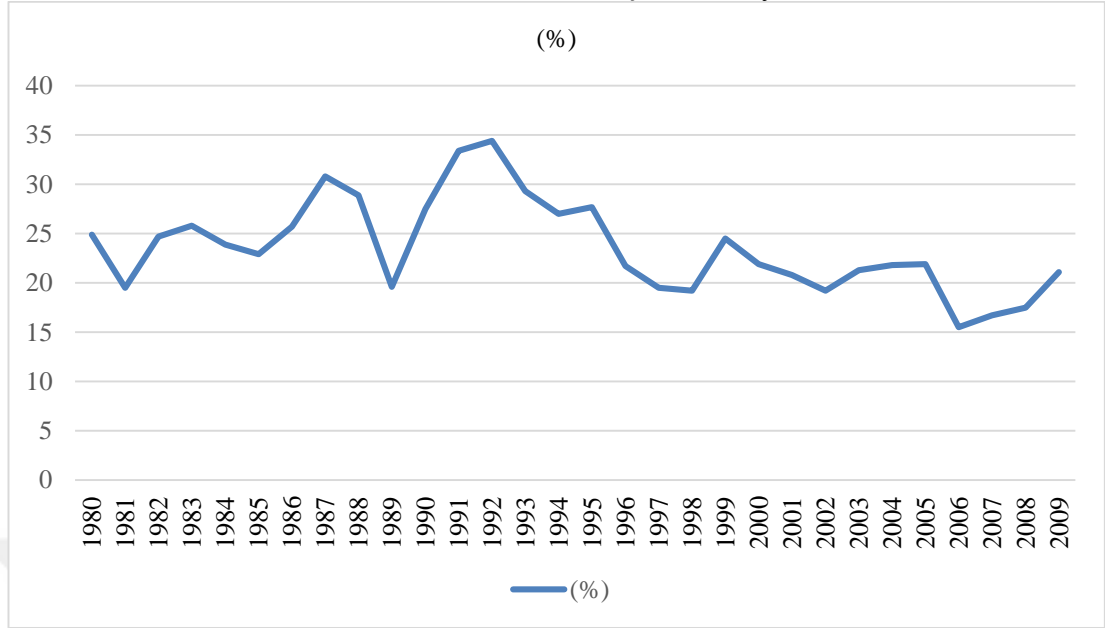


**Kaynak:** TÜRSAB, Turizmin Ekonomideki Yeri, <https://www.tursab.org.tr/>

Türkiye özellikle son yıllarda turizm sektörüne önemli ölçüde teşvik ve istisnalar sağlayarak turizm gelirlerini artırma ve ödemeler dengesi açıklarının kapatılmasına daha fazla katkı sağlama çabası içerisinde. Benimsemiş olduğu bu politikada önemli oranda başarı sağlayan Türkiye için ödemeler dengesini olumlu etkileyen en önemli kalemlerden birisinin turizm olduğu görülmektedir (Grafik 8)



**Grafik 8:** Turizm Gelirlerinin İhracat Gelirleri İçindeki Payı: 1980-2019



**Kaynak:** TÜRSAB, Turizmin Ekonomideki Yeri, <https://www.tursab.org.tr/>

Turizm sektörünün terör olaylarına karşı duyarlılığı, dönemden döneme ve ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir. Bu kriterler üç ana eksen dâhilinde analiz edilebilir. Bunlar; “turistlere ve turizm merkezlerine yönelik terörist saldırıların boyutu”, “terörist saldırıların sıklık derecesi” ve “terörist saldırıların sertlik derecesi”dir. Bu kriterlerin boyutu, saldırıların uluslararası medyada ne boyutta yer bulduğu dış dünyada oluşacak tehdit algısı üzerinde belirleyicilik taşımaktadır. Genellikle büyük tahribat yaratan terörist saldırıların yoğun olduğu bölgelere yönelik tehdit algısının potansiyel turistlerin tercihlerinde daha büyük sapmalara sebep olacağı söylenebilir (Çelik & Karaçuka, 2017: 313-322).

### 3.3.2. Terörizmin Tüketim ve Yatırım Harcamaları Üzerine Etkileri

Terörizm, öncelikle terör eylemlerini gerçekleştirenlerin amaç ve niyetlerini ifade eden mesaj taşıyan bir eylemdir. Bu nedenle, genellikle bir terör saldırısından sonra, teröristler terör eyleminin sorumluluğunu üstlenmekten kaçınmazlar. Terörün bir diğer önemli özelliği korkuya neden olmasıdır. Terörün bir ülkede toplam tüketim ve tasarruf üzerinde yaratmış olduğu etkiler de ekonomik yapı üzerinde önemli bir role sahiptir. Zira bu, yatırım düzeyini ve dolayısıyla ekonomik büyümeyi etkilemektedir. Doğrudan Yabancı Yatırımlar (DYY) ekonomik kalkınmanın ana jeneratörlerinden

biridir. Ülke ekonomisi üzerinde oldukça güçlü bir etkisi vardır. Başka bir deyişle, terörist faaliyetlerin güvenliği ve yatırımcıların terörist faaliyetlere maruz kalan ülkelere olan güvenini azaltarak doğrudan yabancı yatırım girişini azaltabileceği söylenebilir. Öte yandan, terörle mücadelenin ülkeye maliyeti ekonomiyi zorlar ve ekonomik potansiyelini azaltır. Uluslararası terörizmin ekonomik etkileri kısa ve uzun vadede belirgindir. Kısa vadede terörizm maddi kayıplara ve olumsuz bir yatırım ortamının yaratılmasına neden olur. Uzun vadede, uluslararası terörizm, ulusal güvenlik ve terörle mücadele faaliyetlerine artan harcama nedeniyle fiyat artışını da etkilemektedir. Küresel finansal sistem, küreselleşme etkileri ve üretim faktörlerinin serbest dolaşımı önündeki engellerin kaldırılması nedeniyle daha açık hale gelmektedir. Gelişmekte olan ülkede yürütülen araştırmalar terörizmin doğrudan yabancı yatırım girişi üzerinde olumsuz bir etkisi olduğunu bulmuşlardır (Bezić, Galović & Mišević, 2016; Alp, 2013). Tavares (2004) araştırmasında uluslararası terörizmin artan faaliyetlerinin terörizm riski altındaki ülkenin ekonomik kalkınmasını da etkilediğini bulmuştur. Terörist faaliyetlerin gelişmekte olan ülke ekonomilerine verdiği zararı, ayrıca yoğunlaştırılmış terörist faaliyetlerin, bazı ülkelerde vergi ve genel toplam hükümet gelirlerinin azalmasına neden olduğunu kanıtlamıştır.

Hem Özel Tüketim hem de Yatırımlar için sivillere yönelik gerçekleştirilen saldırıların genellikle orduya ya da politikacılara yapılan saldırılardan daha zararlı olduğu ileri sürülmektedir (Llussá, et.al. 2011: 53-54).

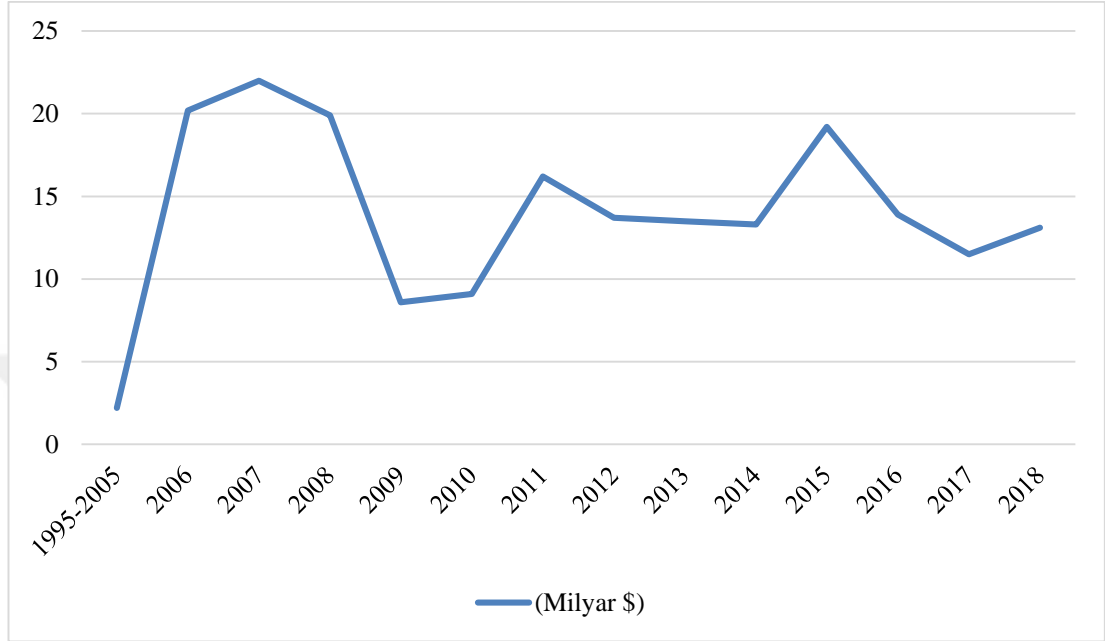
Hem ulusal hem de uluslararası terörizm, saldırının gerçekleştiği ülkede önemli düzeyde olumsuz bir etki yaratabilir. Terörizm hedeflenen bir ülkeye çeşitli yollarla maliyet yükleyebilir. Terör olayları Doğrudan Yabancı Yatırımı (DYY) yönlendirerek, altyapıyı yok ederek, kamu yatırım fonlarını güvenliğe yönlendirerek veya ticareti sınırlandırarak bir ülkeye ekonomik açıdan ciddi zararlar verebilir (Bandyopadhyay, et.al. 2014). Gelişmekte olan bir ülke önemli bir tasarruf kaynağı olan doğrudan yabancı yatırımları kaybederse, ekonomik büyümenin azalması sorunuyla karşılaşabilir. Yoğun bir terör kampanyası sermaye girişlerini büyük ölçüde azaltabilir (Keefer, et.al. 2008: 18). Ayrıca, terör dolayısıyla artan risk ve belirsizlik ortamının istihdam olanaklarını kısıtlayacağıda söylenebilir.

Gelişmiş ekonomiler terörist saldırıların makroekonomik etkilerini sınırlamak için küçük gelişmekte olan ülkelere göre daha iyi parasal ve mali kapasiteye sahiptir. Bu nedenle, gelişmiş ülkelerin terör saldırılarına sektöre özgü tepkiler gösterme olasılığının daha yüksek olduğu söylenebilir (Sandler, et. al. 2008:2). Yatırım kaybı riskinin artması nedeniyle, Doğrudan Yabancı Yatırım (DYY) o ülkede artan terörizm seviyesiyle birlikte azalmaktadır. Uluslararası terörizmin gelişmekte olan ülkelerde doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde daha fazla olumsuz etkisi bulunduğu görülmektedir (Global Terrorism Index, 2019).

Türkiye'nin terörizm tarihi iki döneme ayrılabilir: 12 Eylül 1980'den önceki dönem ve sonrası. 1980 yılından önce meydana gelen terörist faaliyetler, temelde ideolojik eylemler olarak tanımlanabilir. Söz konusu dönemin terörist faaliyetlerinin amacı mevcut anayasal düzenin yerini almaktır. 1980 sonrası dönem 1980 öncesi dönem faaliyetlerinden önemli ölçüde farklılık gösteren terörist faaliyetleri içermektedir. Bu iki dönemin ayrıştırılması, terörist faaliyetlerin kapsadığı alana, terörün tanımına ve terörün amacına dayanmaktadır. PKK-bölücü terör örgütü 1984 yılında Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da terör eylemleri başlatmış ve bu eylemler uzun yıllar devam etmiştir. Bu terör olayları on binlerce kişinin ölümüyle sonuçlanmıştır. Türkiye'nin diğer bölgeleri ile karşılaştırıldığında, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri üç farklı özelliğe sahiptir: bu bölgelerdeki insanlar farklı bir etnik yapıya sahiptir; bölgeler esas olarak Kürt kökenli insanlardan oluşmaktadır ve bu iki bölge daha düşük bir ekonomik kalkınma seviyesine sahiptir. Bu üç özellik bu bölgelerdeki PKK terörizminin ana nedenleri arasında sayılabilir. Türkiye'de özellikle bu iki bölge açısından eşit olmayan bir gelir dağılımı söz konusudur. Türkiye'nin batı bölgelerinde, kişi başına GSYH (Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla) değeri ulusal ortalamanın çok üzerindeyken, Türkiye'nin doğu bölgelerinin bu ulusal ortalamanın oldukça altında olduğu söylenebilir. 1980 yılındaki finansal serbestleşmeden sonra, Türkiye için uluslararası doğrudan yatırımda bir artış olduğu görülmektedir. Bu süreç, koalisyon hükümetleri nedeniyle siyasi istikrarsızlığın gerçekleştiği 1992 yılına kadar devam etmiştir. 1992 sonrasında yaşanan kötü ekonomik performansın yabancı yatırımcıların Türkiye'ye yatırım yapmasını engellediği söylenebilir (Omay, Takay & Ilalan 2011). Bundan sonraki dönemde de hem ekonomik ve siyasi gelişmelere hem

de terörist faaliyetlere göre dalgalanmalar gösterdiği söylenebilir. Mesela 2008 krizi buna örnek gösterilebilir (Grafik 9).

**Grafik 9:** Türkiye'ye Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri (Milyar \$): 1995-2018



**Kaynak:** Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2018 Yıl Sonu Değerlendirme Raporu, 2019, YASED, <https://www.yased.org.tr/ReportFiles/>

Siyasi ve ekonomik istikrar ile ülke güvenliği yatırım iklimini belirleyen en önemli unsurlar arasında sayılabilir. Terörist faaliyetler ulusal bir ekonomiyi istikrarsızlaştırmaya yönelik bir araç olarak kullanıldığında bu yatırım iklimini kötüleştirmektedir. Türkiye, yaklaşık kırk yıldır terörist olayların en yoğun yaşandığı ülkelerden birisidir. Ancak bu yoğun terörist faaliyetlerin hem il ve bölge düzeyinde hem de ulusal düzeyde ekonomik etkilerinin farklı olduğu görülmektedir. Türkiye'deki terör olaylarının en önemli özelliği, ortalama terör olaylarının ve özellikle ortalama ölümlerin ağırlıklı olarak Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgesiyle büyük şehirlerde yoğunlaşmasıdır. Dolayısıyla hem kişi başına milli gelir hem de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları açısından Doğu ve Güney Doğu Bölgelerinin diğer bölgelerin çok daha gerisinde olduğu söylenebilir.

### 3.3.3. Dış Ticaret Üzerindeki Etkileri

Terörizm ve yarattığı tehdit, daha yüksek belirsizlik, daha yüksek sigorta ve ücret primleri geliştirerek daha yüksek ticari işlem maliyetlerine yol açabilir. Terörizm limanlarda güvenlik önlemlerinin ve ticaret maliyetlerinin artmasına neden olabilir. Yapılan çalışmalar terörizmin, yüksek vasıflı üretime düşük vasıflı üretime göre daha fazla zarar verdiğini göstermektedir. Ayrıca Genel olarak, uluslararası terörizmin çeşitli ticaret değişkenleri üzerindeki zararlı etkisinin ulusal terörizme göre neredeyse iki katı olduğu görülmektedir. Yani uluslararası terörizm ulusal terörizme göre dış ticareti daha olumsuz etkilemektedir (Global Terrorism Index, 2019; Bandyopadhyay, 2016).

Terörist faaliyetler dış ticareti çeşitli şekillerde etkileyebilir. Birincisi, terörizm nedeniyle güvensizlikteki artışla iş yapmanın maliyeti artmaktadır. İkincisi, terörist eylemlerden dolayı artırılmış güvenlik önlemleri işlem maliyetlerini artırmaktadır. Üçüncüsü, ticareti yapılan malların doğrudan zarar görmesi ya da imha edilmesi riski vardır. Petrol ihracatını geçici olarak felç eden Saddam Hüseyin'in düşmesinden sonra Irak'ta petrol boru hatlarına yapılan saldırılar, son riske yeni bir örnektir. Başka bir örnekte, 2000 yılında USS Cole'a ve Ekim 2002'de Fransız tanker Limburg'a yapılan terörist saldırıların Yemen ticaret yolunun atlanmasına yol açmasıdır. Bu saldırılar, Yemen rotasını kullanan gemiler için sigorta maliyetinin yüzde 300 artmasına katkıda bulunarak ticaret maliyetlerini ciddi oranda arttırmıştır. Birçok ülkede en büyük ihracat sektörlerinden biri turizm endüstrisidir. Bu endüstri doğrudan terörizmden en çok etkilenen sektörlerin başında gelmektedir (Frey et.al., 2007). 1960-1993 dönemini kapsayan 200'den fazla ülke arasındaki ikili ticaret akışlarını analiz eden bir çalışmada terörist eylemlerin ticaret hacmini azalttığına dair sonuçlar elde edilmiştir. Ticaret yapan iki ülkede bir yılda terör olaylarının sayısı artarsa, iki ülke arasındaki ticaretin aynı yıl düştüğü görülmektedir. Yapılan çalışmada bir yıldaki terörist olayların sayısının iki katına çıkmasının, aynı yıl içinde ikili ticarete yaklaşık % 4 oranında bir azalmaya neden olduğu tespit edilmiştir (Nitsch et.al., 2004).

Terörizmin dış ticaret üzerine etkisi diğer sektörlerde olduğu gibi dünyadaki ekonomik ve siyasi yapıya ya da ülkenin içinde bulunduğu koşullara göre farklılık gösterebilir. Türkiye ekonomisinin ticaret büyüme oranı 35 yıl için pozitif, 11 yıl için negatiftir. 1970 yılında 1,5 milyar dolar olan dış ticaret hacmi 1980 yılında 10 milyar dolara ulaşmıştır. Türkiye 1980 sonrası dış ticaret rejimini değiştirmiş ve bu tarihten sonra yeni bir dış ticaret politikası izlemeye başlamıştır. 1990 yılında 35 milyar dolar olan dış ticaret hacmi 2013 yılında % bin oranında artarak 403 milyar dolara yükselmiştir. Ticaret hacmi 2016 yılında 341, 2017 yılında 390,7, 2018 yılında 390,9 ve 2019 yılında da 374,2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde Türkiye’de yaşanan terör olaylarına baktığımızda ise 1970’lerin başında birkaç terör olayı yaşanırken, bu rakam 1970’lerin sonunda 70’lere ulaşmıştır. 1980 askeri darbesinden sonra, terör olaylarının sayısının tekrar düşmeye 1990’larda ise artmaya başladığı görülmektedir. Örneğin, 1990 yılında, terörist saldırıların sayısı 1999’da 133’ten 152’ye yükselmiştir. Bu dönemde Türkiye’de PKK ve solcu D-HKPC ve en az 10 farklı dini karakteristik terörist grup faaliyeti gözlenmektedir. Terör saldırılarının 2000’li yılların başında azaldığı, ancak 2012’den bu yana Irak ve Suriye’deki iç karışıklık nedeniyle önemli ölçüde arttığı söylenebilir. Sezgin yapmış olduğu çalışmada 1970-2016 yılları arasında sadece 1980, 2004, 2006 ve 2010 yıllarının diğer yıllara göre daha hassas olduğunu tespit etmiştir. Bu yıllar için Ticaret Terörizm Değerlendirme Endeksi (TTEI) değeri sırasıyla -6.85, 1.70, -2.93 ve -1.16 olarak bulunmuştur. 1980 olağanüstü bir yıl olduğundan (hem dış ticaret rejimi değişikliği hem de askeri bir darbe olduğu için) farklı bir sonuç beklenebilir. Başka bir deyişle, 46 yıllık analiz sırasında sadece 3-4 yıl hassas, kalan 43 yıl daha az hassas olarak bulunmuştur. Bu nedenle, terör saldırılarının Türkiye ekonomisinin uluslararası ticaretini olumsuz etkileyemeyeceğini söylenebilir (Sezgin, 2019: 55-66; Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, 2020).

### **3.3.4. Finans Sektörü Üzerindeki Etkileri**

Finansal piyasalar ekonomik etkinlik ve verimlilik açısından son derece önemli ve gerekli piyasalardır. Çünkü ekonomik sistem içerisinde kaynak ihtiyacı olan kişi ve kuruluşlar ile yatırımcılar arasındaki ilişkiyi sağlayan mekanizmalardır. Bu nedenle risk kavramı, finansal piyasalar söz konusu olduğunda daha da önem kazanmaktadır

(Ağırman et.al. 2014). Ülkelerde ekonomik, siyasi ve sosyal alanlarında yaşanan istikrarsızlıklar ve belirsizlikler finansal piyasalar üzerinde son erece etkilidir. Belirsizlik ve istikrarsızlığın düzeyi finansal piyasaların etkilenme derecesini belirleyen önemli faktörlerden birisidir. Bu belirsizliği ve istikrarsızlığı yaratan önemli faktörlerden biriside terörizmdir. Terörist eylemler, belirsizlik ve güvensizliği önemli ölçüde arttırarak ülkelerin makroekonomik yapıları üzerinde olumsuzluklar yaratmaktadır. Terörist eylemlerin büyüklüğü ve toplumda yarattığı etkide piyasalardaki oynaklığın düzeyini belirlemektedir (Algan et.al. 2016).

Günümüze kadar ki yapı incelendiğinde büyük terör saldırılarının kısa vadede finansal piyasaları olumsuz etkileyebildiği ancak uzun vadede finansal piyasaların şoku emerek etkili bir şekilde işlemeye devam ettiği görülmektedir. Gelişmiş ekonomilerin finansal piyasalarının terör şoklarına karşı daha dayanıklı olduğu söylenebilir. Oysa gelişmekte olan piyasalardaki terör şokları hem getiri hem de oynaklık üzerinde daha büyük etkiye sahiptir. Bir ülkede yaşanan terörist eylemlerdeki artış ortalama o ülkenin kredi notunu da olumsuz etkiler (Global Terrorism Index, 2019)

### **3.3.5. Terörizmin GSYH Üzerine Etkileri**

Ekonomik büyüme bir ülkenin belirli bir dönemde ürettiği mal ve hizmet miktarında reel olarak ortaya çıkan yüzdesel artıştır. Terör, ekonomide belirsizlik ortamı oluşturarak ve kısa vadede ekonomik büyümeyi engelleyerek ulusal bir ekonomide istikrarı bozmaya yönelik olarak kullanılan bir araçtır. Terörist faaliyetler ekonomik istikrarı kademeli bir biçimde bozan bir ortam oluşturmaktadır. Terörist eylemlerinin ilk etkisi, belirsizliklerin artması şeklinde kendini göstermektedir. Bu etki, hem yatırımları duraklatırken hem de iktisadi işlemlerin maliyetini yükselterek firmaların kâr marjını azaltmaktadır. Aynı zamanda bu süreçte yurtiçi tasarrufların bir bölümü terör eylemlerine karşı askeri amaçlı olarak kullanılmak üzere kanalize edilmektedir. Yani terörle mücadelenin ekonomide bir dışlama etkisi yarattığı söylenebilir. Terörist faaliyetlerin bir diğer etkisi, fiziki altyapı ile sabit sermaye yatırımlarını tahrip olmasıdır. Son olarak turizm gelirleri ile doğrudan yabancı sermaye girişleri de

terörizmden olumsuz yönde etkilenecektir. Uzun vadede ele aldığımız da ise terörle mücadelenin işlem maliyetlerini yükselterek verimliliği düşüreceği kabul edilmektedir (Ak, Aydın & Dindar, 2015: 1-16).

2014'te, tüm dünyada terör saldırıları sonucunda hayatını kaybedenlerin sayısı bir önceki yıla göre yüzde 80 artmıştır. Terör saldırılarının yol açtığı toplam zarar ise yaklaşık 52,9 milyar dolar civarındadır. Bu rakam Bulgaristan'ın bir yıllık gayrisafi yurtiçi hasılasına yakın düzeydedir. Ayrıca terör faaliyetlerinin ve saldırılarının ülkeler üzerindeki olumsuz etkisini gösteren Küresel Terör Endeksine bakıldığında, 2014 yılı itibariyle Listede ilk 10 ülke içerisinde Irak (10), Afganistan (9,2), Nijerya (9,2), Pakistan (9), Suriye (8,1), Hindistan (7,7), Yemen (7,6), Somali (7,6), Libya (7,2) ve Tayland (7,2) yer aldığı görülmektedir. Türkiye 2014 yılı itibariyle (5,73) 27. sırada yer almaktadır. 2019 Küresel Terörizm Endeksi'ne (GTI) göre ise terörizme bağlı ölümler 2014'te zirve yaptıktan sonra dördüncü yılda da düşüş göstermiştir. Ölüm sayısı 2014'ten bu yana yüzde 52 azalmış ve 33.555'ten 15.952'ye düşmüştür. Toplam ölüm sayısı 2018'de yüzde 15'in üzerinde düşüş göstermiştir. Terörizmdeki düşüşe, terörizmin küresel ekonomik etkisinde bir azalmanın da eşlik ettiği görülmektedir. 2018'de yüzde 38 oranında azalarak 33 milyar dolara gerilemiştir. Türkiye 2019 Küresel Terörizm Endeksi'nde (6,55) 16. Sırada yer almaktadır. Çeşitli ülkeler üzerinde yapılan çalışmalarla terörizmin ekonomi üzerindeki olumsuz etkileri daha ayrıntılı bir şekilde ölçülmeye çalışılmıştır. 1960'ların sonlarında İspanya'da Bask bölgesinde terörizmin patlak vermesinden sonra, bölgedeki ekonomik büyümenin yüzde on azaldığı görülmektedir. Pakistan'da da terörist olayların sayısındaki artış kişi başına GSYH büyümesinin azalmasına neden olmuştur. Terörün ekonomik büyüme üzerindeki etkisi daha çok bölgesel düzeyde görülmüştür. Benzer şekilde, terörizm 1970-2004 yılları arasında 42 Asya ülkesinde kişi başına düşen GSYH'yı da olumsuz etkilemiştir. Milyon kişi başına ilave bir terör olayının kişi başına düşen GSYH'yı ortalama yüzde 1,5 oranında azalttığı tespit edilmiştir. 1968'den 2000'e kadar 177 ülkede uluslararası terörizm, kişi başına düşen GSYH'yi yüzde 1,5'e kadar olumsuz etkilemiştir. Türkiye üzerine yapılan araştırmaların sonuçlarında ekonominin genişleyici bir aşamada olduğu zaman terörizmin ekonomi üzerinde ciddi olumsuz etkileri olduğunu göstermektedir.



1988'den 2001'e yaşanan terörist eylemlerin illerin GSYH'sın da düşüşlere neden olduğu söylenebilir (Global Terrorism Index, 2019).



## SONUÇ

Terörizm, çeşitli insanlar ve gruplar tarafından belirli bir hedefe ulaşmak için kullanılan şiddet içeren bir stratejidir. Uzun vadeli belirli siyasi veya sosyal hedeflere ulaşmak için kısa dönemli bir taktiktir. Terörizmin etkinliği, teröristlerin düşmanları, yani hükümetler ve güvenlik güçleri ile olan stratejik etkileşimlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkar.

İnsan haklarına saygı ve hukukun üstünlüğü, teröre karşı küresel mücadelenin temeli olmalıdır. Bu, terör eylemlerini önlemeyi, bu tür suç eylemlerinden sorumlu olanları kovuşturmayı ve insan haklarını ve hukukun üstünlüğünü teşvik etmeyi ve korumayı amaçlayan ulusal terörle mücadele stratejilerinin geliştirilmesini gerektirir. Hukukun üstünlüğü ve insan hakları ihlali, etnik, ulusal ve dini ayrımcılık, siyasi dışlanma ve sosyo-ekonomik marjinalleşme dahil olmak üzere, terörün yayılmasına elverişli koşulları engellemek için önlemler almak anlamına gelmektedir.

Terörizm geçmişte olduğu gibi günümüzde de dünyanın en önemli sorunlarından birisidir. Elbette bu inkâr edilemez bir gerçektir ancak günümüzde suç unsuru teşkil etmeyen ve kontrol edilebilecek çok daha yaygın risklerden daha fazla insanın öldüğünü de göz ardı etmemek gerekir.

Terörizm ile mücadelede terörizmin meşrulaştırılmaması, şehitlik kültürü ile mücadele edilmesi, terörizme etkili tepkiler geliştirilmesi, dinler arası diyalogu kolaylaştırmak, gelecekteki saldırılara karşı kırılganlığı azaltmak için hukukun ve Uluslararası Ceza'nın rolünü iyileştirmek gerekir.

Türkiye coğrafik ve jeopolitik konumu itibariyle oldukça hassas bir konumdadır. Terörizm kaynaklı ölümlerin bölgesel olarak yaklaşık % 80'ini ve küresel çaptaki terörizm kaynaklı ölümlerinde üçte birini oluşturan Irak ve Suriye ile sınır komşusudur. Üstelik her iki bölgede de siyasi ve askeri olarak aktif rol almaktadır. Bu kırılgan yapıyla iç içe olan Türkiye, Dünyada terörizmden en çok etkilenen ülkelerin de başında gelmektedir.

Türkiye'nin terörizme karşı verdiği mücadelenin yaklaşık olarak 40 yıldır devam ettiği söylenebilir. Terörist eylemlerin ilk defa ortaya çıktığı dönemlerde bu eylemlerin önemsenmemesi sorunun daha da karmaşık bir hale gelmesine neden olmuştur. İlk başlarda terörle mücadelenin sadece silahlı mücadele olarak algılanması durumun çözümsüzlüğünü daha da arttırmıştır. Zamanla terörün çok boyutlu bir sorun olduğu ve silahlı mücadele dışındaki unsurlarında devreye sokulması gerektiğinin anlaşılmaya başlanmasıyla beraber terörle mücadele konusunda sistemde önemli bir değişim ve dönüşümün yaşandığı görülmektedir.

Türkiye'de terörizmin tarihsel süreçteki gelişimine bakıldığında terörist faaliyetleri başlangıcına ve etkin olduğu döneme göre üç döneme ayırmak mümkündür. Bu dönemler; 1970'li yıllarda başladığı kabul edilen Sol İdeoloji Temelli terörizm, 1980'li yıllardan sonra Türkiye'nin gündemine giren Etnik Kökenli ve Ayrılcı Terörizm ve 1990'lı yıllardan itibaren etkinliğini arttırmaya başlayan dini istismar eden Dini Temelli Terörizm olarak sınıflandırılabilir.

Terörizmin ekonomik sonuçlarını çok net bir şekilde ortaya koymak kolay bir şey değildir. Terörün en acil ve ölçülebilir etkisi fiziksel yıkımdır. Terörizm yoluyla insan ve fiziksel sermaye yok edilir. Değerli mallar ve hizmetler üretmiş olabilecek üretken kaynaklar yok edilirken, diğer kaynaklar neredeyse her zaman orduyu ve savunmayı güçlendirmek için diğer üretken kullanımlardan yönlendirilmektedir. Askeri harcamalar genellikle uyarıcı olarak belirtilse de, bunların hiçbiri zenginlik yaratmaz veya yaşam standardını arttırmaz. Terörist saldırıların yakınında bir yerde yaşamazsanız bile, dolaylı olarak olumsuz etkilenilmesi söz konusudur. Bunun nedeni, her türlü piyasanın belirsizlikten nefret etmesidir. Ancak küresel terörizmin tehditleri ve saldırıları artmaya devam ettikçe, piyasaların gittikçe teröre karşı daha dirençli hale geldiği de görülmektedir.

Terörizmin Türkiye ekonomisinde yarattığı makroekonomik etkilerin olumsuz olduğu söylenebilir. Bu etkiler özellikle turizm ve yatırımlar açısından bölgesel anlamda daha net anlaşılmaktadır. Finans piyasaları üzerindeki etkisinin ise ulusal hatta uluslararası düzeyde olduğu görülmektedir. Dış ticaret açısından ise çok önemli bir etkisinin olduğu bulunamamıştır.

Günümüzde terörizmin hem ulusal ve uluslararası boyutları vardır ve her iki perspektiften de toplumsal, siyasi, ekonomik ve güvenlik açısından tehdit oluşturan en önemli unsurlardan birisidir. Dünyada terörizm tehdidin tamamen yok edilmesi mümkün değildir. Ne kadar etkili mücadele edilirse edilsin terörizm tarihsel süreçte farklı zaman ve mekânlarda, farklı şekillerde yeniden ortaya çıkmıştır ve çıkmaya da devam edecektir.



## KAYNAKÇA

Abadie, A. (2006). Poverty, Political Freedom, and The Roots of Terrorism. *American Economic Review*, 96(2), 50-56.

Abbasi, N. M. (2013). Impact of Terrorism on Pakistan. *Strategic Studies*, 33(2).

Ağırman, E., Özcan, M., & Yılmaz, Ö. (2014). Terörizmin Finansal Piyasalara Etkisi: Ampirik Bir Çalışma. *Journal of BRSA Banking & Financial Markets*, 8(2). BDDK, <https://www.bddk.org.tr/>

Ak, M. Z., M. K. Aydın & M. Didar (2015). Terörle Büyüme Arasındaki İlişki: Literatür İncelemesi, *Bilgi* (31), Kış, <https://dergipark.org.tr/>

Algan, N., Balcılar, M., & Bal, H. (2016) Terörizmin Finansal Piyasalara Etkisi: Türkiye Örneği Impact of Terrorism on Financial Markets: The Case of Turkey.

Alp, İ. A. (2013). Terörün ekonomik etkileri. *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, 4(1), 1-19.

Arthur P & K. Cowell-Meyers (2019).Irish Republican Army, Encyclopaedia Britannica, Dec 16, <https://www.britannica.com/topic/Irish-Republican-Army>

Australian National University (2020). Terror to Terrorism: A History, <https://programsandcourses.anu.edu.au/2020/course/HIST1209>

Aven T. & S. Guikema (2015). On the Concept and Definition of Terrorism Risk, *Risk Analysis*, Vol. 35, No. 12, DOI: 10.1111./risa.12518 Perspective, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/risa.12518>

Baker, D. Mc. A (2014) "The Effects of Terrorism on the Travel and Tourism Industry," *International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage*: Vol. 2:

Iss. 1, Article 9. doi: <https://doi.org/10.21427/D7VX3D>,  
<https://arrow.tudublin.ie/ijrtp/vol2/iss1/9>

Bandyopadhyay, S, Sandler, T, Younas, J. (2014). “Foreign direct investment, aid, and terrorism”. *Oxford Economic Papers*, 25-50. doi: 10.1093/oep/ gpt026.

Bandyopadhyay, S. (2016). How Does Terrorism Affect Trade?, Federal Reserve Bank of St. Louis, December 6, <https://www.stlouisfed.org/on-the-economy/2016/december/how-terrorism-affect-trade>

Barındık, G. (2018). Türkiye’de Yaşanan Terör Olayları, INDIGO, 8 Ocak, <https://indigodergisi.com/2018/01/turkiye-teror-olaylari-1993-2018/>

Basuchoudhary, A., & Shughart, W. F. (2010). On Ethnic Conflict and The Origins of Transnational Terrorism, *Defence and Peace Economics*, 21(1), 65-87.

Becker, M. (2006). “Peruvian Shining Path,” **Revolutionary Movements in World History, From 1750 to the Present**, ed. James V. DeFronzo, Santa Barbara, ss.651-653 <http://www.yachana.org/research/sendero.pdf>

Bergen, P. L. (2019). September 11 Attacks, *Encyclopaedia Britannica*, November 26, <https://www.britannica.com/event/September-11-attacks/The-attacks>

Bezić, H., T. Galović & P. Mišević (2016). The Impact of Terrorism on the FDI of the EU and EEA Countries, *Zb. rad. Ekon. fak. Rij.*, vol. 34, No. 2 pp. 333-362

Bilgiç M. S. (2014). Terör ve Terörle Mücadele, Rapor No:17, BİLGESAM, <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-167-2014040827rapor17.pdf>

Bittner, E. (1965). The concept of organization, *Social Research* 32(3): 239–255, <https://pdfs.semanticscholar.org/74fd/38e6789b5b0d23c608b9a84565b680684a56.pdf>

- Bjornehed E. (2004). Narco-Terrorism: The Merger of the War on Drugs and the War on Terror, *Global Crime*, Vol. 6, No. 3&4, August–November, pp. 305–324, <https://www.diplomatie.gouv.fr/IMG/pdf/drogue-terreur.pdf>
- Bottenberg, D. (2019). A Conflict Theory and Historical Analysis on the Causalities of Terrorism: And the causes of the 9/11 attacks as a case study.
- Brahimi A. (2019). Ideology and Terrorism, *The Oxford Handbook of Terrorism*, April, Edited by Erica Chenoweth, Richard English, Andreas Gofas, and Stathis N. Kalyvas, DOI:10.1093/oxfordhb/9780198732914.013.17, <https://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780198732914.001.0001/oxfordhb-9780198732914-e-17>
- Bruce G. (2013). Definition of Terrorism-Social and Political Effects, *Journal of Military and Veterans' Health*, 21 (2): pp. 26-30, <https://jmvh.org/article/definitionof-terrorism-social-and-political-effects/>
- Bunzel, C. (2013). The Islamic State of Disobedience: al-Baghdadi Triumphant. 5 October. <http://www.jihadica.com>. 11.01.2019.
- Burgess, M. (2015). A Brief History of Terrorism, February 13, <https://www.pogo.org/investigation/2015/02/brief-history-of-terrorism/>
- Butler, T. (2015). What causes terrorism, *Retrieved May, 18, 2017*.
- Bruneau E. (2016). Understanding the Terrorist Mind, *Cerebrum*, PMID: PMC5198759, PMID: 28058095, Nov 1, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5198759/>
- Cavendish R. (2015). ~~The Ku Klux Klan founded~~, The white supremacist group was founded on December 24th, 1865, Published in History Today, Volume 65 Issue 12 December, <https://www.historytoday.com/archive/ku-klux-klan-founded>

Charvat M. J. (2018). Cyber Terrorism: A New Dimension in Battlespace, [https://ccdcoe.org/uploads/2018/10/05\\_CHARVAT\\_Cyber-Terrorism.pdf](https://ccdcoe.org/uploads/2018/10/05_CHARVAT_Cyber-Terrorism.pdf)

Chatterjee, T. (2019), "Terrorism, Public Expenditure, and Trade Policy: A Theoretical Inquiry", Das, R. (Ed.) *The Impact of Global Terrorism on Economic and Political Development*, Emerald Publishing Limited, pp. 5-21. <https://doi.org/10.1108/978-1-78769-919-920191003>

Clauset A. & Gleditsch K. S. (2012). The Developmental Dynamics of Terrorist Organizations, NCBI, Nov. 21, 7(11), <https://www.ncbi.nlm.nih.gov>

Coggins, B. L. (2015). Does state failure cause terrorism? An empirical analysis (1999–2008), *Journal of Conflict Resolution*, 59(3), 455-483.

Council of the European Union (2002), Council Framework Decision 2002/475 on Combating Terrorism, 13 June 2002. <https://www.refworld.org/docid/3f5342994.html>

Council of Europe (2019). Financing of Terrorism, Committee of Experts on the Evaluation of Anti-Money Laundering Measures and the Financing of Terrorism, <https://www.coe.int/en/web/moneyval/implementation/financing-terrorism>

Counter Extremism Project (2020). Hamas, [https://www.counterextremism.com/sites/default/files/threat\\_pdf/Hamas-01072020.pdf](https://www.counterextremism.com/sites/default/files/threat_pdf/Hamas-01072020.pdf)

Çelik, N. & M. Karaçuka (2017). Terör Saldırılarının Turizm Sektörü Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneğinde Ampirik Bir Analiz, *Ege Akademik Bakış*, Cilt 17, Sayı 3, Temmuz, Doi: 10.21121/eab.2017328399, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/561735>



Çetin, I., Keser, H. Y., & Ay, S. (2019). Intercontinental and Regional Evaluation of Terrorism and Its Economic Effects, *In The Impact of Global Terrorism on Economic and Political Development: Afro-Asian Perspectives* (pp. 95-108), Emerald Publishing Limited.

De Mesquita, E. B. (2005). The Quality of Terror, *American Journal of Political Science*, 49(3), 515-530.

Elazığ Emniyet Müdürlüğü (2019). Terör ve Terörizm, <http://www.elazig.pol.tr/teror-ve-terorizm>

Encyclopaedia Britannica (2019). Ku Klux Klan, August 21, <https://www.britannica.com/topic/Ku-Klux-Klan>

English R. (2003). *Armed Struggle The History of the IRA*, Oxford University Press, USA

FATF, Terrorist Financing, 29 February 2008, <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/FATF%20Terrorist%20Financing%20Typologies%20Report.pdf>

Feridun, M. (2011). Impact of terrorism on tourism in Turkey: empirical evidence from Turkey. *Applied Economics*, 43(24), 3349-3354.

Fisk, R. (2007). *The great war for civilisation: The conquest of the Middle East*. Vintage.

Freeman, C. (2014). Meet Abu Bakr al-Baghdadi, al-Qaeda's new poster boy for the Middle East. <https://www.dnaindia.com/world/report-meet-abu-bakr-al-baghdadi-al-qaeda-s-new-poster-boy-for-the-middle-east-1949849>. (11.09.2019).

- Frey, B. S., Luechinger, S., & Stutzer, A. (2007). Calculating tragedy: Assessing the costs of terrorism. *Journal of Economic Surveys*, 21(1), 1-24.
- Fletcher, G. P. (2006). The Indefinable Concept of Terrorism, *Journal of International Criminal Justice*, Volume 4, Issue 5, November 1, <https://doi.org/10.1093/jicj/mql060>, <https://academic.oup.com>
- Fridlund, M. (2019). Terrorism: A Very Brief History, *The Conversation*, March 8, <http://theconversation.com/terrorism-a-very-brief-history-107538>
- Global Economic Costs of Terrorism from 2000 to 2018, 2019, <https://www.statista.com/statistics/489649/global-economic-costs-of-terrorism/>
- Global Terrorism Database (GTD) (2019), Defining Terrorism, 07 Aralık 2019 <https://www.start.umd.edu/gtd/>
- Global Terrorism Index (2019). Measuring the Impact of Terrorism, November, <http://visionofhumanity.org/app/uploads/2019/11/GTI-2019web.pdf>
- Gondane A. (2006). Lessons from India: Confronting The Sociological Causes of Terrorism, The Henry L. Stimson Center and Joint Secretary, Ministry of External Affairs, July 1, <https://www.stimson.org/sites/default/files/file-attachments/>
- Government of Canada (2019). What is Terrorist Financing?, Financial Transactions and Reports Analysis Centre of Canada, 16 August, <https://www.fintrac-canafe.gc.ca/fintrac-canafe/definitions/terrorist-terroriste-eng>
- Gregory K. (2009). Shining Path, Tupac Amaru (Peru, leftists), An overview of Peruvian terrorist groups, Shining Path and Tupac Amaru, Council Foreign Relations, August 27, <https://www.cfr.org/backgrounder/shining-path-tupac-amaru-peru-leftists>

- Grothaus N. (2011). Types of Terrorism, Hand of Reason, <http://handofreason.com/2011/featured/types-of-terrorism>
- Gulmohamad, Z. K. (2014). The Rise and Fall of the Islamic State of Iraq and Al-Sham (Levant) ISIS. *Global security studies*, 5(2).
- Gümüş K. (2017). Bir İstihbarat ve Suç Örgütü Olarak FETÖ, Kriter, Yıl: 2, Sayı: 15, Temmuz-Ağustos, <https://kriterdergi.com/kemalgumus/bir-istihbarat-ve-suc-orgutu-olarak-feto>
- Gürel S. (2016). Türkiye’de Terör Örgütlerinin Finans Kaynakları, Avrasya Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Cilt 3, Sayı 1, <https://www.wasead.com>
- Hannah R., J. Hasell, C. Appel & M. Roser (2020). "Terrorism". *Published online at OurWorldInData.org.*, <https://ourworldindata.org/terrorism>
- Harmon C. C. (2001). Five Strategies of Terrorism, *Small Wars and Insurgencies*, 12:3, 39-66, DOI: 10.1080/714005398, <https://www.tandfonline.com>
- Hastings, T. H. (2004). *Nonviolent response to terrorism*. McFarland.
- Helvacıköylü, G. (2007). Terör Nedir?, *TASAM*, 13 Şubat, [https://tasam.org/tr-TR/Icerik/515/teror\\_nedir](https://tasam.org/tr-TR/Icerik/515/teror_nedir)
- History (2019). ISIS, June 7, <https://www.history.com/topics/21st-century/isis>
- Hoffman, B. (2006). *Inside Terrorism*, Columbia University Press, ss: 40-41.
- Horsley, R. A. (1986). The Zealots. Their Origin, Relationships and Importance in the Jewish Revolt Novum Testamentum, *BRILL*, Vol. 28, Fasc. 2 (Apr., 1986), <https://www.jstor.org/stable/pdf/1560435.pdf>
- IHS Markit, Number of Terrorist Attack, 2009-2018, 2019, <https://ihsmarket.com/products/janes-intelligence-review.html>

IHS Markit, Number of Terrorist Attack, 2009-2018, 2019, <https://ihsmarkit.com/products/janes-intelligence-review.html>

Insight Crime (2020). Shining Path, January 22, <https://www.insightcrime.org/peru-organized-crime-news/shining-path-profile/>

International SOS (2020). Travel Risk Outlook 2020, Ten Predictions, [http://images.learn.internationalsos.com/Web/InternationalSOS/%7Bb25b463c-dc20-4f92-8d12-d3087c31e1cb%7D\\_Travel\\_Risk\\_Outlook\\_2020\\_-\\_Ten\\_Predictions\\_Ed1.pdf](http://images.learn.internationalsos.com/Web/InternationalSOS/%7Bb25b463c-dc20-4f92-8d12-d3087c31e1cb%7D_Travel_Risk_Outlook_2020_-_Ten_Predictions_Ed1.pdf)

INTERPOL (2019). Radiological and Nuclear Terrorism, <https://www.interpol.int/Crimes/Terrorism/Radiological-and-Nuclear-terrorism>

Jackson, B. A., L. Dixon & V. A. Greenfield (2007) Economically Targeted Terrorism A Review of the Literature and a Framework for Considering Defensive Approaches, Technical Report, RAND, <http://www.rand.org/>

Jackson, R., & Pisiu, D. (2018). *Contemporary debates on terrorism*. Routledge.

Javed U. (2019). Ideology and Terrorism, Inter Press Service, December, <http://www.ipsnews.net/2016/07/ideology-and-terrorism/>

Jenkins J. P. (2018). Terrorism, *Encyclopaedia Britannica*, 26 October, <https://www.britannica.com/topic/terrorism>

Jenkins J. P. (2018). Red Army Faction, *Encyclopaedia Britannica*, 11 August, <https://www.britannica.com/topic/terrorism>

Joscelyn, T. (2013). Al Qaeda in Iraq, Al Nusrah Front emerge as rebranded single entity. 9 April 2013.

[https://www.longwarjournal.org/archives/2013/04/the\\_emir\\_of\\_al\\_qaeda.php](https://www.longwarjournal.org/archives/2013/04/the_emir_of_al_qaeda.php).  
11.01.2019.

Keefer, P., & Loayza, N. (Eds.). (2008). *Terrorism, economic development, and political openness*. Cambridge University Press. P.18)

Khan, A., & Estrada, M. A. R. (2016). The effects of terrorism on economic performance: the case of Islamic State in Iraq and Syria (ISIS). *Quality & Quantity*, 50(4), 1645-1661.

Khashoggi, J. (2014). ISIS outshines al-Qaeda's cruelty. 11 January. [english.alarabiya.net/en/views/news/middle-east/2014/01/11/ISIL-outshines-al-Qaeda-s-cruelty.html](http://english.alarabiya.net/en/views/news/middle-east/2014/01/11/ISIL-outshines-al-Qaeda-s-cruelty.html). 11.01.2019.

Khokhlov I. (2017). Ideological Justification of Terrorism as a Political Tool, *Mirovaya Ekonomika Otnosheniya*, Vol. 61, No. 1, pp. 47-52, <https://doi.org/10.20542/0131-22272017-61-1-47-52>

Krieger T. & Meierrieks D. (2019). The Economic Consequences of Terrorism for the European Union, ECONSTOR, Working Paper, Diskussionsbeiträge, January, No. 2019-02, <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/191637/1/>

Kristopher K., K. K. Robison, E. M. Crenshaw & J. K. Creig (2006). The Social Origins of Islamist and Leftist Transnational Terrorism, *Social Forces*, Vol. 84, No. 4 Jun, pp. 2009-2026, Published by: Oxford University Press Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/3844487>

Krueger, A. B., & Malečková, J. (2003). Education, Poverty and Terrorism: Is There A Causal Connection?, *Journal of Economic Perspectives*, 17(4), 119-144.

Krueger, A. B., & Laitin, D. D. (2008). Kto Kogo?: A Cross-Country Study of the Origins and Targets of Terrorism, *Terrorism, Economic Development, and Political Openness*, 148-173.

- Kuzmanov, Z. (2018). International Terrorism: Anthropology, History And Recent Events, *Contemporary Macedonian Defense/Sovremena Makedonska Odbrana*, 35(2).
- LaFree, G., Dugan, L., Xie, M., & Singh, P. (2012). Spatial and temporal patterns of terrorist attacks by ETA 1970 to 2007. *Journal of Quantitative Criminology*, 28(1), 7-29.
- Laqueur, W. (2000). *The new terrorism: Fanaticism and the arms of mass destruction*. Oxford University Press on Demand.
- Laub, Zachary (2014). Hamas, Council on Foreign Relations, August 1, <https://www.cfr.org/backgroundunder/hamas>
- Levav I. (2006). Terrorism and Its Effects on Mental Health, *World Psychiatry*, Feb. 5 (1), pp. 35-36, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1472253/>
- Liang, H., & Zhang, Y. (2019). The Public Horizon: Anti-terrorism Work Under the Belt and Road Initiative Entails Major Responsibilities and a Long Road. In *The Theoretical System of Belt and Road Initiative* (pp. 79-82). Springer, Singapore.
- Lin T. C. W. (2016). Financial Weapons of War, *Minnesota Law Review*, Vol. 100, p. 1377-1441, [https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract\\_id=2765010](https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2765010)
- Llussá, F., & Tavares, J. (2011). Which terror at which cost? On the economic consequences of terrorist attacks. *Economics Letters*, 110(1), 52-55.
- Mango A. (2005). **Turkey and The War on Terror for Forty Years We Fought Alone**, Routledge Taylor & Francis Group, London and Newyork, ISBN 0–415–35001–8

Männik, E. (2009). Terrorism: Its Past, Present and Future Prospects, *KVÜÖA Toimetised*, (12), 151-171. <https://www.ksk.edu.ee/en/wp-content/uploads/2011/03/KVUOA>

Martin G. (2017). Types of Terrorism, Developing Next Generation Countermeasures for Homeland Security Threat Prevention, Chapter, January, DOI: 10.4018/978-1-5225-0703-1.ch001, <http://www.igi-global.com>

McCormick, G. H. (1990). "The Shining Path And The Future Of Peru", RAND's National Defense Research Institute, Erişim: <http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/reports/2005/R3781.pdf>

McIntosh C. & I. Storey (2019). **Would terrorists set off a nuclear weapon if they had one? We shouldn't assume so**, Bulletin of the Atomic Scientists, November 20, <https://thebulletin.org/2019/11/would-terrorists-set-off-a-nuclear-weapon-if-they-had-one-we-shouldnt-assume-so/>

Metropoulos E. & J. S. Platt (2018). Global Cyber Terrorism Incidents on the Rise, Marsh & McLennan Companies, <https://www.mmc.com/insights/publications/2018/nov/global-cyber-terrorism-incidents-on-the-rise.html>

Michael, S. (2007). Terrorism A Socio-Economic and Political Phenomenon with Special Reference to Pakistan, *Journal of Management and Social Sciences*, 3(1), 35-46.

Ministry of Defense (2014). International Terrorism, Issues in the International Community, Security Environment Surrounding Japan, Defense of Japan, pp. 102-104, [https://www.mod.go.jp/e/publ/w\\_paper/pdf/2014/DOJ2014\\_1-2-3\\_web\\_1031.pdf](https://www.mod.go.jp/e/publ/w_paper/pdf/2014/DOJ2014_1-2-3_web_1031.pdf)

Mockaitis, T. R. (2007). *The "New" Terrorism: Myths and Reality*, Greenwood Publishing Group, p.2)

Mollie Williams M. & D. C. Sizemore (2019). Biologic, Chemical, and Radiation Terrorism Review, NCBI, March 8, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK493217/>

National Research Council (2006). Strengthening Long-Term Nuclear Security: Protecting Weapon-Usable Material in Russia, Washington DC, The National Academic Press, <https://doi.org/10.17226/11377>

Newman, E. (2006). Exploring the “Root Causes” of Terrorism, *Studies in Conflict & Terrorism*, 29(8), 749-772.

Nitsch, V., & Schumacher, D. (2004). Terrorism and international trade: an empirical investigation. *European Journal of Political Economy*, 20(2), 423-433.

Odu, S. N., Simon, I., & James, I. A. (2015). Terrorism: A Socio-Economic and Political Phenomenon, Causes and Impacts In Nigeria, *Center for Disaster Risk Management and Development Studies*, Ahmadu Bello University Zaria, Nigeria.

OECD (2019), Money Laundering and Terrorist Financing Awareness Handbook for Tax Examiners and Tax Auditors, OECD, Paris. [www.oecd.org/tax/crime/money-laundering-and-terrorist-financing-awareness-handbook-for-tax-examiners-and-taxauditors.pdf](http://www.oecd.org/tax/crime/money-laundering-and-terrorist-financing-awareness-handbook-for-tax-examiners-and-taxauditors.pdf)

OHCHR (2019), Human Rights, Terrorism and Counter-terrorism, Fact Sheet No. 32. 09 Aralık 2019, <https://www.ohchr.org>

Öcal, N & J. Yıldırım (2020). Regional effects of terrorism on economic growth in Turkey: A geographically weighted regression approach, SAGE, Jan 16, <http://jpr.sagepub.com/content/47/4/477>

Omay, T., B. T. Araz & D. Ilalan (2011). The effects of terrorist activities on foreign direct investment: nonlinear Evidence, MPRA, MPRA Paper No. 31015,



posted 20 May 2011 19:25 UTC, 9 April, <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/31015/>

Özeren S. (2012). Devlet Güvenliği, Ankara, Polis Akademisi.

Petersan, F. (2014), Islamic State of Iraq and the Levant (ISIS): an explainer. 7 January 2014. <https://www.abc.net.au/news/2014-01-07/islamic-state-of-iraq-and-the-levant-28isis29/5186134>. (11.01.2019).

Pereda N. (2013). Systematic Review of The Psychological Consequences of Terrorism Among Child Victims, *International Review of Victimology*, February 12, <https://doi.org/10.1177/0269758012472771>

RAND Corporation (2006). U.S. Counterterrorism Strategy Must Address Ideological and Political Factors at the Global and Local Levels, Research Brief, RB – 202 – AF, <https://www.rand.org>

Raphaeli N. (2003). Financing of Terrorism: Sources, Methods, and Channels, *Terrorism and Political Violence*, 15:4, 59-82, <https://doi.org/10.1080/09546550390449881>

Rapoport, D. C. (2001). Sept 11 and the History of Terrorism, *Journal of Terrorism and Political Violence*, December, 100 (650). <https://www.researchgate.net>

Rasul, F., & Iqbal, N. (2019). What Determines the Global Terrorism? An Empirical Investigation for Developed and Developing Countries. *Pakistan Vision*, 20(2), 297.

Reach Out Com (2020). Understanding Terrorism, <https://au.reachout.com/articles/understanding-terrorism>

Reich W. (1998). Origins of Terrorism, Psychologies, Ideologies, Theologies, States of Mind, December 1, Woodrow Wilson Center Press; 1 edition, USA,

- Reinares, F. (2004). Who are the terrorists? Analyzing changes in sociological profile among members of ETA. *Studies in Conflict and Terrorism*, 27(6), 465-488.
- Richardson, R. B. (2010). *The contribution of tourism to economic growth and food security* (No. 1093-2016-88021).
- Ritchie H., J. Hasel, C. Appel & M. Roser (2019). Terrorism, <https://ourworldindata.org/terrorism>
- Roehl, W.S., & Fesenmaier, D.R. (1992). Risk perceptions and pleasure travel: an exploratory analysis. *Journal of Travel Research*, 30 (4), 17-26
- Ross, S. (2019). Top 5 Ways Terrorism Impacts the Economy, Investopedia, May 20, <https://www.investopedia.com/articles/markets/080216/top-5-ways-terrorism-impacts-economy.asp>
- Ruby C. L. (2002). The Definition of Terrorism, *Analyses of Social Issues and Public Policy*, <https://spssi.onlinelibrary.wiley.com/>
- Sabah (1999). IBDA-C Üstlendi, 22 Ekim, <http://arsiv.sabah.com.tr/1999/10/22/g05.html>
- Samimi, A. J., Sadeghi, S., & Sadeghi, S. (2011). Tourism and economic growth in developing countries: P-VAR approach. *Middle-East Journal of Scientific Research*, 10(1), 28-32.
- Samuels R. J. (2017). Drug Cartel, EncyLopaedia Britannica, June 8, <https://www.britannica.com/topic/drug-cartel#ref1232309>
- Sanchez-Cuenca, I. (2007). The dynamics of nationalist terrorism: ETA and the IRA. *Terrorism and Political Violence*, 19(3), 289-306.

- Sandler T & W. Enders (2004). An Economic Perspective on Transnational Terrorism, *European Journal of Political Economy*, Vol. 20, 301 – 316, <https://www.elsevier.com/locate/econbase>
- Sandler, T. and Enders, W. (2008) Economic consequences of terrorism in developed and developing countries: an overview, in P. Keefer and N. Loayza (eds) *Terrorism, Economic Development and Political Openness*, Cambridge University Press, P:2. New York.
- Sayarı S. (2010). Political Violence and Terrorism in Turkey,1976–80: A Retrospective Analysis, *Terrorism and Political Violence*, 22 (2), DOI:10.1080/09546550903574438
- Schmid A. (1988). Goals and Objectives of International Terrorism. In: Slater R.O., Stohl M. (eds.) *Current Perspectives on International Terrorism*, Palgrave Macmillan, London, [https://link.springer.com/chapter/10.1007%2F978-1-349-18989-2\\_3#citeas](https://link.springer.com/chapter/10.1007%2F978-1-349-18989-2_3#citeas)
- Schinkel, W. (2019). On the Concept of Terörizm, Feature Article: Theory and Practice, December 12, <https://www.researchgate.net/publication/31954909>
- Scheuer, M. (2004). *Imperial hubris: why the West is losing the war on terror*. Potomac Books, Inc..
- Security Service MI5 (2019). The international terrorist threat to the UK, International Terörizm, <https://www.mi5.gov.uk/international-terrorism>
- Sederer L., K. L. Ryan & J. F. Rubin (2003). *International Journal of Mental Health*, Vol. 32, No. 1, Spring, pp. 7-19.
- Shughart, W. F. (2006). An analytical history of terrorism, 1945–2000. *Public Choice*, 128(1-2), 7-39.

- Sitter, N. (2016). The History of Terrorism, April, Open Lecture, CMI, <https://www.cmi.no/events/1652-the-history-of-terrorism>
- SPLC (2020). Ku Klux Klan, <https://www.splcenter.org/fighting-hate/extremist-files/ideology/ku-klux-klan>
- Stepanova, E. A. (2008). *Terrorism in asymmetrical conflict: Ideological and structural aspects* (Vol. 23). Oxford University Press.
- Šeparović Z. P. (2018) “International Terrorism: Large-Scale Victimization”, Volume 13: Large-Scale Victimization as a Potential Source of Terrorist Activities, NATO Security through Science Series - E: Human and Societal Dynamics, pp. 20-29, <http://ebooks.iospress.nl/publication/8610>
- Sly, L. (2014). Al-Qaeda disavows any ties with radical Islamist ISIS group in Syria, Iraq. <https://www.washingtonpost.com>. 11.01.2019.
- Smith J. & A. Moncourt (2009). The Red Army Faction, A Documentary History, Volume 1: Projectiles For the People, Kersplebedeb and PM Press, ISBN: 9781604860290
- Start (2017). Ideological Motivations of Terrorism in the United States, 1970—2016, Background Report, November, [https://www.start.umd.edu/pubs/START\\_IdeologicalMotivationsOfTerrorismInUS\\_Nov2017.pdf](https://www.start.umd.edu/pubs/START_IdeologicalMotivationsOfTerrorismInUS_Nov2017.pdf)
- Şahin vd. (2018). Uluslararası Bir Tehdit Olarak FETÖ, Polis Akademisi II. Uluslararası Güvenlik Sempozyumu Raporu, Polis Akademisi Yayınları: 67, Rapor No: 20, Aralık, Polis Akademisi Başkanlığı, Uluslararası Terörizm ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi (UTGAM), ISBN: 978-605-4619-95-5.

- Şennur, S. (2019). International Trade and Terror Relationship in Turkey, *Sosyoekonomi*, Vol 27(40), <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/691329>
- Tavares, J. (2004) “The Open Society Assesses Its Enemies: Shocks, Disasters and Terrorist Attacks”, *Journal of Monetary Economics*, Vol. 51, No. 5, pp. 1039– 1070, doi: 10.1016/j.jmoneco.2004.04.009.
- T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı (2019), 3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanunu, (10 Aralık 2019). <https://www.hmb.gov.tr/3713-sayili-terorle-mucadele-kanunu>.
- T.C. İSTANBUL CUMHURİYET BAŞSAVCILIĞI (2017). Fetullahçı Terör Örgütü/ Paralel Devlet Yapılanmasının Genel Yapısı, Terör Örgütünün Mahrem Nitelikli Sözde TSK Yapılanması ve Yapılanmada Asker Şahıslardan Sorumlu Sivil Yönetici Unsurların Örgüt Mensubu Asker Şahıslarla İletişim Sağlama Yollarından Biri Olarak “Kamunun Kullanımına Açık Büfe, Market, Gazete Bayii vb. Yerlerde Kurulu Sabit ve Ayrıca Ankesörlü Hatların Kullanılması” Yöntemine İlişkin Tespit Ve Değerlendirme Tutanağı, Terör ve Örgütlü Suçlar Soruşturma Bürosu, Sayı: 2017/164168, [https://odatv.com/images2/2019\\_05/2019\\_05\\_14/tsk\\_mahrem-bufeyle\\_iletisim-rapor-30-04-2019.pdf](https://odatv.com/images2/2019_05/2019_05_14/tsk_mahrem-bufeyle_iletisim-rapor-30-04-2019.pdf)
- T.C. Ticaret Bakanlığı (2020). Dış Ticaret İstatistikleri, (Ocak-Aralık 2019), <https://www.ticaret.gov.tr/istatistikler/dis-ticaret-istatistikleri/dis-ticaret-istatistikleri-ocak-aralik-2019-31-01-2020>
- The Guardian (2010). A Brief History of ETA, 5 Sep., <https://www.theguardian.com/world/2010/sep/05/eta-history-in-dates>
- Thomas J. E. (2009). Narco-Terrorism: Could the Legislative and Prosecutorial Responses Threaten Our Civil Liberties?, 66 WASH. & LEE L. REV. 1881, pp. 1881-1920, <http://law2.wlu.edu/deptimages/Law%20Review/66-4ThomasNote.pdf>

TIMETURK (2017). IRA Örgütü Nedir?, 10.12, <https://www.timeturk.com/ira-orgutu-nedir/haber-800587>

TUIK, <http://www.tuik.gov.tr/>

Turk A. T. (2004). Sociology of Terrorism, *Annual Review of Sociology*, Vol. 30, pp. 271-286, <https://www.jstor.org/stable/29737694>

TÜRSAB, Turizmin Ekonomideki Yeri, <https://www.tursab.org.tr/>

United Nations (2018). Counter-Terrorism Module 1 Introduction to International Terrorism, United Nations Office on Drugs and Crime, [https://www.unodc.org/documents/e4j/18-04932\\_CT\\_Mod\\_01\\_ebook](https://www.unodc.org/documents/e4j/18-04932_CT_Mod_01_ebook)

United Nations (2018). Guidance Manual for Member States on Terörist Financing Risk Assessments, United Nations Office on Drugs and Crime, Vienna, [https://www.unodc.org/documents/terrorism/Publications/CFT%20Manual/Guidance\\_Manual\\_TF\\_Risk\\_Assessments.pdf](https://www.unodc.org/documents/terrorism/Publications/CFT%20Manual/Guidance_Manual_TF_Risk_Assessments.pdf)

United Nations (2018). Terrorism Financing, United Nations Security Council Counter-Terrorism Committee Executive Directorate (CED), <https://www.un.org>

Uzun C. D., M. H. Akgün & H. Yücel (2017). İddianamelerde 15 Temmuz Darbe Girişimi ve FETÖ, SETA Yayınları 87, 1. Baskı, ISBN: 978-975-2459-19-9

Victoroff J. (2005). The Mind of the Terrorist, A Review and Critique of Psychological Approaches, *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 49 No. 1, February 2005 3-42 DOI: 10.1177/0022002704272040

Vision Humanity (2019). Global Economic Impact of Terrorism Drops, <http://visionofhumanity.org/economics/global-economic-impact-of-terrorism-drops/>

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı (2020). 15 Temmuz: Türkiye’de Gerçekleşen 15 Temmuz Darbe Girişiminin Arkasındaki Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ), <https://www.yargitaycb.gov.tr/documents/15temmuzbrosurtr.pdf>

YASED (2019). Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2018 Yıl Sonu Değerlendirme Raporu, <https://www.yased.org.tr/ReportFiles/>

Yeo, W. (2019). Cyberterrorism: A Risk Assessment,

21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü (2013). Peru da Etnik Terör: Aydınlik Yol Terör Örgütü, 1 Temmuz, <https://21yite.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri/amerika-arastirmalari-merkezi/peru-da-etnik-teror-aydinlik-yol-teror-orgutu>

Wasike, C. N. (2019). Assessing the Future of Managing Economic and Financial Terrorism Risks in Kenya. In *Post-Conflict Security, Peace and Development* (pp. 97-111). Springer, Cham.

Weimann G. (2005) Cyberterrorism: The Sum of All Fears?, *Studies in Conflict & Terrorism*, 28:2, 129-149, DOI: 10.1080/10576100590905110

Zalman, A. (2019). History of Terrorism, Thought Co, July 3, <https://www.thoughtco.com/the-history-of-terrorism-3209374>

Zalman, A. (2019). "Understanding Different Types of Terrorism." ThoughtCo, Aug. 22, <https://www.thoughtco.com/types-of-terrorism-3209376>

Zeng X. & Chen Y. (2016).Research on the Terrorism Organizational Structure: Types and Affects, World Economics and Politics, CN: 11-1343/F, Issue 08, August, ISSN:1006-9550, <http://jtp.cnki.net/bilingual/detail>

<http://www.terrorism-research.com/history/recent.php>

<https://en.wikipedia.org/wiki/Cyberterrorism>

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48107342>

<https://www.a24.com.tr/ibda-c-nedir-nerede-kim-tarafindan-kuruldu-40126191h>





# ÖZGEÇMİŞ

## KİŞİSEL BİLGİLER

**Adı Soyadı:** Nuri ÇIRACI

**Uyruğu:** T.C.

**Doğum Yeri ve Tarihi:**

**Tel:** +90

**E-Posta:**

## EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi

## İŞDENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev